

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ВНЗ „ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ „УКРАЇНА”
ПРЕДСТАВНИЦТВО ФОНДУ ІМЕНІ ФРІДРІХА ЕБЕРТА В УКРАЇНІ

НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Тези доповідей
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(19 квітня 2019 року)

Хмельницький – 2019

Редакційна колегія:

Чайковський М. Є. – доктор педагогічних наук, професор;

Кравчук Л. С. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Польовик О. В. – кандидат педагогічних наук;

Лучко Ю. І. – кандидат педагогічних наук;

Добровіцька О. О.;

Островська Н. О. – кандидат педагогічних наук.

Навчання і виховання в інклюзивному освітньому просторі: теорія та практика : тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня 2019 року). – Хмельницький : Хмельницький інститут соціальних технологій Університету „Україна”, 2019. – 185 с.

Збірник тез підготовлено за доповідями учасників науково-практичної конференції **„Навчання і виховання в інклюзивному освітньому просторі: теорія та практика”** (19 квітня 2019 року).

У матеріалах збірника висвітлено проблеми та перспективні напрями щодо впровадження принципів інклюзивного навчання; вдосконалення змісту і форм соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ІНКЛЮЗИВНИХ ТА ІНТЕГРОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Таланчук П. М., Нікуліна Г. Ф.

Університет „Україна”: забезпечення рівних можливостей для отримання вищої освіти 9

Бабчук Г. І.

Особливості навчання студентів з порушенням зору в умовах вищої освіти..... 12

Бігус І. М., Горбатюк І. Г.

Партнерство в інклюзії: особливості спільної роботи..... 14

Бурлака О. В.

Формування географічних понять за допомогою причинно-наслідкових зв'язків у школярів із порушеннями слуху..... 17

Войціх І. В.

Особливості роботи центрів підтримки інклюзивної освіти..... 20

Воробель Г. М.

Навчання та виховання дітей з порушенням слуху 22

Дікова-Фаворська О. М.

Ексклюзія, інтеграція, інклюзія: уточнення категоріального ряду..... 26

Ковтун О. С.

Ексклюзія територій: на прикладі Донбасу..... 29

Кондратюк С. М.

Особливості навчання студентів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору закладу вищої освіти..... 32

Константинова С. В., Константинов С. А.	
Технології впровадження інклюзивної освіти у закладах вищої освіти Німеччини та Канади	35
Кримська О. І.	
Супровід вчителя-логопеда учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі	39
Крупа В. В.	
Сутність, мета і завдання інклюзивного навчання	42
Курняк Л. М.	
Інклюзивна освіта – поняття та сутність	44
Неклюєнко Т. В., Геделевич Є. В.	
Технології професійної підготовки економістів в закладах вищої освіти інклюзивного спрямування.....	47
Польовик О. В.	
Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами.....	50
Романюк А. А.	
Інноваційні технології викладання економічних дисциплін у ЗВО в умовах інклюзивної освіти.....	53
Нікітюк Л. С.	
Особливі учні в мистецькій освіті.....	57
Сивик Г. Є.	
Гра як компонент когнітивного розвитку молодших школярів з розладами спектру аутизму.....	61
Тельна О. А.	
Теоретичні засади організації інклюзивного навчання в загальноосвітній школі	64
Чайковський М. Є.	
Організаційно-педагогічні умови впровадження інклюзії у ЗВО	67

СЕКЦІЯ II.
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ
З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕГРОВАНОЇ ТА
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Вегера А. А.

Соціально педагогічний аспект толерантності, формування толерантних взаємин в контексті інклюзивного навчання..... 72

Дітковська Л. А.

Хмарні технології у діяльності соціального працівника..... 75

Добровіцька О. О.

Використання сучасних тренінгових технологій для формування толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища 78

Ігнатенко К. В.

Використання театралізованих ігор та театру в роботі з інклюзивними дітьми..... 83

Малоголовка О. А.

Адаптивний вітрильний туризм як засіб соціальної адаптації осіб з інвалідністю..... 87

Костенецька В. С.

Реабілітація осіб з інвалідністю в соціальних закладах міста Хмельницького..... 90

Лучко Ю. І.

Соціальна адаптація студентів-першокурсників з особливими освітніми потребами..... 94

Новікова О. О.

Соціалізація учнів з інтелектуальними порушеннями..... 99

Островська Н. О., Боровенська І. І. Формування інклюзивної компетентності студентів як умова інклюзивного освітнього простору ЗВО.....	103
--	-----

Швед М. С. Інклюзія та духовність: точки дотику.....	106
--	-----

СЕКЦІЯ ІІІ.
ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ
ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ: ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Барна Н. В., Кравчук Н. І. Інновації у розробці адекватних моделей конкретних технологій психолого-педагогічного супроводу інклюзивної освіти (на прикладі діяльності школи №168 м. Києва).....	109
---	-----

Гундерук Л. М. До питання навчально-виховних можливостей пізнавальної діяльності	116
--	-----

Корчинська А. П., Сандуляк В. В. Соціально-психологічна реабілітація для осіб з інвалідністю.....	122
---	-----

Маланчій В. О. Співпраця спеціалістів команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами як запорука успішної організації інклюзивного навчання в ЗЗСО.....	125
---	-----

Сало І. О. Проблема соціально-особистісного статусу підлітків з порушеннями зору у психолого-педагогічному дискурсі спеціальної освіти.....	129
---	-----

Сердюк Л. З. Фактори психологічного благополуччя студентів.....	132
---	-----

СЕКЦІЯ IV.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ, МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ Й
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ТА
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Бастричев В. С.

Деякі питання соціального захисту вразливих верст населення.. 134

Галко О. М.

Основи нормативно-правового регулювання інклюзивного навчання в закладах середньої та вищої освіти 140

Головчук Л. Л.

Бібліотека як центр освіти користувачів з інвалідністю 143

Грищенко Г. А.

Проблеми і перспективи правового регулювання інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти 147

Мозолюк-Боднар Л. М.

Соціальний захист осіб з інвалідністю: правова політика держави 150

Мороз І. І.

Правові засади соціального захисту осіб з інвалідністю та гарантії їх трудових прав 153

Пасічник Я. С.

Інклюзивне навчання та інклюзивне навчальне середовище відповідно до закону України „Про освіту”..... 157

Якименко А. А.

Правові аспекти інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в простір навчального закладу..... 160

СЕКЦІЯ V.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНТЕГРОВАНОМУ ТА ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Левицька Л. В.

Компоненти інклюзивної компетентності викладачів закладів вищої освіти..... 164

Сікорська Л. Б.

Психологічна готовність фахівця до роботи з особами з інвалідністю в інтегрованому та інклюзивному освітньому просторі 167

Шульжінська В. О.

Готовність педагога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами як успішний фактор інклюзивної освіти 171

Чайковський М. Є.

Формування інклюзивної компетентності викладачів закладу вищої освіти: технологічний аспект..... 173

СЕКЦІЯ VI.

СУЧАСНІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ

Адирхаєв С. Г., Адирхаєва Л. В.

Місце фізичного виховання і спорту в інклюзивному середовищі закладів вищої освіти 176

Думанська Т. А.

Використання українських народних традицій здоров'язбереження у виховній роботі 179

Пономарьова В. М.

Формування здоров'язбережувальної компетентності дітей з особливими потребами в роботі соціального педагога 182

СЕКЦІЯ І. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ІНКЛЮЗИВНИХ ТА ІНТЕГРОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

УНІВЕРСИТЕТ „УКРАЇНА”: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Таланчук Петро Михайлович

*доктор технічних наук, професор, академік НАПН України, президент
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Нікуліна Ганна Федорівна

*кандидат технічних наук, начальник відділу аспірантури та докторантури
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Зі створенням Університету „Україна” розпочався період системної розбудови в Україні інклюзивного освітнього середовища на основі принципів доступності, відкритості, індивідуалізації, толерантності. Уже з перших років діяльності університету рівний доступ до освіти студентам з особливими освітніми потребами забезпечувався поступово шляхом вивчення та задоволення індивідуальних потреб таких студентів з урахуванням кращих практик провідних зарубіжних університетів [1]. Із численної категорії студентів з особливими освітніми потребами в перші роки діяльності університету ми забезпечили рівний доступ до навчання студентам з інвалідністю, кількість яких в університеті збільшувалась із року в рік.

Так, у 1999–2000 н.р. контингент студентів з інвалідністю становив 114 осіб, у 2001–2002 н.р. – 624 особи, у 2002–2003 н.р. – 1480 осіб, у 2003–2004 н.р. – 1852 особи, що становило в середньому понад 6% від загальної кількості студентів. Саме тому, для забезпечення рівних можливостей для отримання якісної освіти студентам з інвалідністю науковцями університету було розроблено систему супроводу навчання таких студентів з

метою компенсації функціональних обмежень, подолання прогалин у знаннях, бар'єрності оточуючого середовища, зокрема і освітнього, надання їм необхідної допомоги та підтримки, щоб бути успішними. Супровід навчання здійснювався за такими напрямками: технічний, педагогічний, психологічний, соціальний, медико-реабілітаційний, спортивний, професійна адаптація та реабілітація [1].

Упродовж 20 років діяльності університету система супроводу навчання студентів з інвалідністю удосконалювалась, доповнювалась сучасними науковими розробками, впроваджена у всіх навчально-виховних підрозділах університету.

У результаті її впровадження було вирішено низку організаційних, технічних, психолого-педагогічних, методичних, соціальних, реабілітаційних, архітектурних, комунікативних та інших проблем, що стало потужним підґрунтям для розбудови в університеті інклюзивного освітнього простору [2].

Науковцями університету загалом виконується більше ста науково-дослідницьких робіт в галузях педагогічних, психологічних, юридичних, економічних, біологічних, політичних, технічних, філологічних та інших наук, із яких близько 50 зареєстровано в УкрІНТЕІ [2]. За матеріалами наукових досліджень за інклюзивною тематикою науковцями університету було захищено 7 докторських і 39 кандидатських дисертацій.

На сьогодні Університет „Україна” – це сучасний інклюзивний ЗВО, в 42 навчально-виховних підрозділах якого, зокрема 19 інститутах, 5 філіях, 1 факультеті та 17 коледжах, навчаються 840 студентів з інвалідністю, зокрема 322 особи – у базовій структурі університету в м. Києві та 518 осіб – у територіально відокремлених структурних підрозділах, що становить 6% від загальної кількості студентів. За нозологіями найбільшу групу складають студенти із захворюваннями опорно-рухового апарату – 151, наслідками ДЦП – 133, порушеннями слуху – 129, з порушеннями зору – 123, захворюваннями нервової системи – 110 осіб. Таких показників щодо контингенту студентів з інвалідністю не має жоден ЗВО України, і це покладає на нас велику відповідальність та спонукає до

подальшого удосконалення новітніх педагогічних технологій, сучасної матеріально-технічної бази, спеціалізованого навчально-методичного забезпечення, формування у викладачів і студентів толерантного ставлення до людей з інвалідністю, інклюзивної компетентності, створення в університеті безбар'єрного інформаційного середовища для студентів та викладачів; забезпечення всебічного розвитку особистості студентів з особливими освітніми потребами через підтримку наукових, творчих, фізкультурно-спортивних здібностей.

За 20 років в університеті реалізовані численні практичні заходи для втілення в життя моделі інклюзивної освіти в Україні. Але сьогодні висуває нові актуальні завдання перед колективом університету, пов'язані з розробленням нових видів супроводу навчання студентів з особливими освітніми потребами, враховуючи потреби дітей – сиріт, малозабезпечених дітей, обдарованих дітей, внутрішньо переміщених осіб та інших. Особливу увагу слід звернути на пошук новітніх технологій навчання, зокрема інформаційно-комунікаційних, застосування яких особливо важливе для людей з інвалідністю, бо дозволяє отримувати інформацію у прийнятному для них форматі. Перспективним є розроблення сучасних форм курсової підготовки, у т.ч. з поєднанням навчання та праці; розроблення та впровадження сучасних технічних засобів для людей з інвалідністю; формування екологічної свідомості та відповідальності громадян; організація Всеукраїнського всеобучу населення; навчання впродовж життя; організація курсів іноземних мов та ін.

Двадцятирічний досвід діяльності Університету „Україна” переконує, що поняття „інклюзія” із вузького розуміння „включення” переросте у більш широке філософське поняття „гармонізація суспільства”, що забезпечить реалізацію споконвічних мрій людини „Всі ми живемо на одній планеті Земля. Всі ми різні, але всі ми однаково хочемо бути щасливими”.

Колектив Університету „Україна” налаштований на плідну співпрацю із навчальними закладами, науковими установами, міністерствами та відомствами, підприємствами, громадськими

організаціями людей з інвалідністю для подальшої розбудови суспільства щасливих людей в Україні.

Список використаних джерел:

1. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з інвалідністю в інтегрованому освітньому середовищі : навчально-методичний посібник. Київ, Соцінформ, 2004. 128 с.

2. Теоретико-методологічні засади та технології інклюзії у ЗВО. Досвід Університету „Україна” : кол. моногр. /Таланчук П. М., та ін. ; за наук. ред. П.М. Таланчука. Київ : Університет „Україна”, 2018. 481 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В УМОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бабчук Галина Ігорівна

*викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна“*

Проблеми із зором у більшості випадків пов'язані з порушення функції очей, а не їхніми вадами. Крім того, погіршення зору може бути наслідком деяких дефектів і захворювань.

Порушення зору в дітей можуть бути викликані різними причинами: дефіцитом вітаміну А, пораненнями, інфекціями, ювенільним діабетом, ускладненням внаслідок перенесеного народження, родовими травмами, порушеннями сітчастої оболонки, пухлинами, менінгітом, пігментозним ретинітом, спадковими розладами (при цьому передусім погіршується нічний зір, а потім відбувається дегенерація нейронів сітківки) тощо.

Порушення зору можуть бути значною перешкодою на шляху розвитку незалежності дитини.

Процесом активного включення студентів з вадами зору в навчально-виховний процес, у соціум, є інклюзія. Інклюзія, в перекладі з англійської мови (inclusion), означає включення, тобто, мова йде про включення студентів з вадами зору в

навчальне середовищі ЗВО та їх рівний доступ до отримання якісної вищої освіти і до участі у всіх сферах життя суспільства.

Під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах студентів необхідно засвоювати, запам'ятовувати і відтворювати велику кількість інформації. Такі навантаження стають однією з причин погіршення здоров'я студентів, що у свою чергу може негативно вплинути на їхню навчальну та трудову діяльність. Викладач має створити такі умови навчання, в яких студенти з різними вадами, зокрема і зору, відчували б себе рівноправними в отриманні якісної освіти. Навчання базується на широкому використанні спеціальних навчальних посібників, розрахованих на дотикове сприйняття, а саме: рельєфні глобуси, карти, малюнки, натуральні моделі та муляжі. Навчання грамоти здійснюється на основі дотику. Читають і пишуть за допомогою спеціального рельєфно-крапкового шрифту Брайля. Кожна буква складається з рельєфних крапок. Різні комбінації цих крапок дають можливість одержати 63 знаки. Цього вистачає, щоб означити всі букви алфавіту, цифри і розділові знаки, математичні і нотні знаки. Завдяки спеціальному навчанню діти з вадами зору здобувають освіту і повну професію і закінчують заклади вищої освіти.

Саме тому молоді з порушенням зору може знадобитися додаткова допомога в спеціальному обладнанні, розвиток навичок слухання, комунікації, орієнтування, мобільності, допомога у професійному становленні, та повсякденному житті.

Список використаних джерел:

1. Букач М. М. Системний підхід як засіб організації адаптаційно-реабілітаційної роботи студентів з обмеженими можливостями в умовах університетської освіти. *Педагогіка*. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 129–135.

2. Конвенція Асамблеї ООН про права осіб з інвалідністю. URL : <http://grom-bezpeka.org.ua/laws/international-human-rights> (дата звернення : 01.04.2019).

3. Горкуша Є. В. Педагогічні особливості професійного становлення особистості студента з вадами зору в умовах інклюзивної освіти. URL : <http://ap.uu.edu.ua/article/97> (дата звернення : 01.04.2019).

ПАРТНЕРСТВО В ІНКЛЮЗІЇ: ОСОБЛИВОСТІ СПІЛЬНОЇ РОБОТИ

Бігус Ірина Миколаївна

*учитель початкових класів спеціалізованої загальноосвітньої школи
I-III ступенів №8 м. Хмельницького*

Горбатюк Іванна Григорівна

*асистент учителя спеціалізованої загальноосвітньої школи
I-III ступенів №8 м. Хмельницького*

Основа успішного впровадження інклюзивного навчання в освітньому закладі – професійне співробітництво. Співпраця потребує бажання та готовності ділитись відповідальністю та робити відповідний внесок у спільну роботу, а також наявність спільної філософії.

Робота всіх фахівців освітнього закладу спрямовується на досягнення головної мети – підготовка дитини до самостійного життя. При цьому значну увагу сконцентровано на тому, щоб допомога і підтримка у процесі навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від цієї підтримки.

Ознаки професійної команди: згуртованість – члени команди діють спільно, вирішуючи конкретні завдання; сумісність – максимальна задоволеність учасників команди один одним; спрацьованість – взаємодія членів команди дає максимально можливий результат; спрямованість – наявність спільної мети.

Партнерство в інклюзії передбачає злагоджену співпрацю чотирьох основних складових:

- учитель інклюзивного класу (забезпечення освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей її розвитку та індивідуальної програми розвитку)

- асистент вчителя (спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, інтересів і потреб, забезпечення особистіно орієнтованого спрямування освітнього процесу)

- корекційні педагоги (надання корекційно-розвивальних послуг дитині з особливими освітніми потребами)
- батьки (доведення інформації про дитину, створення умов для навчання, виховання та розвитку дитини).

Ефективність організації інклюзивного навчання значною мірою залежить від взаємодії учителя класу та асистента вчителя і правильного розподілу обов'язків у межах їх компетентності. Ретельно спланована спільна робота не лише забезпечить кращу якість викладання, а й сприятиме професійному розвитку обох педагогів. Саме з цією метою застосовують модель спільного викладання.

Спільне викладання – це така організація навчання у класі, коли спеціалісти (учитель та асистент вчителя чи корекційний педагог) разом здійснюють викладання в єдиному фізичному просторі (класі), у різноманітній за складом групі учнів, серед яких є діти з особливими освітніми потребами. Спільне викладання передбачає участь не менше двох педагогічних працівників, які мають однакову професійну підготовку, а значить, можуть бути рівноправними партнерами в освітньому процесі [2].

Однак, щоб розпочати таку практику, усі сторони мають бути готовими до цього. Повинні існувати відповідні базові етичні та організаційні правила, що регламентують взаємодію двох педагогів під час спільної роботи у класі.

Ще одна з найважливіших, а одночасно і найскладніших ланок – це батьки учнів з особливими освітніми потребами. Батьки мають стати партнерами, а не опонентами вчителя. Вони – найперше джерело інформації про дитину, її звички, особливості характеру.

Налагоджене партнерство допоможе не лише уникнути багатьох непорозумінь, а й урізноманітнити життя класу. Батьків можна залучати до проведення позакласних заходів, просвітницької роботи, проведення батьківських днів тощо.

Педагог повинен довести до батьків, що навчання – процес індивідуальний. Майже всі діти можуть вчитися, але не всі однаково, одночасно чи з однаковими оцінками. Саме тому

інклюзивне навчання передбачає складання індивідуальної програми розвитку. Батьки беруть рівноцінну з педагогами участь у створенні ІПР дитини і можуть на початковому етапі надати важливу інформацію: сильні сторони і потреби, необхідна медична інформація, минулий навчальний досвід дитини, зміни в сім'ї, які можуть вплинути на стан дитини тощо. Батьки мають стати частиною шкільної команди. Найкращий спосіб досягнути цього – розділити з ними успіх дитини, надавати чітку інформацію про те, що відбувається у класі, дотримуватися принципів рівності та конфіденційності, сформувані позитивні стосунки між педагогічним колективом та батьками.

Щоб налагодити ефективну комунікацію між усіма членами команди, варто дотримуватися кількох важливих правил:

- Чітке розуміння сторонами своїх ролей та обов'язків. Важливо з самого початку співпраці чітко окреслити обов'язки кожного, щоб в подальшому не виникало непорозумінь.

- Створення можливості для постійного вільного обговорення спільної діяльності.

- Бажання сторін чути одна одну та враховувати отриману інформацію.

Список використаних джерел:

1. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik dla pedagogів і батьків / укладачі Н. В. Засеркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.
2. Спільне викладання в інклюзивному класі : метод.матеріали / укладач Н. З. Софій. Київ : ТОВ „Видавничий дім „Плеяди”, 2015. 70 с.
3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків : Вид-во „Ранок”, 2018. 160 с.

ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Бурлака Ольга Вікторівна

*аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України,
старший вчитель, вчитель географії
Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33*

Географія для учнів із порушеннями слуху є одним із важливих навчальних предметів, яка ознайомлює школярів з природними умовами, корисними копалинами, життям та господарською діяльністю населення тощо.

Проблемами навчання учнів шкільної географії займався багато видатних вчених, які ґрунтовно досліджували наукові положення про фундаментальні психолого–дидактичні та методичні основи формування наукових понять (Л. Виготський, П. Гальперін, О. Топузов, М. Ярмаченко та ін.); використання білінгвального засобу навчання, як допоміжного, у навчальному процесі (Н. Адамюк, С. Курасевич, С. Кульбіді, та ін.); ґрунтовні положення про єдність закономірностей типового та аномального розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Л. Виготський, М. Тарасевич, Ж. Шиф та ін.); теоретико-методичні засади навчання учнів з особливими освітніми потребами та роль у забезпеченні їхнього всебічного розвитку (В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, та ін.).

У процесі вивчення географії важливу роль відіграє формування географічних понять про об'єкти та явища природи. Географічні поняття – це форма логічного мислення, яка відображає суттєві ознаки, зв'язки та відношення географічних об'єктів і явищ природи [3]. Якісне та ґрунтовне усвідомлення, відтворення та застосування географічних понять залежить від правильного використання на уроках причинно-наслідкових зв'язків, які сприяють усвідомленню школярами виникнення причини та прояв наслідків тих причин, що ведуть до зміни об'єктів природи. Наприклад, гірські породи під впливом вивітрювання руйнуються і перетворюють ці території на

рівнини, таким чином з'являється новий географічний об'єкт – рівнина. На цьому прикладі причиною змін гір є природний процес вивітрювання, а його наслідком – поява рівнини.

Так, при вивченні теми „Вік та поширення гірських порід” вчитель може систематизувати знання учнів із порушеннями слуху застосовуючи причинно-наслідкові зв'язки, за допомогою таблиці:

Таблиця 1.

Вік та поширення гірських порід

<i>Природний процес</i>	<i>Причина</i>	<i>Наслідок</i>
Руйнування гір	Вивітрювання	Утворення рівнини

За допомогою такої таблиці школярі із порушеннями слуху можуть самостійно встановлювати причину і наслідки змін об'єктів природи.

Головні цілі використання причинно-наслідкових зв'язків під час формування географічних понять про об'єкти та явища природи полягають у:

- розкритті вчителем причин, які змінюють географічні об'єкти природи;

- поясненні учням із порушеннями слуху наслідків, які відбуваються з об'єктами природи під час цих змін.

Так, для кращого сприймання, усвідомлення та відтворення нового навчального матеріалу вчитель пояснюючи нове географічне поняття підкреслює причини появи певних процесів та наслідки проявів цих процесів, що призвели до зміни географічного об'єкта. Сприймання та усвідомлення учнями із порушеннями слуху причин, які вплинули на зміни в географічному об'єкті, та наслідків, що призвели до зміни об'єкта природи, відіграють важливу роль у формуванні в школярів нових понять та застосуванні їх у практичній діяльності.

Важливими критеріями розуміння учнями із порушеннями слуху причинно-наслідкових зв'язків є оволодіння ними такими вміннями:

- розповідати за допомогою таблиці про причинно-наслідкові зв'язки, які змінили певний географічний об'єкт;

- складати таблиці про причинно-наслідкові зв'язки, які відбулися з певним географічним об'єктом;
- аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, які відбуваються в навколишньому середовищі;

Уміння учнів із порушеннями слуху встановлювати і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки тривалий у часі процес та вимагає певних зусиль як від вчителя так і від школярів.

Знання, вміння та навички, які отримують учні із порушеннями слуху у процесі застосування причинно-наслідкових зв'язків допомагають краще опанувати різними географічними поняттями про об'єкти та явища природи та сприяють глибшому і якіснішому розумінню шкільної географії.

Отже, формування в учнів із порушеннями слуху географічних понять за допомогою причинно-наслідкових зв'язків сприяє кращому усвідомленню школярами об'єктів та явищ природи та застосуванню набутих знань у практичній діяльності самими школярами.

Список використаних джерел:

1. Бурлака О. В. Дидактичні аспекти формування географічних понять в учнів із порушеннями слуху. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2016. Вип. LXXI, Т. 1. С. 7–10.
2. Бурлака О. В. Формування географічних понять як чинник підвищення природничо-наукової компетентності в учнів із порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови*. 2016. Вип.11 . С. 43-49.
3. Иванов Ю. А. Педагогические технологии в обучении географии. Брест, 2008. 169 с.
4. Методика обучения географии в средней школе: учебное пособие / под ред. А. Е. Бибик и др. ; авт. предисл. А. Е. Бибик. Москва : Просвещение, 1968. 391 с.
5. Паламарчук В. Ф. Техне інтелекту (технологія інтелектуальної діяльності учнів). Суми : ВВП „Мрія – 1” ЛТД, 1999. 92 с.
6. Сурдопедагогика / под. ред. М. И Никитиной. Москва : „Просвещение”, 1989 . 384 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЦЕНТРІВ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Войціх Інна Володимирівна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Нещодавно в Україні створили центри підтримки інклюзивної освіти – уряд прийняв відповідну постанову. Уряд визначив, як будуть створені та працюватимуть центри ресурсної підтримки інклюзивної освіти в Україні. Відповідну постанову прийняв під час засідання Кабінет Міністрів. Урядом також затверджено Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти та внесено зміни до деяких постанов Кабінету Міністрів.

Такі центри вперше з'являться в Україні. Вони забезпечуватимуть навчання вчителів шкіл та фахівців інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), підвищення їх кваліфікації.

Окрім цього, установи проводитимуть аналітичну роботу. Так, вони визначатимуть, як впливає раннє втручання на розвиток дитини з особливими освітніми потребами, як визначити кращу програму розвитку для дитини тощо.

Прийняття акту дозволить визначити порядок утворення ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти, основні засади його діяльності, правовий статус, порядок його припинення, а також унормувати питання організації роботи, оплати праці та відпусток працівників ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів.

Це сприятиме підвищенню якості інклюзивного навчання шляхом підвищення фахової компетентності педагогічних працівників, раціонального використання кадрового потенціалу регіонів та коштів державного бюджету, спрямованих для підтримки осіб з особливими освітніми потребами, забезпечить підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, попередження дискримінації, формування позитивного ставлення до таких дітей та їх батьків. Крім цього, фахівці центру

проводитимуть різноманітні семінари та тренінги не тільки для педагогів, але й для громадськості.

До завдань центру підтримки інклюзивної освіти віднесено: методичне забезпечення навчання та підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами; здійснення аналітичної та прогностичної діяльності щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами у Київській області; узагальнення даних реєстру дітей, які пройшли комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (далі – комплексна оцінка) і перебувають на обліку в інклюзивно-ресурсних центрах за згодою батьків (одного з батьків) або законних представників на обробку персональних даних неповнолітньої дитини та проведення аналізу; створення та поповнення бази даних закладів освіти в Київській області, які впроваджують інклюзивне навчання.

Сьогодні активно відбувається навчання в центрах підтримки інклюзивної освіти метою підвищення ефективності діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, застосування єдиних підходів до комплексної оцінки розвитку дітей, створення та ведення реєстрів дітей з особливими освітніми потребами представниками ГО „Нові знання”, які є розробниками інформаційної системи управління освітою (ІСУО), проведеться навчання працівників ІРЦ щодо роботи в автоматизованій системі „Україна. Інклюзія”.

Зокрема, Хмельницький РЦППО виконує свою роботу в наступних напрямках:

1. Здійснення організаційно-методичного супроводу діяльності інклюзивно-ресурсних центрів;
2. Формування моделі методичного сервісу в умовах професійної компетентності педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами;
3. Спрямування професійного забезпечення та підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних

центрів, закладів освіти щодо надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;

4. Аналітична діяльність щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами;

5. Узагальнення інформації про заклади освіти області, які надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги дітям з особливими освітніми потребами;

6. Аналіз даних реєстру дітей, які пройшли комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини і перебувають на обліку в інклюзивно-ресурсних центрах;

7. Консультативно-методична допомога з питань психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;

8. Моніторингова діяльність;

9. Інформаційно-просвітницька робота з підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, на даному етапі розвитку інклюзивного навчання активно розпочали роботу центри підтримки інклюзивної освіти на регіональних рівнях. Виконуючи важливу роль в суспільстві, вони забезпечують навчання в центрах підтримки інклюзивної освіти з метою підвищення ефективності діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, застосування єдиних підходів до комплексної оцінки розвитку дітей, створення та ведення реєстрів дітей з особливими освітніми потребами.

НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Воробель Галина Миколаївна

*кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України,
директор Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33*

З огляду на посилення уваги української громадськості та батьків нечуючих дітей до проблем якості навчання і виховання та у зв'язку з уведенням інклюзивного навчання, виникла

необхідність визначення цілеспрямованих дій відповідних державних і недержавних структур щодо забезпечення сприятливих умов для їхнього навчання, виховання, реалізації особистісного потенціалу в умовах дитиноцентризму.

Згідно з медичною статистичною звітністю дитяча інвалідність, навіть на фоні зменшення народжуваності, має тенденцію до зростання. Загальний показник дитячої інвалідності за ці роки зріс в Україні до 30%.

В Україні більше півмільйона дітей з вадами слуху, на допомогу яким потрібно приблизно 32 млн. грн. Йдеться про кошти, які потрібні на реалізацію загальнодержавної програми діагностики, лікування та реабілітації дітей з вадами слуху. Тому навчання дітей з порушенням слухової функції має бути систематичним і організованим.

Глухота не веде до зниження інтелекту, він є збереженим, але розкрити його можливості, задіяти його можна лише при створенні для таких дітей спеціальних, особливих умов розвитку (життя, побуту, освіти). Це можна зробити в ранньому віці в умовах сім'ї, якщо навчити батьків спеціальним методам виховання і в умовах спеціалізованого навчального закладу.

Частково зниження слуху компенсується слуховими аналізаторами та кохлеарними імплантами. За належних умов навчання, у дітей з порушенням слуху формується мовленнєве спілкування та розвивається мовленнєвий слух, що дає їм можливість достатньо успішно навчатися у звичайних школах, отримувати вищу та професійну освіту.

В Україні нараховується 37 шкіл – інтернатів і 1 спеціальна загальноосвітня школа № 33 для дітей з порушенням слуху. Решта дітей із незначним, або компенсованим зниженням слуху відвідує звичайні загальноосвітні школи. Статистика їх кількості не ведеться, частина батьків приховує, що дитина має зниження слуху, частина не знає про це. А кількість дітей, що мають навчатися в спеціальному закладі, відвідує „звичайну” школу.

Як правило, такі „домашні” діти не всі користуються слуховими апаратами, не отримують належну допомогу від

логопедів, сурдопедагогів, вчителі не звертають на цих дітей уваги, відносячи їх до розряду „безнадійних”.

У Конвенції Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами наголошується, що система спеціальної освіти дітей – інвалідів для різних типів шкіл спрямована на ефективну підготовку підростаючого покоління до трудової діяльності, на опанування сучасних професій, які потребують формування вміння приймати креативні рішення, адаптуватися до різних умов професійної діяльності, працювати в команді.

Проблеми розвитку спеціальної освіти для дітей з порушенням слуху на сучасному етапі характерні для проблем у системі освіти загалом. Сучасна спеціальна освіта має бути спрямована на пошук інноваційних моделей розвитку життєвої та соціальної компетенції, соціалізації дітей з порушенням слуху в умовах сучасної реальності.

Тому, окремої уваги заслуговує позитивний досвід нашого закладу, де особлива роль відводиться системі соціального захисту дітей з особливими потребами, яка б задовольняла потреби кожної дитини.

Створена структурна модель системи спеціальної освіти, для дітей з порушенням слуху м. Хмельницького, має багаторівневий та багатоаспектний характер і спрямована за такими напрямками: корекційно – розвиткова, навчальна, виховна, соціальна реабілітація, допрофесійна підготовка інтеграція в соціум.

Ми працюємо за моделлю збереження родинних зв'язків, дітей і батьків, де сім'я вважається основною ланкою суспільства. Дитина має навчитися спілкуватися в родині та поза нею. А головний фактор – це співпраця з сім'єю, щоб сім'я максимально була залучена до процесу навчання та реабілітації дитини як повноправного та необхідного учасника. Постійний контакт з родиною забезпечує кращу соціалізацію в сім'ї та суспільстві.

Головна наша мета – ця „м'яка” адаптація наших випускників, підготовка їх до самостійного життя, до інтеграції в суспільство, та взаємозв'язок з закладами різних форм і рівнів,

починаючи від дитячого садка і до першого робочого місця, або професійно-технічного чи закладу вищої освіти України.

Школа – це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а живе. Тому вся діяльність навчального закладу відбувається так, щоб сприяти становленню особистості як творця й проектувальника життя, гармонізації і гуманізації стосунків між учнями й педагогами закладу, родиною. Ідея самоцінності дитинства, діалогу, компетентного вибору особистого життєвого шляху – ось що найважливіше для нас.

Наша школа прослідковує та бере безпосередню участь в системі освіти від наймолодшої категорії дітей дитячого садочка до професійної освіти та влаштуванні на роботу. Сьогодні в школі здобувають освіту 65 дітей.

Перебувають в закладі діти з 8:00 до 18:00, організоване безкоштовне триразове харчування.

До всього вищесказаного слід додати, що ми досягли успіху завдяки тому, що кожен сурдопедагог, дефектолог став реформатором власного щоденного навчального процесу. На початку відкриття закладу ми вибрали білінгвальне навчання, яке здійснювати відносно неважко. З огляду на це, активно розроблявся і впроваджувався новий напрям навчання дітей з порушенням слуху. Починаючи 2002 р. у навчальних планах школи затверджених міським управлінням освіти м. Хмельницького, введено по 1 годині УЖМ (у варіативній частині). Таким чином, ідея білінгвального навчання є орієнтуючим початком у нашій школі.

Напрацьовується науково – методичне забезпечення навчального процесу, створюються програми для спецшкіл, розробляються авторські підручники.

Найголовніше педагогічне завдання – зробити учнів своїми соратниками, союзниками, ми розуміємо, що учнівський та педагогічний колектив – це єдине ціле.

Педагогічний колектив прагне, щоб школа стала улюбленим місцем для учнів, де вони могли б не лише вчитися, а й жити повноцінним духовним та соціальним життям. Пам'ятаєте слова В. Сухомлинського: „Школа – це тонкий і чутливий

музичний інструмент, який творить мелодію людської гармонії, що впливає на душу кожного вихованця, але творить лише тоді, коли цей інструмент добре настроений”!

Ось чому випускники часто відвідують свою школу, а хтось із них, після закінчення вищого навчального закладу повертається до нас учителем або вихователем.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення 6 01.04.2019).

2. Стандартні правила щодо управління можливостей інвалідів : резолюція 48/96 Генеральної Ассамблеї ООН від 20.12.1993 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306 (дата звернення 6 01.04.2019).

3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки URL : <https://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

4. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання : лист М-ва освітнім і науки, молоді та спорту України від 26.07.2012 р. № 1/9-529. URL : <https://old.mon.gov.ua/en/about-ministry/normative/1301> (дата звернення 6 01.04.2019).

5. Сабат Н. В. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання . *Соціальний педагог*. 2008. №3. С. 42–46.

ЕКСКЛЮЗІЯ, ІНТЕГРАЦІЯ, ІНКЛЮЗІЯ: УТОЧНЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО РЯДУ

Дікова-Фаворська Олена Михайлівна

доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та андрагогіки КЗ „Житомирський інститут підвищення кваліфікації педагогічних працівників” Житомирської обласної ради, професор кафедри управління професійною освітою Національного авіаційного університету

Ми розглядаємо інклюзію як прогресивну соціальну технологію, яка забезпечує повноцінне входження людини до всіх соціальних процесів та виконання нею соціальних ролей, що, в свою чергу, наповнює її життя змістом та забезпечує повноцінну самореалізацію. Сьогодні питання доцільності реалізації інклюзивних практик не викликає сумніву. Проте,

існує протиріччя між соціальним замовленням на забезпечення рівних умов отримання освіти осіб з функціональними обмеженнями здоров'я та розробленістю адаптивних програм та готовністю педагогів, освітніх організацій до реалізації концепції інклюзії. Розглядаючи інклюзію як процес соціального включення маємо розглянути й протилежний процес.

Ексклюзія – ситуація соціального виключення, яка характеризується відсутністю соціальних зв'язків, досвіду комунікацій та порушення типових соціальних ролей. До груп соціально виключених можна віднести: обдарованих осіб, сім'ї вимушених переселенців, жертв війни, осіб зі слабкою соціальною адаптацією, осіб з інвалідністю, осіб з порушеннями ментальності, представників національних меншин тощо.

Існує для означення окреслення „інших” Європейська класифікація, яка структурує осіб, що знаходяться в ситуації ексклюзії наступним чином:

- обдаровані особи,
- особи з особливими потребами та
- особи з функціональними обмеженнями здоров'я.

В контексті термінів, що розглядаються, необхідно спиратися на різні моделі (підходи) розуміння того чи іншого явища. Так, інвалідність доцільно досліджувати з позиції **медико-соціальної моделі**, сутність якої полягає у тому, що можливості самореалізації людини з інвалідністю визначаються не тільки особистісними захворюваннями, а й соціальними та фізичними умовами життя, які формують її як активного суб'єкта суспільного життя, творця власної долі, а не як пасивного об'єкта соціальної політики й соціальної роботи.

Європейська класифікація для людей з інвалідністю використовує термін „**людина з функціональними обмеженнями здоров'я**”, який підкреслює специфічний стан здоров'я, неможливість виконання певних функцій, що призводить до здійснення атипових соціальних ролей, проте, не знижує цінності особистості як повноцінного актора соціальної взаємодії.

В суспільстві надзвичайно обережно формують практики взаємодії, іноді займаючи позицію, що людина з інвалідністю така сама як і типова людина. В цьому контексті доцільно використовувати категорію „**валеологічна рівність**”, що має розглядатись не як зрівнювання, а як сприйняття „іншої” людини (інваліда) як рівної і такої, що має інше світосприйняття, інший стиль життя і особливі потреби.

Логічно розглянути дві різні технології, що реалізуються для послаблення/усунення соціальної ексклюзії.

Інтеграція – це об’єднання типових та „інших” осіб в один колектив без зміни середовища, системи навчання. Передбачається активізація адаптивних особистісних механізмів „іншої” людини, ґрунтовна підготовка педагога та його висока професійна чутливість.

Інклюзія – безбар’єрне середовище, де кожен учасник відкритий до спілкування, емпатії, толерантності. Серед умов, які забезпечуються інклюзією важливо відзначити наступні: наявність безбар’єрного середовища; зміну негативних стереотипів; корегування законодавства та додаткову підготовку педагогів, які розуміють сутність інклюзії.

Сучасна освітня програма має включати зміни та умови, що необхідні для успішної реалізації інклюзивної освіти, а саме – прийняття індивідуальності кожної особи та задоволення освітніх потреб того, хто навчається.

Мета інклюзії полягає у збагаченні соціального досвіду; гармонійному включенні в колектив; позитивній соціалізації; особистісному розвитку та розвитку ініціативи та творчих здібностей на основі співпраці з дорослими та однолітками.

ЕКСКЛЮЗІЯ ТЕРИТОРІЙ: НА ПРИКЛАДІ ДОНБАСУ

Ковтун Олександр Сергійович

*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

В рамках дискурсу інклюзії у сучасній українській науці та виховній політиці мова йде в основному про створення відносно невеликих інклюзивних груп, таких як освітні колективи. Між тим, сучасний соціальний та економічний розвиток України актуалізує проблему соціальної нерівності територій. Найяскравішим прикладом соціальної ексклюзії територій є окуповані території Донбасу.

На наше переконання, соціальне виключення територій полягає у зменшенні доступу населення до ключових суспільних благ: економічних, культурних, освітніх. Це у свою чергу виявляється у посиленні тенденцій трудової та освітньої міграції, депопуляції та економічній деградації. Розглянемо деякі тенденції більш детально.

Трудова міграція: ДНР. З початком бойових дій в Донбасі, населення територій, що опинились в окупації суттєво скоротилось, у першу чергу за рахунок трудової міграції. Структура контингенту мігрантів за країнами виглядає приблизно так: третина емігрувала в Україну, третина в Росію, стільки ж – в інші країни. Стосовно вікової структури мігрантів, то основу контингенту складає найбільш працездатна когорта: особи 18-35 років, частка яких серед усіх складає 70%. Це свідчить про те, що на непідконтрольних Україні територіях значно підірваний людський потенціал. Другою за чисельністю групою мігрантів є особи 36-45 років (26%). Особи більш старшого віку складають бл. 4%. Доходи серед чоловіків трудових мігрантів в з Донбасу РФ [3] значно перевищують доходи в Л/ДНР. У ДНР Більше половини працюючих отримують менше 10 000 р. Для прикладу, у Дебальцевому 81% працюючих отримують доходів менше 10 000 рублів. У Донецьку таких 63%. В цілому по „ДНР” співвідношення тих, хто отримує

менше 10 000 р. і більше 10 000 р. таке: 63,6% і 33,4%, відповідно [2].

Варто відзначити, що частина мігрантів повертаються в ДНР. Зокрема, у 2016 р. у ДНР повернулось близько третини тих, що емігрували в РФ. Але основними причинами повернення є не покращення економічної ситуації, а сім'ї, що залишаються на постійному місці проживання в „республіках”, проблеми із житлом у РФ та закінчення трудового контракту [3]. При цьому, економічна ситуація в Л/ДНР не сприяє стабільному відтворенню людських ресурсів. Також у ДНР фіксується великий запит на отримання громадянства РФ. Так, за даними за 2018 р. бл. 89% опитаних мешканців ДНР мають бажання отримати громадянство РФ. Дані тенденції свідчать про те, що “республіки” носять більш віртуальний характер і їх населення більше ідентифікує себе із Росією. При цьому громадянство РФ дає можливість безперешкодного легального працевлаштування на території РФ та в Криму, який у туристичний сезон потребує робочої сили, поставником якої раніше була материкова Україна.

Таким чином, частина територій України опинилась у маргінальному стані, у стані вже-не-України і ще-не-Росії. Але необхідно зауважити, що значно більший вплив на ці території має саме РФ і Україна втрачає можливості впливати на людські ресурси регіону.

Освітня міграція. На окупованих територіях Донбасу значно скоротились можливості отримання якісної освіти через міграцію викладачів, а також фактично відсутні можливості отримати диплом про вищу освіту, який буде визнаним на інших територіях та країнах. Лише бл.4% випускників вишів ДНР за весь період окупації отримали дипломи визнані хоча б у РФ. Такі обставини породжують значний відтік найбільш перспективних осіб: студентів. Так, згідно з тенденціями освітньої міграції в Україні у 2018 р. Луганська та Донецька області „віддали” 45% та 35% своїх абітурієнтів, відповідно [4]

Сільське населення. Занепад сільського господарства, фактична ліквідація мілкового фермерства посилює депопуляцію сільської місцевості, де основу населення складають літні люди,

обмежені у можливостях пересування. Це актуалізує проблему продуктової безпеки окупованих територій.

Міграційні стратегії внутрішніх переселенців в Україні.

Актуальність аналізу міграційних стратегій ВПО в Україні впливає із необхідності зрозуміти демографічні перспективи регіону по обох боках лінії розмежування, а також перспектив відтворення трудових ресурсів Донбасу.

Отже, частка ВПО в Україні, що планують повернутись додому після закінчення конфлікту зменшується: 32% у 2017 р., 24% у 2018 р. Відповідно, 38% ВПО не планують повертатися додому навіть після закінчення конфлікту. У Київській, Чернігівській, Волинській та Чернівецькій частка таких осіб становить 60% і більше [1].

Порівнюючи із міграційною поведінкою жителів „ДНР”, можемо зробити висновок про те, що ВПО в Україні мають кращі умови для інтеграції у приймаючі громади, ніж мігранти з Донбасу в РФ. Так, близько 80% ВПО в Україні відзначають свою повну або часткову соціальну інтегрованість у нових місцях проживання. І лише 5% з них планують шукати роботу за кордоном.

Отже, основними висновками є такі. Ексклюзія територій, на прикладі окупованого Донбасу, виявляє себе у наступних аспектах:

1) Трудовий та людський потенціал окупованих територій Донбасу знаходиться під суттєвою загрозою;

2) Збереження (часткове) трудових ресурсів Л/ДНР залежить більшою мірою від внутрішньої трудової політики РФ;

3) Зниженню трудового та людського потенціалу окупованих територій Донбасу сприяє занепад сільського господарства та депопуляція сільської місцевості;

4) Для ВПО Донбасу на території України є набагато більше можливостей для інтеграції у місцеві громади та постійного місця проживання, ніж на території РФ. З одного боку це свідчить про ефективність державної політики України, з іншого – створює додаткові ризики відновлення людського потенціалу Донбасу після закінчення конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Вимушені переселенці пускають коріння в нових громадах. *Міжнародна організація з міграції*. URL : <http://iom.org.ua/ua/vymusheni-pereselenci-puskayut-korinnya-v-novyh-gromadah>
2. Где и какие зарплаты в ДНР. URL : <http://dnr-live.ru/gde-i-kakie-zarplatyi-v-dnr/>
3. Кто и куда хочет уехать из ДНР? URL : <http://dnr-live.ru/kto-i-kuda-hochet-uehat-iz-dnr-sotsopros/>
4. Чайковський М., Ковтун О. Центро-периферійні процеси в Україні. Альманах Грані, 2019. №3.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кондратюк Світлана Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Людина з інвалідністю – це людина, яка має особливі фізичні або медичні потреби, що значно обмежують одну або більше важливих функцій життєдіяльності. До важливих функцій життєдіяльності відносяться, але не вичерпують дане поняття: здатність бачити, чути, розмовляти, рухатись, виконувати фізичну роботу, вчитись, працювати. Ці обмеження можуть бути очевидними або непомітними.

У кожного студента з інвалідністю є певні психологічні особливості та фізичні обмеження, що ускладнюють процес навчання та виховання, суспільну адаптацію. Тому для того, щоб забезпечити рівний доступ цієї групи людей до закладів освіти необхідне переосмислення та впровадження в навчально-виховний процес спеціальних методів, нових педагогічних технологій та технічних засобів, пристосованих до потреб цих людей. Основою набуття вищої освіти є державні освітні

стандарти, обов'язкові для всіх студентів, незалежно від стану їх здоров'я. Тільки при такому підході випускники з інвалідністю як професіонали можуть бути конкурентоздатними на ринку праці. Сприймаючи студентів із інвалідністю як рівних, до них висувають такі ж вимоги з боку ЗВО, як і до інших студентів, але надають необхідну підтримку відповідно до їхніх освітніх потреб.

Про важливий напрям організації інклюзивної освіти у навчальних закладах йдеться у таких важливих документах як Концепція розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010 р. № 912), Концепція розвитку педагогічної освіти України (22.02.2018 р.), Законах України „Про освіту” (05.09.2017 р.), „Про внесення змін деяких Законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання” (від 05. 06.2014 р. № 1324); постанова Кабінету міністрів України „Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах” (від 15.08.2011 р.) та ін.

Стаття 3 Закону України „Про освіту” (05.09.2017 р.) зазначає, що в Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

Студенти з інвалідністю навчаються разом зі своїми здоровими однолітками в інтегрованих групах – мікро – моделях соціального середовища. Навчання студентів у ЗВО спеціального типу передбачає формування контингенту студентів з представників однієї нозології, що значно полегшує організацію підтримки їх навчання, хоча й призводить до їх сегрегації. У деяких ЗВО класичного типу на виконання державного замовлення також можуть формуватися окремі академічні групи спеціального типу зі студентів однієї нозології, при цьому за межами навчального процесу студенти знаходяться у звичайному студентському середовищі, в яке поступово інтегруються [1].

Створення рівних можливостей у сфері освіти для студентів з інвалідністю – визначальний напрям їх правової захищеності, професійного самовизначення і працевлаштування. Державна політика повинна бути спрямована на те, аби кожен індивідуум мав рівні можливості для участі в житті суспільства.

Для оптимальної організації навчального процесу у закладах вищої освіти, перш за все, слід урахувувати і, по можливості, компенсувати труднощі сприйняття навчального матеріалу. Приймаючи на навчання студентів з особливими освітніми потребами, ЗВО мають вирішувати низку організаційних, технічних, психолого-педагогічних, методичних, соціальних та інших проблем, зокрема: створення безбар'єрного архітектурного середовища; створення спеціалізованої матеріально-технічної бази; підготовка спеціалізованого навчально-методичного забезпечення; впровадження спеціальних інформаційних і навчальних технологій; адаптація викладачів та студентів до навчання в інтегрованих групах; урахування в навчальному процесі індивідуальних потреб студентів з інвалідністю; організація психологічної підтримки; формування в колективі толерантного ставлення до людей з інвалідністю, розуміння їх проблем; організація соціальної та медико-реабілітаційної допомоги.

Досвід роботи університету зі студентами з інвалідністю доводить, що люди, які мають особливі потреби, не відчують себе неповноцінними, а, навпаки, в умовах вищої освіти найкращим чином розкриваються як особистості.

Список використаних джерел:

1. Інвалід і суспільство : проблеми інтеграції: збірник теоретичних та методичних рекомендацій для працівників центрів соціальних служб для молоді / упор. І. Д.Зверєва, І. Б. Іванова. Київ, 2005. 96 с.

ТЕХНОЛОГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ ТА КАНАДИ

Константінова Світлана Володимирівна

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Константінов Сергій Андрійович

магістр соціальної роботи

Суспільство та держава зобов'язані дати можливість кожній людині, незалежно від її потреб та інших обставин, повністю реалізувати свій потенціал, приносити користь суспільству і стати повноцінним його членом. У кожному суспільстві існують різні категорії громадян, певна частина з яких має проблеми, пов'язані з розвитком та здоров'ям. В Україні кількість людей з особливими потребами зростає з кожним роком (сьогодні в державі проживає понад 165 тисяч таких осіб з особливими потребами у віці до 18 років) [2]. Здебільшого в таких громадян спостерігаються вроджені аномалії, хвороби нервової системи, розлади психіки і поведінки. Традиційно поняття інклюзивної освіти обмежувалось визначеннями, які стосувалися в головному реалізації права на надання освіти та соціальну інтеграцію тих, хто навчається з особливостями потребами. Сама система інклюзивної освіти включає в себе навчальні заклади середньої, професійної та вищої освіти.

Досвід Німеччини як розвинутої соціальної держави може слугувати прикладом організації системи навчання осіб з фізичними обмеженнями здоров'я. Цікавим є той факт, що німецькі фахівці вважають за необхідне професійно супроводжувати абітурієнта в питанні вибору професії та навчального закладу. Це здійснюється в службі зайнятості та в навчальному консультативному бюро ВНЗ. Особливою формою навчання для цієї категорії студентів є заочне навчання. Воно дає змогу опанувати професію за умов неможливості навчання на очній формі. Місце навчання, час і термін навчання при заочній формі визначають самі студенти. Навчальні матеріали

доставляють поштою; індивідуальне обслуговування здійснюється в навчальних центрах або по телефону, електронною поштою, а в особливих випадках – при домашньому відвідуванні. Повний курс заочного навчання з отриманням диплома здійснюється в заочному університеті м. Хаген. Кожен вищий навчальний заклад має студентський гуртожиток, де враховані потреби людей з фізичними обмеженнями здоров'я. Комп'ютерні класи також мають спеціально обладнані робочі місця з роздільною клавіатурою; збільшеними або зменшеними клавішами, посиленою глибиною натиску тощо. У кожній аудиторії передбачені диктофонні пристрої.

Система освіти в Канаді законодавчо передбачає можливість навчання інвалідів на всіх рівнях: від школи до ВНЗ. Переважає форма інтегрованого навчання, застосовуються спеціальні технічні засоби та індивідуальні програми. Канада є першою країною, яка до своєї конституції включила положення про рівні права інвалідів. Одне із основних питань університетської освіти для в Канаді є освіта для незрячих, полягає, як створити умови, щоби кожна незряча людина мала рівні можливості навчатися в університеті. Університетська освіта в Канаді платна: хоча навчання й субсидується державою, студенти, попри це, повинні оплачувати приблизно 20% від загальної вартості навчання. Для незрячих студентів передбачені додаткові стипендії. Незряча людина може скористатися наступними послугами: додаткові нотатки для лекцій від студентів-волонтерів, іспити у спеціально обладнаних кімнатах, альтернативний формат підручників (озвучена обов'язкова література для всіх курсів), безкоштовне репетиторство, послуги помічників (в лабораторії або бібліотеці для проведення досліджень і т.д.), інтеграційні програми для ознайомлення з університетом, обладнання класів спеціальними пристроями (спеціальні сидіння, брайлівські принтери, комп'ютери та ін.), мобільність доступу до всіх приміщень в університеті (універсальний дизайн) і додаткова фінансова допомога. В

кожному університеті є спеціальний офіс, де незряча людина отримує відповідну інформацію про спеціальні послуги.

В Україні у закладі вищої освіти інклюзивного спрямування Університет „Україна” для проведення профорієнтаційної роботи, участі у підготовці до вступу абітурієнтів з особливими освітніми потребами у закладі вищої освіти і надання необхідної допомоги в навчанні і побуті студентам з особливими освітніми потребами, кожна кафедра формує команду волонтерів, до якої включають найбільш підготовлених студентів, в тому числі і студентів з особливими освітніми потребами.

Волонтерська діяльність зараховується студенту як проходження виробничої практики і може бути темою курсової (дипломної) роботи. На початку навчального року на кожній кафедрі вивчають контингент студентів з особливими потребами, які зараховані на перший курс, а також отримують інформацію з Центру інклюзивного навчання про наявні порушення функцій, ступінь їх компенсації та потреби в соціальних послугах в процесі навчання; з'ясовують необхідні напрямки співпраці колективу кафедри і всіх студентів у відповідності з індивідуальними потребами та потенційними можливостями студентів з особливими освітніми потребами.

З урахуванням індивідуальних характеристик студентів з особливими освітніми потребами, колектив кафедри планує комплекс соціально-педагогічних заходів, в тому числі:

- індивідуальну роботу викладачів з окремими студентами, залучення до співпраці на волонтерських засадах здорових, добре підготовлених студентів до написання конспектів лекцій, сумісного виконання контрольних завдань, підготовки до заліків та іспитів;

- створюються умови для навчання студентів з порушенням зору (великі схеми, малюнки, збільшувальні лупи, лупи з підсвітлюванням, лінзи для розгляду карт і малюнків, телевізійні збільшувачі для читання, електронні лупи, використання рельєфно-крапкової азбуки Брайля);

- за наявності вад слуху від викладача вимагається розбірлива артикуляція, подача матеріалу „обличчя до обличчя”, уповільнення темпу проведення лекції.

При необхідності використовують послуги перекладача української жестової мови чи родичів для студентів, які не володіють методикою жестової мови та жестового висловлювання або застосовують в аудиторії мобільні FM-системи.

Співпраця викладачів з психологом і соціальним педагогом спрямована на створення позитивного психологічного мікроклімату, адекватного соціального мікросередовища в інклюзивній академічній групі, на психічний і соціальний розвиток, корекцію психологічного стану та соціальну інтеграцію студентів, які мають у цьому потребу. При проведенні контрольних занять, заліків, іспитів студентам з сенсорними порушеннями надається додатковий час для складання іспитів. Враховуючи вищезазначене, можна констатувати, що розвиток сучасних інформаційних технологій, науково-технічний прогрес і глобальні зміни видів професійної діяльності різко розширили можливості соціальної інтеграції різних категорій людей з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Колупасва А.А. та ін. ; за заг. ред. Даниленко Л.І., 2-ге видання, стереотипне Київ : ФО-П Парашин І.С., 2010. 128 с.

2. Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”. URL : <http://www.vmurol.com.ua/> (дата звернення :01.04.2019).

3. Всеукраїнський фонд „Крок за кроком”. Програма „Інклюзивна освіта”. URL : <http://www.ussf.kiev.ua/> (дата звернення :01.04.2019).

4. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. № 2. С. 6–11.

СУПРОВІД ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Кримська Оксана Іванівна

вчитель-логопед Хмельницького ліцею №15 імені Олександра Співачука

Величезне значення для різних сторін психічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами має оволодіння мовленням. Адже сприйняття, мислення, пам'ять розвивається під впливом мови. Як свідчать дослідження, такі діти мають дещо уповільнений загальний розвиток, зумовлений меншим і біднішим запасом уявлень, недостатнім вправлінням рухової сфери, обмеженістю опанування простору, а найголовніше – зниженою активністю під час пізнання навколишнього світу. Особливістю розвитку дітей з порушеним зором є те, що учневі з сенсорною недостатністю потрібно виробити свої способи пізнання світу, які не характерні для дітей з нормальним зором.

Як свідчить статистика, майже 80% дітей з проблемами зору мають порушення мовлення. Порушення просторової координації, погано розвинена дрібна та загальна моторика, проблеми в пізнавальній сфері – порушення, які досить часто ми можемо спостерігати у дітей з порушеннями зору.

Досконаліх знань в галузі офтальмології, тифлопедагогіки, володіння відповідними прийомами навчання, застосування засобів наочності вимагає робота вчителя-логопеда з дітьми з порушеннями зору. Головним завданням роботи вчителя-логопеда є вирішення корекційної мети – виправлення мовленнєвих порушень та збереження залишкового зору. У корекційній роботі потрібно працювати за принципом „не нашкодь”.

Логопедична робота базується на загально-дидактичних та тифлопедагогічних принципах корекційної допомоги дітям з порушеннями зору:

- побудова занять у відповідності з віковими і індивідуальними психологічними особливостями дітей;
- застосування ігрових засобів;
- широке використання засобів наочності;

- систематичність і послідовність у навчанні;
- спрямованість навчання на розвиток активності та самостійності учнів;
- комплексний підхід до рішення завдань з розвитку мовлення;
- зумовленість змісту і методики роботи особливостям мовлення дітей з порушенням зору;
- врахування потенційних можливостей корекційно - компенсаторного розвитку;
- адаптованість наочно матеріалу відповідно індивідуального сприймання учня.

Спрямованість корекційно-розвиткових занять логопеда визначають:

- використання спеціальної наочності, великої фронтальної (до 15-20 см) і диференційованої індивідуальної (від 1 до 5 см);
- використання фонів, що поліпшують зорове сприйняття при демонстрації об'єктів;
- переважання посібників червоного, оранжевого, жовтого кольору, підставок, що дозволяють розглядати об'єкти в вертикальному положенні;

Умови для повного і точного сприйняття демонстраційного об'єкта:

- вибір адекватного фону;
- вибір оптимального кольору;
- постійне використання указки для уточнення;

Потрібно пам'ятати, що дитина яка має труднощі бачення, такий самий учень як і решта, вона має свій характер, свої потреби і виокремлення її найчастіше лякає і дитину, і батьків. Тому не потрібно боятись використовувати слова: „подивись”, „розглянь”. Діти з проблемами зору повинні вживати їх так само як і решта.

Діти з поганим зором можуть не бачити подій, які відбуваються на відстані. Вони можуть не бачити виразу обличчя чи рухів рук або органів артикуляції, тому потрібно використовувати і усні репліки. Наближаючись до учня з порушеним зором ,обов'язково потрібно називати себе першим.

Часто дитина ,яка має знижений зір або зовсім не бачить, може проявляти особливості поведінки, зокрема розхитуватись,

встромляти пальці в очі та надавлювати на повіки. Тому потрібно контролювати подібні прояви.

Основне завдання вчителя включати професійне мислення, вміти моделювати та аналізувати навчальний матеріал у роботі з особливою дитиною.

Під час проведення занять я надаю перевагу використанню різноманітних пристосувань для тактильного сприймання. До прикладу при вивченні теми на диференціацію звуків використовую індивідуальні зразки. Працюємо з солоним тістом, пластиліном, природнім матеріалом та іншими засобами.

Організація корекційно-розвиткової роботи повинна спрямовуватися на розвиток мовлення, як могутнього компенсаторного засобу подолання наслідків порушення зору у даної категорії дітей.

Важливо пам'ятати, що успішна корекційна робота вчителя-логопеда визначається продуманою системою роботи всього корекційно-розвиткового процесу. Потрібно розвивати всі сторони мовлення, незалежно від того, яка з них є первинно порушеною. Поетапність та систематичність логопедичного супроводу займає значне місце у роботі з особливою дитиною.

Список використаних джерел:

1. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі : початкова ланка / за ред. В.І.Бондаря, В.В. Засенка. Київ : 2004. 152 с.

2. Ремажевська В. М., Маруніч Л. А. Програма та методичні рекомендації з розвитку мовлення для дітей зі зниженим зором молодшого шкільного віку. URL : <http://www.medicua.org/programa-z-rozvitku-movlennya.html> (дата звернення : 01.04.2019).

3. Волкова Л. С. Выявление и коррекция нарушений усной речи у слепых и слабовидящих детей. Львов, 1982.

СУТНІСТЬ, МЕТА І ЗАВДАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Крупа Валентина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Інклюзивне навчання – це спеціально організований та керований навчальний процес взаємодії викладачів та студентів, в результаті якого відбувається задоволення індивідуальних освітніх потреб усіх учасників навчального процесу.

При цьому для студентів з особливими освітніми потребами вищі учбові заклади передбачають створення умов для спеціальних освітніх послуг.

Метою інклюзивного навчання є свідоме оволодіння знаннями, уміннями та навичками, отримання певного рівня освіти та досягнення освіченості.

Основними завданнями інклюзивного навчання є:

- здобуття студентами з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня в середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту освіти;

- реалізувати принцип „навчитися жити разом”, який ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки;

- забезпечення різнобічного розвитку студентів, реалізація їх здібностей; створення освітньо-корекційного середовища для задоволення освітніх потреб студентів із особливостями психофізичного розвитку;

- створення позитивного мікроклімату в загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування студентів із особливими освітніми потребами з іншими студентами;

- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу студентів із особливими освітніми потребами;

- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

Принципи інклюзивного навчання – певна система базових вимог до процесу навчання, виконання яких забезпечить його ефективність. Основні вимоги до інклюзивного навчання визначаються тим, що:

- усі студенти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

- навчальні заклади мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх студентів узгодженням різних видів і темпів навчання;

- освітні заклади повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, вживаючи організаційні заходи, розробляючи стратегії викладання, використовуючи ресурси і партнерські зв'язки зі своїми громадянами;

- студенти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм у навчальному процесі;

- інклюзивні форми навчання – найефективніший засіб, який гарантує солідарність, співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Інклюзивна освіта повинна базуватися на основних принципах гуманної педагогіки: зрозуміти дитину, признати і прийняти її.

Признати, у педагогіці гуманізму – це прийняти дитину як індивідуальність, з її поглядами, вчинками і позицією. Викладач при цьому може не розділяти, не підтримувати їх, але повинен любити і поважати дитину, дати їй шанс на усвідомлення, сформуванню основи для самовдосконалення.

Навчаючи студентів з особливим розвитком психо-фізичного здоров'я, їх індивідуальним особливостям викладач повинен формувати моральні цінності. Прийняти означає признати те, що дитина прийнята з усіма її недоліками і має право бути такою, якою вона є. В основі даного покладене почуття – любов, яка лежить

через справедливість. Недотримання тріади принципів гуманістичної педагогіки, викликає у дитини протести.

В основі навчання студентів в інклюзивних групах лежить принцип природовідповідності, що вимагає від педагога прийняти дитину такою, якою її створила природа.

Список використаних джерел:

1. Валентик Н. Інклюзивна освіта: за і проти. *Директор школи*. 2010. №14–15. С. 45–58.
2. Варава В. Інклюзивна освіта. *Завуч*. 2006. №14. С. 11.
3. Данієлс Р., Стаффорд К. У класі – діти з особливими потребами. *Шкільний світ*. 2008. №3. С. 18–19.
4. Депплер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах. *Дефектологія*. 2009. №3. С. 9–14.
5. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі. *Почат. шк.* 2007. №12. С. 46–49.
6. Ілляшенко Т. Діти з церебральним паралічем у загальноосвітній школі. *Почат. шк.* 2008. №11. С. 58–61.
7. Інклюзивна освіта в законодавчому просторі. *Відкритий урок*. 2009. №10. С. 88–89.
8. Колупаєва А. Засадничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти. *Дефектологія*. 2009. №2. С. 3–8.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Курняк Лариса Миколаївна

кандидат філософських наук, доцент., доцент кафедри права

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

„Інклюзія” (англ. – inclusion) означає включення або приєднання. Він запозичений з англійської мови, але не має точного перекладу. Однокореневі англійські слова перекладаються як include – включати, залучати; including – включаючи; inclusive – включно, містить.

Інклюзія – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах.

Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх дітей у соціальному житті та різних програмах. Інклюзія – „об’єднана освітня система із надання належної освіти всім учням; повне залучення дітей з відмінними здібностями в різні аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей”.

Інклюзія – політика і процес, які забезпечують повну участь усім членам суспільства в усіх сферах життєдіяльності.

В основі інклюзії, на протигагу інтеграції, лежить нова філософія та методологія шкільного навчання, яка має враховувати потреби кожної дитини, у тому числі і обдарованої, й тих, котрі мають особливі освітні потреби.

Інклюзія є більш гуманною та ефективною освітньою системою, яка здатна задовольнити потреби всіх категорій дітей, незалежно від рівня психофізичного розвитку, та сприяє створенню інклюзивного суспільства, яке б повною мірою сприймало таких учнів, визнавало їхні права на освіту, особистісний розвиток, професійну діяльність, участь у суспільному житті.

Інклюзія – це нова філософія освіти, запровадження її принципів в освіту нелегка справа, яка вимагає корінної перебудови навчального процесу і свідомості всіх його учасників. Але результатом цієї важливої роботи може бути не тільки розширення можливостей для навчання та соціалізації дітей з особливими потребами, а й оздоровлення суспільства в цілому.

Інклюзія – це процес. Вона повинна розглядатися як постійний нескінченний пошук якнайкращих способів реагування на людську різноманітність. Це – навчання тому, як жити, приймаючи всі відмінності, і вчитися виходячи з цього. У такій ситуації відмінності бачаться позитивніше – як стимули, сприяючі отриманню знань.

Інклюзія акцентує увагу на тих групах учнів, які більше схильні до виключення або маргіналізації або незасвоєння знань. Це має на увазі відповідальність проведення моніторингу тих груп, які статистично знаходяться в зоні більшого ризику, а також при необхідності зробити кроки до забезпечення їх присутності, участі й досягнень в системі освіти.

Інклюзія передбачає пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів – як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент учнів та диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби учнів усіх груп та категорій.

Інклюзивна освіта – термін, який вперше прозвучав у Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 року.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Мета інклюзивного навчання – реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізація та інтеграція у суспільство, залучення сім'ї до участі у навчально-виховному процесі.

Інклюзивне навчання як „процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі”.

Інклюзивне навчання – це рівний доступ до якісної освіти всім дітям, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Важливим в такому процесі є той факт, що такі діти повинні вчитися за спеціальними програмами але в загальноосвітніх навчальних закладах, тобто застосовуючи особистісно-орієнтовані методи навчання.

Всі діти, незалежно від наявних відмінностей між ними, мають право отримувати знання разом з іншими. Інклюзивні заклади освіти повинні використовувати різноманітні методи

навчання та виховання, розробляти індивідуальні плани навчання з урахуванням будь-яких потреб своїх вихованців.

Інклюзивне навчання корисне не лише для дітей з особливостями психофізичного розвитку, а й для їхніх однолітків, яке сприятиме їх особистісному розвитку. Таке навчання розвиває у здорових школярів здатність до емпатії, тактовної взаємодії, чуйності та толерантності щодо хворих однолітків, сприяє формуванню ставлення до них, як до рівноправних членів колективу.

Інклюзивна освіта – це система і процес опанування кожною дитиною, в тому числі й з обмеженими можливостями, знаннями, вміннями і навичками за місцем проживання. Вона передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та досягненні якості навчання.

Інклюзивна освіта – це ідеал, до якого можна прагнути, але якого не можна досягнути повністю. Її впровадження – це довготривалий та безперервний процес, учасниками якого мають бути всі, без винятку, члени суспільства.

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВЦІ ЕКОНОМІСТІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІНКЛЮЗИВНОГО СПРЯМУВАННЯ

Неклюєнко Тетяна Василівна

*старший викладач кафедри інформаційної справи та економічних дисциплін
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Геделевич Єлена Василівна

*викладач кафедри інформаційної справи та економічних дисциплін
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Україна перебуває на стадії трансформаційного розвитку ринкової економіки, що позначається на ставленні до

інноваційних процесів. Дослідження інноваційної активності підприємств, за даними державної служби статистики України, свідчить, що за останні 10 років така активність слабшає. Причинами низької інноваційної активності в Україні науковці називають брак ресурсів, відсутність належного досвіду управління нововведеннями в ринкових умовах та відповідної ефективної практично-теоретичної бази управління інноваційною діяльністю підприємств [2, с. 75]. До згаданих причин, на нашу думку, варто віднести й погану підготовку майбутніх економістів до інноваційної діяльності.

Завданням сучасної економічної освіти повинна бути спрямованість на формування конкурентоздатності в інноваційному розвитку економіки у майбутніх економістів. Адже головною умовою досягнення швидких темпів розвитку економіки є активна інноваційна діяльність. Тому завданням освіти сьогодні є формування, виховування та підтримка „людини з інтелектом успіху” (за означенням Роберта Дж. Штернберга), якій притаманні певні якості [3; 4].

Сьогодні існує велика кількість технологій навчання. Однак процес використання традиційних і впровадження інноваційних технологій навчання протікає стихійно. У процедурі їхнього відбору і реалізації у навчальному процесі існують суперечності між новими цілями освіти і старими засобами представлення і засвоєння знань.

Педагоги повинні готувати не лише висококваліфікованих фахівців, а й прагнути всебічно розвивати кожну особистість відповідно до її покликання та здібностей, стимулювати до навчання протягом життя. Широке використання новітніх інформаційних технологій дають змогу готувати спеціалістів в багатьох галузях народного господарства.

Інтерактивні технології дають можливість підняти інтерес студентів до предмета, розвивають творчу самостійність, студенти вчаться користуватися різними джерелами знань.

У навчальному процесі доцільним є використання різноманітних інноваційних технологій, моделювання, тренувальне вирішення проблемних ситуацій, дослідження і

розроблення оптимальних шляхів вирішення завдання, їх публічного захисту і аналізу підсумків упровадження. Сучасні технічні засоби навчання допомагають модернізувати освітню діяльність, легко впроваджувати інноваційні методи технологій у вигляді відеоматеріалів, демонстрація яких забезпечується технічними засобами навчання у кожному навчальному кабінеті та лабораторії. Застосування інноваційних технологій сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, засвоєнню програмного матеріалу. Досить широко використовується проектна технологія, яка містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, відкриває в студентах здібності лідерів – хороших організаторів роботи, людей які вміють доводити свою точку зору, аналізувати результати своєї роботи.

Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес дає змогу студентам, зокрема студентам інклюзивного закладу: ефективно використовувати навчально-методичну літературу та матеріали; засвоювати професійні знання; розвивати проблемно-пошукове мислення; формувати професійне міркування; активувати науково-дослідницьку роботу; розширювати можливості самоконтролю отриманих знань. У свою чергу, викладачі професійно-технічного навчального закладу: оперативно оновлюють навчально-методичну літературу; впроваджують модульні технології навчання; використовують імітаційні технології навчання; розширюють можливості контролю знань студентів [5].

Інноваційні технології забезпечують підвищення якості освіти, а, отже, конкурентоспроможності навчального закладу, в тому числі в інклюзивних, на ринку освітніх послуг. Використовуючи інноваційні технології у навчанні, сформуємо конкурентоздатного фахівця в інноваційній економіці. Отже, інноваційні та інтерактивні технології навчання в підготовці економістів в інклюзивних закладах та інших вищих навчальних закладах відіграють значну роль. Дана тема є актуальною і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Рудь О. В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. 2013. № 33. С. 24–30.
2. Городня Т., Король О. Інноваційний розвиток підприємств. *Фінансово-економічний механізм інноваційного розвитку і формування конкурентних переваг підприємств і територій* : матеріали міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції 17-18 листопада, 2011 р. Тернопіль : Вектор. С. 73–75.
3. Потапкіна Л. В. Суть та ознаки інноваційної діяльності економіста і роль освіти в цьому процесі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”*. 2013. № 1(7). С. 194–198.
4. Неклюєнко Т. В., Геделевич Є. В. Теоретичні аспекти інноваційного процесу в підготовці економістів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”*. Хмельницький : ХІСТ, 2017. №14. С. 46–49.
5. Натеса М. Інноваційні технології навчання в закладах професійної освіти. *Професійна освіта в умовах сталого розвитку* : збірник матеріалів і міжнародної науково-практичної конференції”, м. Київ, 1 грудня 2016 р. / за заг. ред. В. О. Радкевич, Г. М. Романової. Павлоград : ІМА-прес, 2016. С. 214 – 218.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Польовик Ольга Віталіївна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від освіти здорових людей. Цей принцип, що відбитий у низці міжнародних документів, покладений в основу організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, котре впроваджується з метою реалізації їхнього права вибору навчального закладу і форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов.

Споглядання сучасного суспільства спонукає до роздумів про роль у цьому суспільстві дітей, які мають особливості психофізичного розвитку, тобто тих, які випадають із нашого стереотипного уявлення про так звану нормальність.

Проте ні для кого не таємниця, що поки що наше суспільство не те що ігнорує людей з особливими потребами, проте в своєму широкому загалі їхніми проблемами особливо не переймається.

Конвенція ООН про права дитини як документ міжнародного рівня автоматично висуває вимоги до кожної держави щодо проведення національного законодавства у відповідність з цією „всесвітньою конституцією прав дитини”. Наша держава на цьому шляху робить свої прогресивні кроки. За останні роки набуває інтенсивного розвитку державна підтримка дітей з особливостями психофізичного розвитку, сприяння втіленню прогресивних ідей у практику.

З метою реалізації державної політики щодо забезпечення права дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та здобуття якісної освіти, інтеграцію їх у суспільство шляхом запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Однією із форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є нова, але визнана у багатьох країнах світу інклюзивна форма освіти, яка забезпечує безумовне право кожної дитини навчатися у загальноосвітньому закладі за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. В Україні модель інклюзивної освіти почала набувати значення переважно за ініціативи громадських організацій.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з

особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта – це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби усіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоб забезпечити рівність можливостей.

Основними принципами інклюзивної освіти є: цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень, кожна людина здатна відчувати і думати, кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою, адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки, справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків, всі люди потребують підтримки і дружби ровесників, задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини, визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов, залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей, командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів, складність завдань повинна відповідати здібностям дитини, рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною, подолання потенційних бар'єрів в навчанні.

Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Перевагами інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами є: завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей, ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами, оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально, навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей, у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті.

Інклюзивне навчання повною мірою не є альтернативою спеціальній освіті, проте воно значно розширює її можливості.

Школи з інклюзивним навчанням мають працювати у тісному зв'язку із спеціальними загальноосвітніми навчальними закладами, використовуючи напрацьовані методики, залучати до консультування спеціалістів із багаторічним досвідом роботи з такою категорією дітей.

Приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб сім'ї та змісту сучасних корекційно-освітніх послуг, обов'язкове включення батьків в процес навчання та виховання дитини може здійснюватися тільки в контексті спільної взаємодії педагогів, батьків, психологів, медичних працівників, а також різних інституцій, котрі опікуються долею таких дітей.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 10–14.
2. Колупаєва А. Зasadничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти. *Дефектологія*. 2009. № 2. С. 3–8.
3. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Дефектологія*. 2009. № 4. С. 3–4.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Романюк Анатолій Анатолійович

*викладач кафедри інформаційної справи та економічних дисциплін
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних педагогічних технологій різних рівнів та різної цільової спрямованості. Подальший їх розвиток пов'язаний з орієнтацією на реалізацію сучасних концепцій інклюзивної освіти й виховання, а саме, застосування активних методів навчання, тому цілком

закономірним стає використання нових інформаційних технологій та інноваційних методів викладання економічних дисциплін.

Серед інноваційних технологій навчання, відокремлюються такі види:

а) інформаційні – направлені на розвиток знань, умінь, навичок;

б) операційні – формують способи розумових дій;

в) емоційно-художні й емоційно-моральні – удосконалюють сфери естетичних і моральних відносин;

г) технології саморозвитку – формують самоуправляючі механізми особистості;

д) евристичні – розвивають творчі здібності;

е) прикладні – розбудовують дієво-практичну сферу [2, с. 42-46].

Таким чином, необхідно поряд з традиційними використовувати нові активні форми та методи, в основі яких – особистісно-орієнтована модель науково-теоретичної та методичної підготовки студентів.

На думку Ю. Бистрова, поняттям „інноваційні методики викладання” є полікомпонентним, оскільки об’єднує всі ті нові й ефективні способи освітнього процесу (здобуття, передачі й продукування знань), які, власне, сприяють інтенсифікації та модернізації навчання, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал здобувачів вищої освіти [3].

Цільовим орієнтиром діяльності сучасних вищих навчальних закладів є формування у майбутніх фахівців, перш за все, інноваційного творчого мислення. Реалізація системи підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності в умовах інклюзивного середовища можлива за умови послідовного та постійного впровадження інноваційних технологій у процес їх професійної підготовки і використання розвивального потенціалу цих технологій при викладанні навчальних дисциплін різних циклів. У діловій грі, на тренінгу або при аналізі ситуацій готові знання не даються, а студентів спонукають до такої діяльності, яка вимагає самостійного пошуку інформації різноманітними креативними засобами. Тим

самим створюються умови для їх ініціативи та творчого пошуку ефективних рішень конкретних завдань і ситуацій.

Розглянуті тенденції та напрями розвитку вищої освіти в умовах інклюзії спричиняють пошук різних сучасних інноваційних моделей навчання у вищій школі, які засновані на концепції розвивального навчання (особистісно орієнтованого підходу) і інтенсивніше спираються на активну пізнавальну позицію студента (діяльнісного підходу).

Орієнтовно узагальнена модель інноваційного навчання передбачає:

- активну участь студента в процесі навчання;
- можливості прикладного використання знань в реальних умовах;
- подання концепцій і знань у найрізноманітніших формах (а не тільки в текстовій);
- підхід до навчання як до колективної, а не індивідуальної діяльності;
- акцент на процес навчання, а не на запам'ятовування інформації.

На основі узагальненої інноваційної моделі навчання, розглянемо деякі її варіанти, найбільш поширені в сучасній вітчизняній вищій школі.

Сьогодні найбільш популярними інноваційними методами навчання, які дозволяють використовувати нові технології викладання є:

1. Контекстне навчання. Ґрунтується на інтеграції різних видів діяльності студентів: навчальної, наукової, практичної.

2. Імітаційне навчання. Його основою є імітаційно-ігрове моделювання в умовах навчання процесів, що відбуваються в реальній системі.

3. Проблемне навчання. Здійснюється на основі ініціювання самостійного пошуку студентом знань через проблематизацію (викладачем) навчального матеріалу.

4. Модульне навчання. Становить різновид програмованого навчання, сутність якого полягає в тому, що зміст навчального матеріалу жорстко структурується з метою його максимально

повного засвоєння, супроводжуючись обов'язковими блоками вправ і контролю за кожним фрагментом.

5. Повне засвоєння знань. Розробляється на основі ідей Дж. Керролла і Б. Блума – про необхідність зробити фіксованими результати навчання, оптимально змінюючи при цьому параметри умов навчання залежно від здібностей учнів.

6. Дистанційне навчання. Різновид (досить самостійний) заочного навчання, з опертям на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і засобів [4].

В інноваційних процесах здійснюється перетворення не лише самого викладання як педагогічної діяльності з усіма її засобами і механізмами, але й суттєво переглядаються її цільові настанови та ціннісні орієнтації: спрямованість у майбутнє; побудова нового типу стосунків між педагогом і слухачем (ці стосунки втрачають характер примусу і підлеглості набувають характеру співтворчості, рівної взаємодії, взаєморегуляції, взаємодопомоги); домінування у процесі навчання індивідуально-особистісних начал.

Таким чином, створення інноваційного науково-освітнього середовища у вищій школі передбачає якісне оновлення змісту і форм навчання через органічне поєднання навчальної і науково-дослідницької роботи, теорії з практикою, класичних методів викладання в інклюзивних групах, широкої та фундаментальної підготовки майбутніх фахівців із вузькопрофільною спеціалізацією, що дозволить забезпечити універсальність, багатоплановість, гнучкість та ефективність сучасного навчального процесу в умовах інклюзії.

Список використаних джерел:

1. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. № 2. С. 6–11.
2. Муц Л.Б. Застосування педагогічних програмних засобів освіти у навчальному процесі вищої школи. *Медична освіта*. 2013. №1. С.42–46.
3. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. №1 (4). С. 27–33.
4. Шестоपालюк О. В. Інноваційні моделі навчання в діяльності вищих навчальних закладів. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. №3. С. 118–124.

ОСОБЛИВІ УЧНІ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Нікітюк Лідія Степанівна

*директор Хмельницької дитячої школи образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва*

Нині особлива увага приділяється дітям з особливими освітніми потребами і можливостями.

У травні 2017 р. Верховна Рада прийняла закон №6437 „Про внесення змін до закону України „Про освіту” щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. Найголовніше завдання сьогодення – створити систему освіти, де ці діти змогли би реалізувати своє право на інклюзивну освіту, тобто навчались разом з іншими дітьми, ходити в школу, а не бути закритими у чотирьох стінах, як це відбувається під час індивідуального навчання, мати друзів, жити самостійним і повноцінним життям.

Ще не маючи цього Закону, в нашій школі з лютого 2017 р. було відкрито клас для дітей з особливими освітніми потребами. Ми разом з викладачем А. Томчишиним проводили уроки, організовували пленери, займались з групою й індивідуально і зуміли втілити задум про відкриття інклюзивних класів, який виношувався багато років.

Роботу почали з групою в 7 учнів, яка на сьогодні складає 17 осіб, що розподілені на 4 класи. Для дітей з обмеженими можливостями дуже важлива соціалізація в суспільстві, тому залучення їх до образотворчості, розкриття творчого потенціалу, розвиток уяви таких дітей сприяє цьому якнайкраще. Кінцевий результат цього процесу бачиться в тому, що якщо хоча б одна дитина стане художником, дизайнером професіоналом, мету буде досягнуто. У творчому процесі дуже велике значення в роботі з учнями, а особливо з такими, має розвиток їхньої уяви.

Серед предметів естетичного циклу образотворче мистецтво сприяє найбільшому стимулюванню учнів до творчої діяльності, сприяє формуванню пізнавальних та емоційних функцій, розвитку творчого мислення, здібностей, комунікативності, а також позитивних якостей характеру,

систематичності працьовитості, наполегливості у досягненні мети, а також розвитку естетичного смаку.

Образотворче мистецтво розвиває у дитини уяву, вводить в світ кольорів, тонального різноманіття, створення нових художніх образів, відчуття краси і величі природи та людини. Розвиток творчої уяви учнів – головна мета уроків образотворчого мистецтва. На уроках учні знайомляться з різними видами діяльності: ліплення, аплікація, малювання графітним олівцем, фломастером, гелевими ручками та фарбами. У школярів розвивається багата уява, надзвичайні асоціації, прагнення до самостійних композиційних рішень, створення ними цікавих образів.

Важливо навчити учнів доводити розпочату роботу до кінця, а головне створювати нові образи, щось своє, втілювати у цих роботах свої уявлення про красу, гармонію.

Потрібно розвивати в учневі бажання працювати, а не очікувати швидкого результату. Тому доцільно більше працювати над розвитком естетичного прагнення, наявність його – важлива вимога довершеного, найбільш виразного виконання, творчої самореалізації особистості учня.

Перенести естетичні переживання в діяльність значною мірою допомагає прийом демонстрації робіт однокласників, дорослих. Кращі малюнки учнів відбираються на виставку, на виставку потрапляють кращі роботи кожного учня. Це значною мірою стимулює учнів до активної роботи на уроках образотворчого мистецтва, викликає бажання повніше відтворити власні почуття, краще виконати роботу без композиційних та інших помилок.

Учні дуже старанно і наполегливо працюють над виконанням своїх робіт, з великою зацікавленістю. Вчитель повинен створити умови для творчого самовираження кожного учня. Корисно, щоб учитель на уроці постійно наголошував: „Тут усі талановиті”, „Дуже добре”, „Умій виразити себе”. Це дає змогу дитині не зациклюватися, сміливіше, цікавіше і яскравіше проявляти свої внутрішні можливості.

Розвитку творчих здібностей сприяє надання дітям вільного вибору у всьому, де є для цього можливість і доцільність. Щоб сформувати творчу активність, інтерес до образотворчого мистецтва, враховуються побажання дітей, навчальний матеріал уроку закріплюється здебільшого у процесі різних видів діяльності: розповіді з історії мистецтв, малювання, ліплення, а також колективна робота учнів. Для дітей є захоплюючим процес створення малюнків, скульптур та аплікації. Найперше, ми ознайомились з такою технікою як акварель, а також з роботою гуашевими фарбами. Діти надзвичайно емоційно сприймають роботу в кольорі, а особливо їм подобається наносити пензлем легкі мазки, які на їхніх очах творять образ.

Поряд з вправами на створення образу і розвиток уяви учнів ми знайомимо з основами композиції: організація аркуша, плями, композиція в листі, – це найперші кроки в оволодінні основ образотворчої грамоти. А далі, в старших класах, відбудеться перехід до більш складних компонентів цієї дисципліни. Також, крім композиції, вони знайомляться з основами „Кольорознавства”.

Особливу увагу хотілось би приділити навчальній дисципліні „Рисунок”. В роботі з такими учнями було виявлено, що на початковому етапі вони не розуміли, що таке робота графітним олівцем, навіть коли їм були показані зразки подібних робіт, вони діставали фарби і починали все ними малювати. Тому постало питання, як вирішити цю проблему. Перше, що було зроблене – виконувати завдання кольоровою гелевою ручкою. Потім ми перейшли до робіт чорною гуашевою фарбою, чорними маркерами і фломастерами і нарешті – чорною гелевою ручкою. Так ми підійшли до виконання завдань простим олівцем. Були зроблені вправи на тональні градації – від світло-сірого до насиченого чорного тону, а вже після цього ми підійшли до виконання основного завдання. На сьогодні в 2 класі вони чудово розуміють, що таке графічне виконання роботи.

Наш інклюзивний клас за майже два роки досягнув значних успіхів у подоланні науки художнього творення – юні художники залюбки навчились малювати кульковими ручками, олівцями і

фломастерами, писати пензликом аквареллю і гуашшю, ліпити з глини і пластиліну, витинати різнобарвні фрагменти і наклеювати їх на папір, створюючи цікаві колажі. Учні розуміють, що вони повинні зробити такий твір, щоб він був не просто подібний на щось, а мав би свій індивідуальний стиль і характер, передавав би настрій, емоційний відгук, адже кожний юний художник наділений своєю мірою таланту, темпераменту, особистими уподобаннями. Те, що і як вони малюють, можна було побачити на виставках, а також на стінах їхнього навчального класу. Вражає багатожанровість, що, починаючи від зображення звичайного дерева, простягається до пейзажу, від яскравої квітки – до натюрморту, від зображення метелика, равлика – до анімалістичного жанру, від окремих замальовок – до побутового жанру, тематичної картини, а також портрету.

Вже відбулось 2 виставки їхніх творів в стінах школи, виставка на вулиці Проскурівській під час святкування Міжнародного дня Матері. Роботи цих талановитих учнів також беруть участь у міських, обласних, всеукраїнських і навіть міжнародних виставках і отримують вагомні відзнаки. Це, зокрема, золота медаль у престижному міжнародному конкурсі „PICASSO-ART”, два дипломи на міжнародному конкурсі „НОВА ЗАГОРА” (Болгарія), диплом Всеукраїнського конкурсу „Творимо добро заради миру”, диплом на обласному конкурсі імені Людмили і Миколи Мазурів, у міських конкурсах „Портрет моєї матері”, „Диво-птаха і диво-звір”, „Рідна мова калинова” та отримані дипломи за перші місця. Примітно, що роботи цих учнів, які подаються на конкурси, не позначені, що вони належать особливим дітям. Відрадно, що наша місцева влада, піклуючись інклюзивною освітою в місті, допомагає заохочувати юні обдарування. У 2018 р. на першому поверсі одного з корпусів відкрився спеціальний клас, куди можуть вільно потрапити й учні на візочках, що значно розширює контингент учнів з особливими потребами. В класі замінили вікна, його оснастили відповідними меблями, подбали про зручні парти і крісла для юних художників.

Сподіваємось і надалі продовжувати практику роботи з учнями з особливими потребами, заохочуючи їх на нові здобути і прагнення стати не тільки цікавими художниками, а й повноцінними громадянами нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк Г. Є. Основи композиції та рисунок. Київ : Техніка, 1997.
2. Кузін В. С. Психологія. Київ : Вища школа, 1982.
3. Мозолюк-Коновалова О. М. Формування основ образотворчої діяльності у дошкільників з синдромом Дауна. Хмельницький, 2015. 169 с.
4. Сухомлінський В. А. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1988.

ГРА ЯК КОМПОНЕНТ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ

Сивик Ганна Євгенівна

*асистент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи
факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Для аутистичних дітей характерні труднощі невербальної комунікації, а саме: використання жестів, мімічної експресії, рухів тіла. Дуже часто відсутній вказівний жест. Дитина бере батьків за руку і веде до об'єкта, підходить до місця його звичного розташування і чекає, поки йому дадуть предмет.

Отже, вже на ранніх етапах розвитку в дітей з аутизмом наявні ознаки перекручування специфічних вроджених поведінкових паттернів, характерних для нормотипових дітей [1].

Відмінності поведінки аутистичної дитини від звичайної дитини особливо чітко простежуються в процесі гри. Виділимо характерні відмінності, які виявляються у процесі розвитку дитини на чотирьох етапах „розвитку в гри”:

1. Проста маніпуляція. На відміну від нормотипової дитини, гра якої є досить різноманітною, гра дитини з аутизмом – проста й однотипна. Вона завжди повторює одні й ті ж ігри: весь час

возить потяг по колу, крутить колеса. Це все прості стереотипні дії, які повторюються.

2. Комбінаційна гра. Звичайна дитина вміє комбінувати предмети, розуміючи зв'язок, який між ними існує. Аутистичні діти здебільшого багаторазово повторюють одну і ту ж неусвідомлену комбінацію, що зумовлено неадекватним пізнанням зовнішнього світу.

3. Функціональна гра. На другому році життя нормотипова дитина показує, що розуміє призначення предметів. Вона бере ложку чи гребінець і починає робити вигляд, що їсть чи зачісується. Згодом вона бавитиметься в „будинок” з мініатюрними іграшками. Така гра вже є осмисленою.

Більшість дітей з розладами спектру аутизму будуть, наприклад, складати стіл і стільці в один ряд чи будувати з них вежу. Здібніші діти інколи набувають деяких навичок функціональної гри, проте, якщо добре придивитись, їхні ігри є буквальною імітацією сцен буденного життя [2].

4. Символічна гра. Функціональна гра поступово переходить у символічну. Те, чого немає насправді, є важливим. Одне стає символом чогось іншого. Нормотипові діти не мають проблем із грою „на ніби”. Вони бавляться в „тата і маму”, уявляють себе ведмедиком чи поїздом. У символічних іграх потрібні навички, які виходять за межі сприйняття, за межі буквального. У аутистичної дитини, з одного боку, за багатьма предметами, які не мають фіксованого призначення (палички, коробочки, кульки), може бути закріплена певна функція, і вона не погоджується використовувати предмет по-іншому. Наприклад, дитина з аутизмом використовує палички виключно для того, щоб впихати їх у диванні подушки у процесі своєї стереотипної гри, а застосувати палички для виготовлення чупа-чупсу з пластиліну відмовляється. З іншого боку, така дитина часто використовує предмети й іграшки не за їх функціональним значенням, а керуючись власною логікою. Наприклад, вона наклеює пластир на стіну, але заклеїти „ранку на ручці у ляльки” відмовляється. Для багатьох дітей з аутизмом це зумовлює проблеми протягом усього життя.

Для дітей із РДА з раннього віку характерне ігнорування іграшки. Діти розглядають нові іграшки без будь-якого прагнення до маніпуляції з ними, або маніпулюють вибірково, тільки однією. Найбільше задоволення отримують при маніпулюванні з неігровими предметами, що дають сенсорний ефект (тактильний, зоровий, нюховий). Гра у таких дітей некомунікативна, діти грають поодиночі, у відокремленому місці. Присутність інших дітей ігнорується, в рідкісних випадках дитина може продемонструвати результати своєї гри. Рольова гра нестійка, може перериватися безладними діями, імпульсивної зміною ролі, яка теж не отримує свого розвитку [4]. Гра насичена аутодіалогами (розмовою з самим собою). Можуть зустрічатися ігри-фантазії, коли дитина перевтілюється в інших людей, тварин, предмети. У спонтанній грі дитина з РСА, незважаючи на застрягання на одних і тих же сюжетах і великій кількості маніпулятивних дій з предметами, здатна діяти цілеспрямовано й зацікавлено. Маніпулятивні ігри у дітей даної категорії зберігаються і в більш старшому віці.

Соціальна взаємодія, яка приносить звичайним дітям стільки радості й задоволення, у дітей з аутизмом викликає лише роздратування і бажання ізолюватися. Важко уявити собі ситуацію, гіршу від тої, коли мама бачить, що дитина відштовхує її любов, і не може це ніяк пояснити. Хоча аутистичні діти демонструють свою емоційну прив'язаність до батьків чи інших опікунів, проте вони не реагують на їхню любов в очікуваний спосіб. Батьки стверджують, що діти неохоче відкривають свої обійми, щоб притулитися чи знайти втіху. Здається, що ігнорують чи погано інтерпретують емоційну поведінку людей і не розуміють їхніх почуттів. Цей брак емпатії є причиною невідповідної соціальної поведінки [5].

Список використаних джерел:

1. Лютова Е. К., Монина Г. Б. Шпаргалка для взрослых : психокоррекционная работа с гиперактивными, агрессивными, тревожными и аутистичными детьми. Москва, 2000.
2. Миккин Х. Цели, процессы и методы видеотренинга руководителей. *Человек, общение и живая среда*. Таллин, 1986.

3. Островська К. О. Аутизм : проблеми психологічної допомоги : навчальний посібник, 2006. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 110 с.

4. Худик В.А. Онтогенетический аспект психологической диагностики и коррекции аномального развития личности (на материале исследования детей и подростков). Санкт-Петербург : Образование, 2000.

5. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. Київ, 2009. 385 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Тельна Ольга Анатоліївна

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради*

Останнім часом у світі та в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей із порушеннями розвитку. У нашій державі вже налічується понад 1 млн. дітей з особливими потребами, що становить 12% від загальної кількості дитячого населення [3]. Дедалі частіше постає питання готовності суспільства до морального, психологічного та соціального задоволення навчальних потреб дітей із порушеннями психофізичного розвитку серед „здорових” однолітків. Навіть науковцям важко сказати, чи зможуть такі діти, навчаючись у звичайних школах, розкрити свої потенційні можливості й стати корисними членами суспільства?

Концепція інклюзивного навчання, розроблена МОН України ще в 2010-му році, містить низку сегментів, які необхідно було розв’язати ще до початку її впровадження. Раніше дітей з відхиленнями у розвитку намагались приховати, „закрити” у спеціальних (інтернатних) закладах освіти. У наш час спостерігається тенденція до реалізації повного та рівного здійснення людьми з інвалідністю всіх громадянських прав

і основоположних свобод. Тому на початку ХХІ ст. в Україні інклюзивне навчання розглядається як одне із стратегічних завдань модернізації системи освіти [1], це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу.

Однак, зрозуміло, що, потрапивши до загальноосвітнього закладу, дитина з особливими потребами залишиться самотньою, з комплексом проблем, якщо одночасно з цим не розширюватиметься рівень і обсяг спеціальних освітніх послуг, зокрема, таких як: навчання за індивідуальними навчальними планами, програмами, підручниками (особливо в початковій школі); наявність спеціального обладнання, дидактичних матеріалів; надання діагностичних, консультативних і дійових послуг спеціалістами (логопедичні, медичні, соціальні, фізіотерапевтичні та ін.) [4].

Інклюзивне навчання означає комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [2]. Це передбачає здійснення системних і систематичних змін у всій парадигмі вітчизняної освіти: оснащення загальноосвітніх навчальних закладів усіма необхідними пристосуваннями, фахову перепідготовку педагогів та інших шкільних працівників, створення інклюзивного навчального середовища, поширення ідей толерантності серед учнів, батьків і педагогів тощо.

На шляху створення належних умов для функціонування і розвитку інклюзивної освіти в Україні у наш час вже досягнуто певних успіхів. До них можна віднести забезпечення фінансування для впровадження інклюзивного навчання; зміну освітньої парадигми, удосконалення навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики;

поступове забезпечення архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів відповідно до потреб дітей; підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання, створення системи підвищення їх професійної майстерності; проведення відкритих уроків, круглих столів, семінарів з обміну досвідом фахівців нашої країни та перейняття закордонного досвіду; забезпечення навчальних закладів транспортними засобами, відповідними навчально-методичними, наочними, дидактичними матеріалами, сучасними засобами реабілітації індивідуального та колективного призначення; поява професії асистент вчителя та здійснення роботи команди фахівців; відкриття все більшої кількості інклюзивно-ресурсних центрів.

Поряд із цим, нажаль, ще не всі загальноосвітні заклади працюють за новою системою, адже не всі педагогічні працівники мають достатню підготовку до роботи; відчутною є нестача кваліфікованого персоналу та не завжди є можливість до залучення необхідних фахівців; відсутні адаптовані навчальні програми і плани для дітей з особливими освітніми потребами; не всі школи є архітектурно доступними, адже фінансування не покриває всіх потреб; також є батьки, які не хочуть щоб поряд з їх дитиною навчалась дитина з порушенням у розвитку, та водночас, батьки дітей з особливими освітніми потребами не завжди готові „відпустити” своє дитя у загальноосвітній навчальний простір.

Отже, аналізуючи ситуацію, що склалась на сьогодні у системі загальної освіти, можна впевнено сказати що концепція інклюзивного навчання поступово набирає обертів і вже можна спостерігати певні успіхи у цьому напрямку: реалізація нормативно-правового, науково-методичного забезпечення змісту навчально-виховного процесу, використання сучасних підходів до інклюзивного навчання і створення підґрунтя для успішного навчально-корекційного результату. Проте, держава мусить здійснити комплекс змін у практичних підходах до забезпечення інклюзивних освітніх закладів усім необхідним.

Список використаних джерел:

1. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні і: здобутки, проблеми та перспективи : резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження / упоряд. С. Альохіна. URL : <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 р. № 912. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogonavchannya>
3. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>
4. Ушакова І. Освіта дітей з особливими потребами: пошук та перспективи. URL : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2008/97-84-11.pdf>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ У ЗВО

Чайковський Михайло Євгенович

доктор педагогічних наук, професор, директор, професор кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Однією з форм інтеграції молоді з інвалідністю у суспільство є здобуття професійної освіти в закладах вищої освіти, але для цього мають бути створені відповідні умови – інклюзивний освітній простір.

На сьогодні в Україні в закладах вищої освіти навчається близько 1,5 млн студентів, з яких), 0,04% – це студенти з особливими освітніми потребами. З метою забезпечення рівних можливостей доступу до якісної освіти заклади вищої освіти, що впроваджують інклюзію повинні адаптувати та модифікувати робочі програми, форми і методи навчання, архітектурний дизайн та ін. до індивідуальних потреб студентів з особливими освітніми потребами, привести освітній простір ЗВО у відповідність до організаційно-педагогічних умов інклюзії.

Виходячи з нашого досвіду , розкриємо **основні умови створення інклюзивного освітнього простору ЗВО.**

Першою умовою нами визначено – **безбар’єрне архітектурне середовище з урахуванням принципу універсального дизайну** – це стратегія, ефективний підхід, який спрямований на те, щоб компоненти освітнього середовища, комунікацій, інформаційних технологій та освітніх послуг були однаково доступні та зрозумілі всім.

Безпечність та доступність середовища для кожної людини вимірюється її потребами, обсягом та характером діяльності, так для студентів ЗВО необхідним є доступність до навчальних аудиторій, місць загального користування, бібліотеки, спортзалу та всієї прилеглої території навчального закладу. Для цього в закладі мають бути створені умови з урахуванням всіх нозологій студентів з особливими освітніми потребами [1]:

- *елементи доступності прилеглої території ЗВО*: (ширина тротуару не менше за 1,50 м; на тротуарі не повинно бути сходів, не повинні виступати кущі чи інші предмети; має бути наявна контрастна розмітка, похилі зїзди, пандуси на стоянках;

- *пандуси при будівлях*: в місцях перепаду рівнів мають бути встановлені пандуси з максимальною висотою підйому не вище 80 см при ухилі не менше 8%;

- *входи, виходи дверей*: для людей з порушенням зору перед вхідними дверима встановлюють попереджувальні покажчики, тактильні напольні шириною 500 мм і довжиною, що дорівнює ширині дверей; на прозорому полотні дверей слід передбачати яскраве контрастне маркування; вхідні двері мають забезпечувати безпроблемний прохід студентам на кріслах колісних, пороги на дверях не мають перевищувати 2,5 см;

- *доступність всередині приміщення*: усі двері мають бути шириною не менше 85 см, а пороги не перевищувати 2,5 см; сходи мають бути з заокругленим ребром радіусом не менше 5 см; для студентів з порушенням зору рекомендується контрастне фарбування, а на першій та останній сходинках наносять сигнальні смуги жовтого кольору;

- *ліфт*: ЗВО має бути обладнано пасажирськими ліфтами для забезпечення доступу студентів з особливими освітніми потребами на кріслах колісних на поверхи вище або нижче основного поверху;

- *туалетні кімнати*: у ЗВО має бути не менше однієї універсальної kabіни, доступної для всіх студентів, облаштованої допоміжними пристроями;

- *наявність інформаційних табло/пiктограм*: інформація має бути представлена відповідними символами, що застосовується у міжнародній практиці; воно має бути зручним для користування студентам на кріслах колісних; для студентів з порушенням зору (таблички шрифтом Брайля); для студентів з порушенням слуху та мови рекомендується облаштування послідовною візуальною інформацією тощо.

Наступною умовою створення інклюзивного освітнього простору є **наявність спеціального підрозділу для роботи з особами з особливими освітніми потребами**. Наприклад, в Хмельницькому інституті соціальних технологій Університету „Україна” створено Центр соціальної інклюзії (ЦСІ). Основним призначенням цього структурного підрозділу є посередницька та координаційна діяльність в організації соціальних контактів і співпраці студентів з особливими освітніми потребами із суб’єктами інклюзивного освітнього простору [2].

Необхідними фахівцями у штаті ЦСІ є: керівник центру, до функцій якого входять координація і аналіз діяльності підрозділу, здійснення безпосередньої роботи з суб’єктами освітнього простору; координатор зв’язків ЦСІ з абітурієнтами і студентами з особливими освітніми потребами з профільними викладачами; оператор інтернет-ресурсу; методист фізичної реабілітації, соціальний педагог та психолог.

До роботи центру залучається команда фахівців у складі досвідчених викладачів, працюючих на постійній основі на кафедрах і виконуючих функції за напрямами діяльності інклюзивного освітнього простору, зокрема, беруть участь у підвищенні інклюзивної компетентності учасників навчально-виховного процесу ЗВО, забезпечують участь викладачів профільних кафедр в професійній орієнтації і підготовці до вступу у ЗВО абітурієнтів з особливими освітніми потребами, надають необхідні реабілітаційні послуги абітурієнтам і студентам за профілем діяльності.

Третьою умовою створення інклюзивного освітнього простору ЗВО є **спеціальні інформаційні і навчальні технології, що містить Інтернет-супровід навчання, з елементами дистанційної освіти.**

На нашу думку, найбільш значущою для студентів з особливими освітніми потребами є потреба в розширенні кругозору, професійній освіті, отриманні додаткової інформації та активному спілкуванні. Саме це вони можуть отримати завдяки інклюзивній моделі навчання з індивідуальним підходом до кожного студента (адаптований навчальний матеріал, супровід навчання, індивідуальний графік тощо) та інформаційно-комунікаційним технологіям. Потужним ресурсом для навчання студентів з особливими освітніми потребами (особливо маломобільних) є платформа Інтернет-підтримки навчального процесу ЗВО – MOODLE.

Поняття система **Інтернет-супроводу навчального процесу** визначено як єдиний комплекс освітніх послуг, який охоплює: мережу Internet, веб-сервери та інші атрибути мереж; електронну бібліотеку навчальних курсів, корпоративну систему керування навчальним процесом у ЗВО.

До прикладу, на сайті Інтернет-підтримки Університету „Україна” запроваджено систему принципів відкритої освіти та інклюзивного навчання: відкритість навчальних матеріалів, наявність зворотного зв'язку, адаптація онлайн навчання до потреб кожного студента, партнерські стосунки всіх суб'єктів навчального процесу та подолання потенційних бар'єрів в навчанні [3].

Ще однією умовою створення інклюзивного освітнього середовища ЗВО виступає наявність в закладі **спеціалізованого ресурсного забезпечення** для студентів з особливими освітніми потребами: для студентів з порушенням слуху – слухомовних тренажерів, перекладача жестової мови; для студентів з порушенням зору – збільшуючі лупи, лупи з підсвітлюванням, лінзи для розгляду карт і малюнків, телевізійні збільшувачі для читання, електронні лупи, рельєфно-крапкова азбука Брайля тощо.

Останньою умовою, але менш важливою, є наявність у ЗВО **системи формування інклюзивної компетентності викладачів, студентів та технічного персоналу** до роботи в інклюзивному освітньому просторі.

Інклюзивну компетентність викладача обґрунтовано нами як відносно самостійну частину загальної професійної компетентності; інтегративне особистісне утворення, що зумовлює здатність здійснювати освітні функції в процесі інклюзивного навчання, зокрема забезпечувати освітні потреби студентів з особливими потребами, їхню соціально-педагогічну адаптацію у навчально-виховному середовищі, створювати всі умови для їхнього повноцінного розвитку та саморозвитку [2].

Інклюзивну компетентність студента ми визначаємо як особисте інтегративне утворення, що формується в умовах інклюзивного навчання на основі досягнутого рівня розвитку життєвих навичок, які сприяють соціальному, духовному здоров'ю та складають індивідуальний ресурс до участі в інклюзивному розвитку ЗВО.

На основі здійснених нами досліджень, ми дійшли висновку, що інклюзивна компетентність студентів і викладачів безперечно відрізняється за рівнем вимог і кваліфікації надання соціальних послуг. У викладачів – це умова успішності професійної діяльності в інклюзивному закладі освіти, у студентів – можливість ефективної навчальної співпраці та активного впливу на процес інклюзії інших студентів з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Чайковський М. Є. Особливості впровадження інклюзії у вищому навчальному закладі : навч. посіб. Київ : Університет „Україна”, 2015. 152 с.

2. Чайковський М. Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : дис. на здобуття ступ. Доктора пед. наук – 13.0005. Старобільськ, 2016. 570 с.

3. Майборода О. В., Майборода В. С. Дистанційне навчання як інноваційний процес у галузі вищої освіти. *Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти*. Київ, 2007. Вип. 50. С. 14–19.

СЕКЦІЯ ІІ. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕГРОВАНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

СОЦІАЛЬНО ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ТОЛЕРАНТНОСТІ, ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНИХ ВЗАЄМИН В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Вегера Аліна Анатоліївна

соціальный педагог Хмельницького ліцею №15 імені Олександра Співачука

Встановлення толерантних відносин – важливе завдання сучасного суспільства. І від того, як воно буде вирішене, залежить наше майбутнє. Швидке зростання чисельності людей з особливими потребами, а їх сьогодні майже 3 млн на 42 млн. населення, в нашій державі призводить до виникнення низки проблем, пов'язаних із їхньою соціалізацією, зокрема з освітою та подальшим працевлаштуванням.

Завданням інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами є інтеграція їх у суспільство. Для досягнення цієї мети необхідним є створення середовища, в якому діти можуть взаємодіяти, спілкуватися й розвиватися відповідно до своїх можливостей. Проблеми інклюзивної освіти все частіше цікавлять сучасних дослідників (Д. Зайцев, В. Засенко, А. Колупаєва, М. Малофєєв, В. Синьов, О. Таранченко, Д. Шамсутдінова, Л. Шипіцина та ін.) ними визначено, що інклюзивне навчання корисне не лише для дітей з особливими потребами, а й для їхніх однолітків, оскільки воно сприяє розвитку емпатії, толерантності, формуванню реалістичного світогляду. Формування в інклюзивному

навчальному закладі толерантного освітнього середовища є важливим педагогічним завданням.

Толерантність визначається як певна риса особистості, що виявляється в готовності людини приймати інших такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах взаємоповаги, відкритості до сприйняття інших культур, здатності запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами (О. Асмолов, Л. Бернадська, І. Бех, та ін.), саме таке середовище можна вважати толерантним. Інтолерантним є середовище, де панує неприйняття іншого тільки за те, що він виглядає, думає, діє інакше. Інтолерантна поведінка дітей може варіюватися за ступенем вираження та формами прояву: від демонстрації неприйняття й недоброзичливості до словесних образ і застосування сили. Основними формами прояву інтолерантності серед дітей є ображення, глузування, зневаження, негативні оцінки.

Л. Шипіцна виділяє наступні прояви інтолерантності в інтегрованому дитячому середовищі:

- 1) дитина прагне до однолітків, але однолітки її відкидають;
- 2) дитина прагне до однолітків, її не відкидають, але спілкування є формальним;
- 3) дитина відособлюється від однолітків, вони також не виявляють до неї інтересу;
- 4) дитина уникає контактів з однолітками, вони також уникають контактів з нею [3, с. 142].

Виховання толерантності починається з формування в учнів прояву дружелюбності до однокласників та однолітків у найближчому оточенні, ввічливості у відносинах з людьми, стриманості в прояві негативних почуттів, нетерпимого ставлення до насильства. У дослідженні А. Колупаєвої показано, що само по собі спільне навчання здорових дітей і дітей „особливих” не розв'язує всіх проблем їхньої взаємодії – без відповідної педагогічної роботи сфера дитячих стосунків може залишатися деформованою, неповноцінною [1, с 209]. Тому важливим в роботі педагогів навчального закладу є посередництва та регулювання взаємин між дітьми. Успішність вирішення даного завдання багато в чому залежить від характеру

спілкування та психологічної гнучкості та готовності дітей до міжособистісних контактів. При цьому потрібно враховувати особливості розвитку дітей з психофізичними порушеннями.

Користь спільної взаємодії дітей як засобу формування толерантності підвищується, якщо вони усвідомлюють необхідність й знаходять у ній особистісний інтерес; здійснюють спільне планування де кожен може реалізувати себе, домогтися успіху й у той же час виявити турботу про інших.

Виховний вплив в інклюзивній спільноті зростає, якщо вона носить спільний характер (Л. Лузіна, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін.). Спільна діяльність сприяє формуванню толерантності, якщо учні отримують навички міжособистісної взаємодії як з педагогом та між собою. Для того, щоб забезпечити психологічну захищеність дитини, успішності її взаємин з іншими, вчителю необхідно створювати ситуації, що дають дітям можливість здійснювати взаємодопомогу, приймати самостійні рішення, висловлювати власні судження та водночас приймати думки та бажання інших. Засвоєнню в практичній діяльності принципів толерантності рівності, співпраці, можливості вибору, власного самовизначення. Також у виховному процесі необхідно не лише ставити за мету формування толерантності, але й задавати дітям норми взаємин.

У той же час необхідно заохочувати дитину знаходити щось спільне між собою та іншими. Необхідно допомогти дітям побачити, наскільки подібність переважає відмінності. Метою інклюзії – створення середовища де право дитини бути собою не обмежується ніякими умовами, де під впливом позитивного ставлення формується стереотип позитивного сприйняття „інших”. Якщо не проводити педагогічну, психологічну роботу що передбачає формування толерантних взаємин між всіма учасниками навчального процесу, то вони й не виникнуть, а взаємодія й співробітництво матимуть лише формальний характер. Саме тут виникає необхідність більш широкого застосування різноманітних соціальних, психологічних, педагогічних методів навчання та виховання, заснованих на процесі безпосереднього включення дітей з особливими

освітніми потребами у взаємодію між собою та з іншими людьми, у налагодженні взаємин з соціумом.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : „Самміт-Книга”, 2009. 272 с.

2. Шипицына Л. М. Ребенок с нарушенным слухом в семье и обществе. Санкт-Петербург : Речь, 2009. 201 с.

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Дітковська Леся Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційно-комунікаційних технологій Академія праці, соціальних відносин і туризму

Сучасне інформаційне суспільство характеризується „якісно новими тенденціями розвитку в інформаційній сфері, насамперед стрімким формуванням глобального інформаційного простору”, розробкою і використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Одним із основних трендів розвитку сучасних ІТ-технологій стали хмарні технології, що надають користувачам всесвітньої мережі доступ до обчислювальних потужностей і програмного забезпечення як до онлайн-сервісу.

Теоретичні й практичні аспекти використання хмарних технологій вивчали В. Биков, О. Кузьмінська, Н Морзе, М. Сабліна, К. Скарлетт, Дж. Різ, П. Фінгар, М. Шишкіна та ін.

Метою цього дослідження є визначення можливостей застосування хмарних сервісів для виконання професійної діяльності соціального працівника.

Хмарні обчислення визначені як модель зручного мережевого доступу до загального спільного фонду інформаційних ресурсів (мереж, серверів, файлів даних, програмного забезпечення і послуг), які можна швидко надати та гнучко налаштувати на потреби користувача з мінімальними

управлінськими зусиллями та взаємодією з провайдером послуг [5].

Головним у концепції хмарних обчислень є надання користувачу послуг як Інтернет-сервісу. Такими послугами можуть бути: апаратне забезпечення (оренда обладнання); програмно-апаратне забезпечення (користувач не турбується питаннями його ліцензії та оновлення); дисковий простір для зберігання значних обсягів даних; організація взаємодії між користувачами; організації робочих місць шляхом встановлення та налаштування потрібного апаратного та програмного забезпечення; гарантія безпечного використання.

Основними перевагами хмарних сервісів є доступність, низька вартість, гнучкість, надійність [4].

Хмарні технології набувають все більшої популярності в Україні. „Впровадження інформаційних і комп’ютерних технологій у соціальну сферу сприятимуть розвитку й оптимізації системи соціальної підтримки населення, переходу громадян на новий рівень якості життя, підвищенню рівня соціального забезпечення” [1].

У відповідь на сучасні потреби ринку праці в Академії праці, соціальних відносин і туризму запроваджено нову освітню програму підготовки магістрів за спеціальністю 231 „Соціальна робота”. У 2018-19 н. р. для магістрів соціальної роботи введено нову навчальну дисципліну „Спеціалізовані інформаційно-комп’ютерні технології”. Одним із завдань курсу є ознайомлення здобувачів вищої освіти з можливостями використання хмарних технологій у соціальній сфері.

„Аспектами використання ІКТ у соціальній роботі є ведення та обробка документації; електронного документообміну; виконання повсякденних завдань планування; підтримка та консультування осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації засобами електронної пошти” [2]. Так, хмарні додатки Google Docs за технічними характеристиками, функціональністю та інтерфейсом схожі на відповідні програми пакету Microsoft Office. Вони безкоштовні; дозволяють працювати на будь-якому пристрої з будь-якою операційною

системою; мають інструменти для колективної роботи, голосове введення команд. Наразі, хмарне сховище Google Диск безкоштовно надає 15 Гб для зберігання будь-яких даних; хмарна послуга Gmail безкоштовна для користувачів, що мають обліковий запис.

„У світовій практиці для проведення соціологічних опитувань всесвітню мережу використовують як інструмент дослідження. Інтернет-анкетування надасть можливість оптимізувати процес опитування: збільшити кількість опитуваних, розширити географічні межі проведення досліджень, прискорити збирання первинної соціологічної інформації, знизити психологічний дискомфорт респондентів через відсутність візуального контакту із соціальним працівником; підвищити відвертість відповідей” [1]. Так, опанування Google Forms для онлайн-опитування дозволило магістрам виявити такі переваги хмарного сервісу як: швидке створення значної кількості питань; дизайнерське оформлення анкети; технології спільного доступу; автоматичне створення таблиці результатів відповідей респондентів; статистична обробка результатів отриманих відповідей; графічна інтерпретація числових даних у вигляді різного типу діаграм.

У результаті виконання практичних завдань, магістри соціальної роботи визначили можливості та оцінили переваги використання хмарних сервісів у професійній діяльності.

Таким чином, соціальні працівники можуть застосувати хмарні сервіси для ведення та обробки документації, планування, листування, зберігання даних, створення анкет, спільного доступу до баз даних. Використання хмарних технологій у процесі інформатизації соціальної сфери дозволить забезпечити колективну роботу з електронними ресурсами і сервісами; подолати географічні, технологічні та часові бар'єри.

Список використаних джерел:

1. Дітковська Л. А. Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці соціальних працівників. *Збірник наукових праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Ун-ту „Україна”*. Хмельницький: ХІСТ. 2013. № 1 (7). С. 78-81.

2. Дітковська Л. А. Місце інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності соціальних працівників *Збірник наукових праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Ун-ту „Україна”*. 2013. № 2 (8). С. 78-82.

3. Морзе Н. В. Кузьмінська О. Г. Педагогічні аспекти використання хмарних обчислень. *Інформаційні технології в освіті*, 2011. №9. С. 20-29.

4. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: „Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні”: Постанова ВР № 1565-VII від 03.07.2014.

5. Mel P., Grance T. The NIST Definition of Cloud Computing. Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. *NIST Special Publikation 800-145*. September, 2011.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Добровіцька Олена Олександрівна

*старший викладач кафедри інформаційної справи та економічних дисциплін
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Сучасні педагогічні технології передбачають не накопичення знань і вмінь, а постійне збагачення досвідом творчої діяльності, що спонукає до пізнання самоорганізуючі та самореалізуючі сутнісні сили особистості студента. Зазначимо, що потреба у розробленні і впровадженні нових технологій у навчальному процесі ЗВО зумовлюється тенденціями, котрі відображають наше сьогодення. Загалом сучасні технології базуються на діяльнісному підході, котрий передбачає не просте засвоєння нових знань студентами, а, насамперед, способи цього засвоєння та способи аналогій, створення ситуацій, які стимулюють самостійні відкриття студентською молоддю [3, с. 12-13]. Найсуттєвішою ознакою застосування будь-якої технології є її спрямованість на результат та ефективність.

Вивченню питання технологічного підходу в педагогічній діяльності та професійній підготовці соціальних працівників

приділяли увагу такі провідні вітчизняні та зарубіжні науковці як: В. Беспалько, І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зверева, А. Капська, М. Кларін, Л. Нікітіна, В. Ортинський, О. Пехота, І. Підласий, С. Сисоєва, С. Харченко та ін.

Поняття „педагогічна технологія” сучасною наукою трактується неоднозначно. Так, з енциклопедії освіти „педагогічні технології – це технології, які забезпечують перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб’єктів” [2, с. 661]. За визначенням ЮНЕСКО, педагогічна технологія роз’яснюється, як „системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти”.

До сучасних педагогічних технологій відносять інтерактивні навчальні методи, ефективно застосування яких дозволяє максимально залучити усіх студентів у процес навчання. На сьогодні у ЗВО переважно використовують такі інтерактивні методи як: тренінги, ситуаційні задачі, майстер-класи, прес-конференції, тестування, кейс-методи, ігрове навчання, круглі столи, мультимедійні лекції та практичні заняття, електронні навчальні видання. Усе це допомагає сформувати професійний потенціал майбутніх фахівців.

У нашому дослідженні, з метою підвищення рівня толерантної освіченості, свідомості, культури та взаємодії у студентському середовищі, покращення ефективності педагогічного впливу, виховання толерантної зорієнтованості у практичній діяльності в умовах інклюзивного середовища, застосовано одну із провідних педагогічних технологій – *технологія тренінгового навчання*. Оскільки, з дидактичної точки зору, тренінг є інтерактивною формою навчання, що передбачає насамперед навчання на власному досвіді, дозволяючи змінювати власну поведінку, творчо вирішувати проблеми різного роду. За допомогою виконання тренінгових вправ, у яких моделюються елементи прикладів професійної діяльності, можна суттєво

скоротити процес розвитку необхідних професійних умінь і навичок майбутніх фахівців.

При створенні тренінгової програми ми опиралися на ключові характеристики діяльності студентів під час інтерактивної взаємодії в тренінгу виділяють:

- орієнтацію на суб'єктивний досвід студента;
- використання рефлексивних процедур;
- урахування індивідуальних особливостей учасників тренінгу і психолого-педагогічний вплив на них;
- застосування комплексної системи дидактичного забезпечення в процесі навчання, як засобу, що стимулює формування вмінь використовувати власні ресурси у майбутній професійній діяльності [1, с. 74].

В першу чергу реалізація тренінгу спрямовувалася на формування вмінь і навичок взаємодії з людьми з інвалідністю, зміну свідомості про те, що люди можуть бути різними, засвоєння правил толерантного поводження в умовах інклюзивного середовища. Зокрема, нами передбачалося, що проведення тренінгових занять забезпечить позитивні зміни в рефлексивній діяльності студентів, оскільки це дає їм змогу більш адекватно оцінювати свої можливості, активно взаємодіяти з оточуючими, та краще усвідомлювати власні позитивні і негативні якості як фахівця.

Створена тренінгова програма „*Формування толерантної взаємодії у інклюзивному середовищі*” спрямовувалася на ознайомлення із поняттями „толерантність”, „толерантна взаємодія”, формування толерантної свідомості у студентів та культури міжособистісних відношень, прийняття себе та інших за наявності відмінностей і особливостей, прагнення конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, вміння сприймати, вислуховувати і погоджуватися із думкою та поглядами інших, створення позитивного клімату у студентському колективі і планується для проведення у позаурочний час.

Програма розрахована на 8 занять, кожне з яких має визначену мету і певну організаційну форму:

Заняття 1. Ознайомлення із поняттям „толерантність”.

Заняття 2. Усвідомлення себе. Мета: надати можливість учасникам виявити яких рис їм не вистачає, щоб бути толерантною людиною, саморозкриття, самопізнання та самовираження.

Заняття 3. Всі різні. Мета: усвідомлення того, що всі люди, незалежно від соціального статусу, майнового стану та стану здоров'я мають право на захист, піклування та увагу, визнання рівності інших, ознайомлення з основними ознаками толерантної особистості.

Заняття 4. Ставлення до людей з інвалідністю. Мета: ознайомлення із поняттями „інвалід” та „особа з інвалідністю”, формування позитивного відношення до відмінностей та особливостей інших, почуття поваги та доброзичливості.

Заняття 5. Толерантне спілкування. Мета: формування культури міжособистісних відношень, розвиток уявлень про можливі способи толерантної взаємодії, виявлення труднощів у спілкуванні, розвиток навичок побудови позитивного діалогу, вдосконалення вміння толерантного спілкування.

Заняття 6. Поведінка у конфліктній ситуації. Мета: виявлення причин агресивної поведінки, ознайомлення із конфліктами та толерантними підходами до їх вирішення, формування установки на толерантну поведінку та побудову позитивних відношень.

Заняття 7. Соціальна активність. Мета: усвідомлення необхідності застосування толерантності у суспільстві, прагнення до поваги та допомоги.

Заняття 8. Професійне становлення людей з інвалідністю. Мета: показати професійну значимість людей з інвалідністю у суспільстві, високі досягнення і успіхи у різних професійних сферах, світове визнання, сформувані толерантне відношення до професійного становлення людей з інвалідністю.

Тренінгова програма включає такі активні методи: міні-лекції, метод „мозковий штурм”, дискусії, дебати, рольові ігри, а також відео-демонстрацію та розробку малюнків/плакатів і

презентацій. А її ефективність зумовлена впровадженням в умовах інклюзивного середовища.

Враховуючи інклюзивне середовище, ми передбачали складнощі у висловленні і проведенні уточнень під час сурдоперекладу думок студентів з вадами слуху, і цю проблему пропонувалося вирішувати за допомогою додаткового часу. Також, враховувалося, що серед учасників знаходилися студенти з порушенням опорно-рухового апарату, тому більшість вправ розроблено таким чином, щоб усі учасники перебували на стільцях (в рівних умовах).

Реалізація тренінгової програми супроводжувалася мультимедіа, відео-матеріалів та інтернет-ресурсів. За принципом – „краще один раз побачити, ніж сто разів почути” перегляд відеофільмів, мультфільмів (для незрячих), слайдів, демонстрація схем та плакатів дозволить максимально доступно представити інформацію та покращить її сприйняття. А підбір відеоматеріалів з текстом сурдоперекладу дозволяв безперешкодно доводити його зміст і для студентів з вадами слуху.

При розробці тренінгових технологій, з метою здійснення максимального позитивного впливу на формування ефективних для майбутньої професійної діяльності способів поведінки та толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища, особливу увагу ми приділяли створенню сприятливої соціально-психологічної атмосфери у студентському колективі, яка позитивно впливає на ефективність навчальної діяльності.

Ми вважаємо необхідним підкреслити, що застосування тренінгових технологій при професійній підготовці є важливим практичним механізмом процесу формування готовності до толерантної взаємодії майбутніх соціальних працівників в умовах інклюзивного середовища, особливо якщо це відбувається спільно з особами з інвалідністю. Впровадження таких технологій у навчальному процесі ЗВО дозволяє створити комфортні умови навчання та виховання, за яких активізується студентська молодь, надається можливість кожному відчувати свою успішність, інтелектуальну довершеність та професійну впевненість.

Список використаних джерел:

- 1.Бука Т. Л., Митрофанова М. Л. Психологический тренинг в группе : игры и упражнения : учеб. пособ. Москва : Ин-т. психотерапии, 2005. 128 с.
- 2.Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- 3.Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів : навчальний посібник / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Житомир. держ. пед.ун-тет, 2001. 384 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ІГОР ТА ТЕАТРУ В РОБОТІ З ІНКЛЮЗИВНИМИ ДІТЬМИ

Ігнатенко Катерина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Інвалідність – це не просто проблема зі здоров’ям. Це складний феномен, що відображає взаємодію між особливостями людського організму і особливостями суспільства, в якому людина живе. Проблема неприйняття людей з інвалідністю повноцінними членами суспільства, упередженість і стереотипність призводять до психічного й нервового напруження. Завданням соціального працівника є сприяння у розвитку самостійності, розвиток їх уміння визначати власні ресурси для вирішення проблем, які перед такою особою постають [3, с. 161]. Одним з засобів для досягнення мети у роботі соціального працівника є театр та театралізовані ігри, що адаптуються під потреби дітей з інвалідністю.

Мета статті: розглянути сутність театру та впливу театралізованих ігор на розвиток дітей з інвалідністю. Театр використовується, щоб допомогти дітям поринути у складні ситуації в безпечному середовищі, перевірити і розвинути особисті якості та соціальні навички, а також навчитися творчому вираженню свого життєвого досвіду та емоцій. Театральні ігри, які дають змогу навчатися та взаємодіяти у

цікавій формі, також сприяють ефективній соціальній інтеграції дітей і підлітків з обмеженими можливостями. Молоді люди, які перебувають у скрутному становищі, отримують можливість відволікатися від суворих реалій життя та зіграти роль у власній історії з більш відстороненої позиції, що сприяє надзвичайному емоційному звільненню.

Театральні ігри ґрунтуються на **творчому самовираженні** та стимулюють дітей відкривати в собі **таланти та здібності**, підвищуючи їхню **впевненість у собі** та **самооцінку**. Тіло є важливим інструментом, який допомагає дитині, тим паче дитині з обмеженими можливостями, осмислити свій повсякденний досвід, потреби, труднощі та перспективи, а театральні ігри підвищують здатність дітей **контролювати** власне тіло та поведінку.

Театральні ігри можуть бути використані для дітей різного віку, краще підходять для підлітків, які можуть придумувати сценарії та розігрувати їх виходячи з реалій власного життя.

Основні цілі заходів такого типу:

- виявлення **почуттів і емоцій**, які існують у повсякденному житті, і заохочення дітей з інвалідністю до їх глибшого осмислення через використання технік і вправ для творчого вираження;

- розвиток **тілесного контакту** з оточуючими та усвідомлення його меж;

- розвиток у дітей **відчуття приналежності** до середовища, у якому вони живуть, завдяки напрацюванню навичок, які дають їм змогу змінювати свої стосунки з членами родини та громади;

- надання дітям підтримки у **зміцненні власної ідентичності**, виявлення своїх здібностей і можливостей;

- творчі заняття можуть підвищувати самооцінку дітей, що мають обмежені можливості, і **зміцнювати їхню стійкість до стресу**.

Театральні ігри можуть мати різний рівень впливу – від розважальної постановки до вистави, яка зосереджується на більш особистих переживаннях, включно з аспектами особистісного розвитку, емоцій тощо.

Під час розробки ігор соціальний працівник повинен підготувати план заходу, визначивши цілі гри з урахуванням особливостей групи дітей і їхніх потреб. можна застосувати різноманітні техніки, щоб разом із групою визначити конкретну тему. Соціальний працівник також може пропонувати власні варіанти, виходячи з результатів спостережень.

Види театральних ігор, які можна використовувати:

- гра-наслідування: для таких ігор потрібні два учасники, один з яких здійснює якусь повсякденну дію (наприклад, розчісується, чистить зуби, прибирає), а інший повторює її за ним, як у дзеркалі;

- гра з експресією та мовою тіла: кожен учасник витягує картку, на якій написано якесь відчуття (голод, спекотно, холодно тощо) і емоція (наприклад, щастя, сум, страх, сором, гнів тощо). Гравець мовчки читає картку та відтворює відповідну емоції, щоб інші учасники групи могли визначити почуття;

- розігрування випадків із життя: діти повинні знайти рішення запропонованої проблеми;

- театральне дійство: у цій грі соціальний працівник виступає посередником у діалозі між дітьми та підлітками. Спершу діти об'єднуються у групи залежно від досвіду та інтересів. Вони обирають тему та діляться власним або почутими історіями. Цей процес може тривати від 1 дня до 1 тижня. Соціальний працівник, у свою чергу, переказує відповідну історію, щоб упевнитися, що її зрозуміли. Після того як усі діти висловилися, вони створюють унікальний сценарій, коли історія готова, діти ділять між собою ролі. На цьому етапі важливо, щоб соціальний працівник надавав дітям підтримку у підготовці сцени та розігрування ролей [1].

Інструментами моніторингу/оцінки раннього виявлення дітей, що мають ознаку вразливості може відбуватися декількома шляхами:

- соціальний працівник має приділити достатньо часу оцінці заходу, проведеного разом із дітьми. Зокрема, важливе значення має ступінь залучення дітей;

- соціальний працівник повинен фіксувати, що діти кажуть, зокрема, як вони сприймають себе, щоб краще планувати подальші етапи;

- театральні ігри повинні проводитися під контролем координатора / супервайзера, які повинні фіксувати всі результати спостережень і ділитися із соціальним працівником своїми думками щодо освітніх і психологічних аспектів.

- із самого початку, щоб краще оцінювати будь-який прогрес та труднощі, пов'язані з різними аспектами розвитку соціальних та особистих навичок дитини, соціальний працівник має фіксувати й вести записи, які додаються у картку оцінки якості життя отримувача послуг.

Отже, театральні ігри є одним з інструментів надання підтримки дитині з інвалідністю та її сім'ї у роботі фахівців соціальної роботи/соціальних працівників. Вони допомагають в інтеграції дітей з вадами розвитку в колектив навчальних закладів, вирішує завдання виходу дитини та сім'ї з ізоляції, пізнати себе з допомогою інших, набути впевненості, побороти страх перед оточенням, а також дає емоційну підтримку і наснаження для подолання емоційних, фізичних й соціальних труднощів.

Подальші наукові розробки вбачаємо у розробці міждисциплінарного підходу до вирішення питань конкретної дитини з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Аугусто Боаль. Ігри для акторів та неакторів. : пер. з англ. 1-е видання. Київ, 2016. 264 с.

2. Положение детей в мире, 2013 год. : резюме. Дети с ограниченными возможностями. ЮНИСЕФ. URL : https://www.unicef.org/sowc2013/files/SOWC13-rus_press.pdf. (дата звернення : 01.04.2019).

3. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми. *Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми* : посіб. у 2-х ч. ; Ч. 2 / А. В. Аносова та ін. ; за заг. ред. Т. В. Журாவель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

АДАПТИВНИЙ ВІТРИЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Малоголовка Олександр Андрійович

кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій ВФЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна“

Сьогодні українські реалії демонструють сором'язливе неусвідомлене відмежування від проблем осіб з інвалідністю, з перекладанням цих проблем на самих осіб з інвалідністю та їхніх родин, позитивною дискримінацією. Соціально депривовані особи, обмежені фізично, задовольняються життям у віртуальному (часто сюрреалістичному) просторі, керуються рентними установками, втрачають оптимізм і волю, руйнуються гіподинамією.

Подолання проблеми є комплексним: суспільство повинно перевиховуватись, а особи з інвалідністю – проявляти мотивовану настирність. Одним з найпередовіших виконавців цього завдання є Хмельницький інститут соціальних технологій Університету „Україна” (ХІСТ Університету „Україна”), який не тільки гостинно приймає участь у інклюзивній освіті, співпрацює із громадськими організаціями, лікувальними, реабілітаційними та рекреаційними закладами, масажними та тренажерними салонами, спортивними школами, кінно-спортивними клубами, куди для проходження практичних циклів направляються в тому числі студенти з обмеженими можливостями. Згідно з договором про співпрацю між ХІСТ Університету „Україна” та громадською організацією „Хмельницький інститут духовного, психічного, фізичного, соціального здоров'я та екології людини” (ГоХІДПФСЗтаЕЛ) до реалізації статутних завдань останньою були залучені студенти ХІСТ Університету „Україна” з порушенням слуху.

Напрямами діяльності ГоХІДПФСЗтаЕЛ є природозахисна, фізкультурно-оздоровчий варіант морського багатоборства, екологічний вітрильно-весельний туризм, популяризація духовної місії України через її історію.

Туристична команда ГоХІДПФСЗтаЕЛ включає осіб із інвалідністю за загальним захворюванням та ветеранів вітрильно-весельного спорту, що робить її дружньою до осіб з різними обмеженнями. Основна діяльність команди, як підготовча, так і експедиційна, відбувається біля водойми. Відпочинок (рекреація) на водоймі містить чинники методів фізичної реабілітації таких, як аеротерапія, геліотерапія, гідротерапія. Активне знаходження „на природі” включає рухомі ігри, рибальство і, в нашому випадку, пізнавальні процеси: спілкування із досвідченими туристами і ветеранами спорту, вивчення (у процесі ремонту, реставрації, підготовки до навігації) будови човна, гідро та аеродинаміки, навігації, керування вітрилом і, власне, тренувальні заходи. Факт командної, сумісної діяльності осіб з інвалідністю і без таких дозволяє останнім критично оцінити адекватність власних притязань, пріоритети когнітивних, духовних та вольових складових людини, розвинути активну співчутливість. Яхтинг може бути складовою гармонізуючої загальнофізичної підготовки спортсменів інших видів спорту. З іншого боку в програму всебічної підготовки яхтсмена мають бути включені ігрові командні види спорту (футбол, баскетбол, фітнес), а також плавання, спортивне орієнтування, шашки. Адаптивний яхтинг – один з небагатьох видів спорту, де спортсмени з обмеженими можливостями можуть успішно взаємодіяти зі здоровими яхтсменами. Основна причина цього закладена в саму суть вітрильного спорту, в якому спортивний результат безпосередньо пов'язаний із чітким розподілом функціональних обов'язків та злагодженістю дій членів екіпажу. Умови, при яких працює команда парусного судна, це унікальна можливість для інклюзивного взаємодії. Здорові люди і люди з інвалідністю в одному екіпажі для досягнення спільної мети разом шукають ефективні способи комунікації, використовуючи і розвиваючи сильні сторони, вміння і потенціал кожного члена команди. У вітрильному спорті не принциповим є вага і габарити спортсмена, змагання можуть проводитись за правилами гандикапу різними човнами і екіпажами з врахуванням

гендерних, вікових факторів і ступеню та характеру інвалідності спортсменів. В експедиціях і регатах інваліди і здорові люди вчаться жити, працювати, долати стихію і відстані, розвиваючи свої таланти і здібності. Всесвітня туристська організація сформулювала визначення доступного, безбар'єрного туризму: „Це форма туризму, що включає процес співпраці між різними учасниками сфери туризму, який дозволяє людям з особливими потребами в доступності, включаючи мобільний, візуальну, слухову і когнітивну складові доступності, функціонувати незалежно, на рівних умовах, з почуттям власної гідності через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища”.

Перспективи розвитку інклюзивної рекреації великі, адже до осіб з обмеженими можливостями відносяться також і інваліди за соматичними захворюваннями, люди з тимчасовими проблемами здоров'я, літні люди, вагітні, багатодітні сім'ї, іноземці, які не знають мови, туристи з великим багажем, а також люди різного зросту і комплекції яким необхідні особливі умови для комфортної подорожі. Відсутність туристичної логістики і інфраструктури обмежує можливості усіх подорожуючих. В Україні проживає понад 2,8 млн. людей, які мають статус інвалідності, включаючи дітей (151 тис.). Це становить 6,1% від загальної чисельності населення (на 2013 р.), налічується приблизно 9,5 млн. жителів, які досягли 60 років (близько 20%).

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Інклюзивного навчання та виховання в першу чергу потребує нормативне суспільство.

2. Спектр обмежень людини не лімітується вадами здоров'я.

3. Формування дружнього середовища краще починати із людей, які отримали інвалідність у більш зрілому віці, мотивованих прагненням повернення до звичного способу життєдіяльності.

4. Успішна інклюзія інвалідів є ознакою духовно розвинутого суспільства, мотивацією до інклюзії у таке суспільство нормативних співгромадян.

5. Надзавданням є формування інклюзивної культури суспільства, шлях до якої лежить від інклюзивної рекреації, через інклюзивне навчання та виховання, надихаючі подвиги спорту та професійні досягнення.

6. Вітрильництво, як варіативний вид, вимагає навчання, особливо щодо яхтсменів з інвалідністю будь-якого характеру, тому може бути моделлю інклюзивного навчання в цілому.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СОЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Костенецька Валентина Степанівна

*заступник начальника управління праці та соціального захисту населення
Хмельницької міської ради*

З метою розв'язання проблем окремих соціальних груп, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, в тому числі і осіб з інвалідністю, у місті створено, успішно функціонують та реалізують надання комплексу соціально-реабілітаційних послуг п'ять соціальних закладів:

- Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів „Школа життя”;
- Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень „Родинний затишок”;
- Центр соціальної підтримки та адаптації;
- Рекреаційний центр сімейного типу по відновленню здоров'я дітей-інвалідів та інших груп населення з обмеженими можливостями „Берег надії”.

Центри забезпечують сукупність заходів, покликаних забезпечити особам з інвалідністю пристосування до умов життя в суспільстві, спрямованих на надання всебічної допомоги для

досягнення максимально можливої фізичної, психологічної, професійної, соціальної реабілітації.

Соціальні послуги, які надають дані Центри, задовольняють невідкладні потреби вразливих груп населення та орієнтовані на запобігання виникненню складних життєвих обставин, формують в осіб навички реінтеграції у суспільство, внаслідок чого реалізується право осіб проживати у громаді та отримувати комплекс якісних соціально-реабілітаційних послуг.

Щороку збільшуються видатки з міського бюджету на фінансування закладів соціальної сфери, постійно оптимізуються їх функції та впроваджуються новації в роботі. В результаті, покращилась якість надання соціальних послуг, розширюється спектр послуг та збільшується мережа отримувачів.

Згідно механізму отримання послуг у реабілітаційних установах, що визначений нормативними документами, особа з інвалідністю, або законний представник звертається з відповідною заявою та документами до управління. В управлінні розглядається заява про надання послуг, на кожного інваліда формується особова справа, здійснюється в журналі обліку реєстрація заяви та поданих документів, які направляються в реабілітаційну установу. В установах діють реабілітаційні комісії, до складу яких входять представники Центрів, управління, медичних закладів. Реабілітаційна комісія здійснює визначення строків і тривалості проходження реабілітації відповідно до індивідуальної програми реабілітації (ІПР). На чергових засіданнях реабілітаційної комісії переглядаються особові справи клієнтів, в тому числі ІПР, журнал спостережень, здійснюється оцінювання якості, повноти та своєчасності надання соціальних послуг, психоемоційного стану осіб з інвалідністю та результатів курсу реабілітації.

У своїй роботі фахівці установ використовують практичні та наочні методи надання соціальних послуг, методичні посібники Міністерства соціальної політики України, постійно підвищують свій кваліфікаційний рівень, втілюють у роботі власні творчі розробки, постійно працюють щодо розширення та

підвищення ефективності організації надання комплексу соціальних послуг.

В Хмельницькому міському центрі соціальної реабілітації дітей-інвалідів „Школа життя” щороку в середньому 90 дітей з інвалідністю проходять курс реабілітації та соціальної адаптації. Для них організовано 2-х разове харчування. Перебування дитини у Центрі дає можливість отримати навички соціальної поведінки, спілкування та самообслуговування, позбутися самотності, подолати психологічний бар'єр замкнутості. Приміщення Центру облаштовані сучасним лікувально-оздоровчим, ігровим обладнанням та засобами реабілітації.

В 2018 році запрацював новий басейн. Відтепер особливі дітки мають більше можливостей для розвитку та оздоровлення. Проведено благоустрій прибудинкової території, придбано телевизор, замінено вікна, оформлений бізборд.

Працівники Центру комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень „Родинний затишок” реалізують можливості та творчий потенціал молодих людей з вадами розумового розвитку, які були приречені на самотність, ізолюваність від суспільства, неможливість реалізувати себе. Як результат – набуті навички соціальної поведінки, спілкування та самообслуговування, навички приготування їжі, творчі роботи, участь у фестивалях творчості, тощо. Відповідно до індивідуальних програм реабілітації та визначених індивідуальних потреб щорічно близько 90 таких осіб, щоденно з 8-30 до 17-00 години крім вихідних, отримують комплекс соціальних послуг (денного догляду, реабілітації, соціальної адаптації, тощо). Для них організовано одноразове харчування (обід) та за рахунок благодійників чай із солодощами.

Розширено спектр з надання соціальних послуг на II поверсі, створено умови для можливості цілодобового перебування осіб з інвалідністю в разі кризових ситуацій в сім'ї, облаштовані актова та тренажерна зали, кабінети релаксації та масажу.

В Рекреаційному центрі сімейного типу по відновленню здоров'я дітей-інвалідів та інших груп населення з обмеженими можливостями „Берег надії” щороку оздоровлюється близько 300 осіб. Діти, молодь та дорослі з обмеженими можливостями разом із супроводжуючими забезпечуються путівками за рахунок міського бюджету. У закладі є автомобіль для перевезення осіб, що пересуваються на інвалідних візках. З кожним роком покращуються умови для оздоровлення та комплексної реабілітації осіб з інвалідністю, для психологічної реабілітації учасників АТО та членів їх сімей. В 2018 році придбано плазмові телевізори та розміщено їх у кожній кімнаті, проведено зовнішнє утеплення приміщення. Для сімей з дітьми (ДЦП, аутизм) організовуються надання послуг з іпотерапії, проведення семінарів, тренінгів за участі вчителів-дефектологів, логопедів, практичних психологів. Постійно забезпечується проведення розважальних заходів, екскурсій, прогулянок, тощо. В перспективі розширення та облаштування нового корпусу.

З метою реабілітації, підтримки фізичних, психологічних, соціальних і комунікативних здібностей людей пенсійного віку, в тому числі осіб з інвалідністю, успішно продовжено проведення безкоштовного навчання в територіальному центрі соціального обслуговування в рамках соціально-педагогічної послуги „Університет третього віку”. Серед основних послуг територіального центру – є забезпечення гарячими обідами малозабезпечених жителів міста та осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах а також видача продуктових наборів, засобів гігієни.

У Центрі соціальної підтримки та адаптації щорічно в середньому близько 400 особам, які опинилися в складних життєвих обставинах надається комплекс соціальних послуг: взяття на облік, реєстрація переважного місцеперебування за адресою Центру, допомога в поновленні документів, послуги нічного перебування та гарячого харчування, медичного огляду, надання гуманітарного одягу, допомога в працевлаштуванні, тощо. Із запровадженням інноваційної послуги, підтриманого проживання у соціальному готелі, послуги банку одягу,

розширено коло осіб, які отримують соціальні послуги: сім'ї внутрішньо переміщених осіб; особи з інвалідністю; сім'ї, які перебувають у кризових ситуаціях.

Отже, фундамент закладено надійний: маємо матеріально-технічну базу, розвиваємо наявну мережу закладів, запозичаємо кращі світові та українські практики, розробляємо власні методи роботи, виявляємо потребу у соціальних послугах та впроваджуємо нові для задоволення виявлених потреб та попиту на послуги, налаштовуючи роботу на забезпечення комплексного характеру реабілітації.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Лучко Юлія Іванівна

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри інформаційної справи та економічних дисциплін Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Унікальність інклюзивного освітнього середовища закладу вищої освіти полягає у гармонійному поєднанні отримання якісних освітніх послуг, практичних фахових знань та одночасному здобутті досвіду міжособистісних стосунків, спільної діяльності здорових студентів та студентів з особливими освітніми потребами на засадах толерантності, партнерства, співробітництва. Базовою підвалиною інклюзії виступає успішна соціальна адаптація молодшої людини з особливими освітніми потребами; це – головна умова комфортного та успішного соціального функціонування у освітньому просторі вищої школи, у соціальній та професійній діяльності.

За результатами аналізу наукової та науково-методичної літератури нами визначено, що *соціальна адаптація студентів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору* – це процес включення студентів з

інвалідністю в інклюзивний освітній простір, що детермінується позитивним емоційним самосприйняттям та взаємосприйняттям і проявляється у налагодженості комунікативних, міжособистісних зв'язків, спільній діяльності здорових студентів та студентів з особливими освітніми потребами на засадах толерантності, активності, партнерства. Результатом соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами є їх повна соціалізація [2].

Враховуючи, що забезпечення ефективної соціальної адаптації можливе лише за умови толерантного сприйняття здоровими студентами своїх однокласників з особливими освітніми потребами, а також партнерської позиції викладачів та батьків (родинного оточення), нами було визначено чотири напрями проведення дослідження:

- зі студентами з особливими освітніми потребами,
- із їх однокласниками та однокурсниками – здоровими студентами;
- з викладачами та кураторами, фахівцями сервісних служб;
- з батьками (родинним оточенням) студентів з особливими освітніми потребами [4].

У відповідності до визначених напрямів та специфіки дослідження було розроблено комплексну контрольну-аналітичну програму діагностики рівня соціальної адаптації першокурсників. В її зміст увійшли наступні блоки:

1) *для усього загалу першокурсників*: тестовий і статистичний аналіз рівня шкільної навчальної підготовки під час вступних іспитів і попереднього контролю на початку навчального року; вивчення і аналіз з перших днів навчання студентів рівнів загального розвитку, вихованості і культури поведінки; здоров'я і фізичного розвитку; умінь і навичок організації навчального процесу; побутових умов проживання; спостереження ступеня активності у спілкуванні; розвиток мовленнєвих навичок; вираження професійних інтересів і їх мотивація; вивчення схильностей до занять науковою, суспільно-корисною, творчою діяльністю;

2) *додатково* – для першокурсників з особливими освітніми потребами: дослідження анамнезу захворювання та впливу нозології інвалідності на стосунки з оточенням; вивчення позиції викладачів і батьків щодо основних труднощів соціальної адаптації першокурсників з особливими освітніми потребами; виявлення стилю міжособистісних стосунків на рівнях „студент – студент з особливими освітніми потребами” та „викладач/куратор – студент”; поглиблене вивчення психологічних характеристик особистості студентів з особливими освітніми потребами та особливостей функціонування (позиції) у соціальному середовищі [3].

Констатування проводилося за наступними напрямками:

- дослідження *психологічних особливостей особистості*: психологічні особливості темпераменту (за тестом Г. Айзенка); тривожність (за опитувальником Спілбергера-Ханіна); адаптаційні можливості людини (багаторівневий особистісний опитувальник „Адаптивність” (МЛЮ-АМ); вимірювання мотивації досягнення (опитувальник А. Мехрабіана); тривожність (за тестом Спілберга); вивчення механізмів психологічного захисту, виявлення прихованих емоційних порушень, домінуючих стратегій реагування на соціально-фрустраційні фактори, (методика „Індексу життєвого стилю” за Р. Плутчик, Є. Клубова); навчальної самоефективності (шкала навчальної самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема); діагностика інтраперсональних відносин (Т. Лірі); типу акцентуації особистості (опитувальник Леонгарда-Шмішека).

- дослідження *стилю міжособистісних стосунків*: спостереження, визначення рівня розвитку соціальних навичок (І. Пахомова); дослідження соціальних мереж (оцінювання процесу адаптації); складання малюнка соціальної мережі; соціометричні методики; дослідження рівня навчальної успішності студента; анкетування, опитування, спостереження, бесіди; формування (на основі отриманих даних) паспорта соціальної адаптації першокурсника (з включенням додаткових параметрів для студентів з особливими освітніми потребами).

Куратори академічних груп спільно з керівниками координаційних центрів по роботі з першокурсниками формували блок даних щодо позаучбових інтересів, уподобань, контактності та організаторських здібностей, самооцінки та критичності, особистої тривожності, а також узагальнювали результати за показниками дидактичної та професійної адаптації першокурсників.

На основі даних паспорту соціальної адаптації мультидисциплінарна команда фахівців – соціальний педагог, практичний психолог, фахівець із фізичної реабілітації формують комплексний первинний прогноз соціальної адаптації та рекомендації для самих студентів-першокурсників, кураторів та батьків щодо оптимізації цього процесу.

Дослідження було проведене в Університеті „Україна, який є закладом вищої освіти інклюзивної орієнтації, а саме: Білоцерківському інституті, Вінницькому соціально-економічному інституті, Луцькому інституті розвитку людини, Рівненському та Хмельницькому інституті соціальних технологій (загалом, констатувальним етапом було охоплено 543 студента, з них 124 студента з особливими освітніми потребами, 54 викладачі та 106 батьків та інших членів сімей студентів з особливими освітніми потребами).

Враховуючи сутність процесу соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами у групу однокурсників, згідно з визначеними компонентами, було розроблено критерії соціальної адаптації – світоглядний, емоційно-мотиваційний, поведінковий – та визначено їх показники.

На основі визначених критеріїв та показників було виділено чотири рівні соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами, а саме: **оптимальний** (високий), **диференційований** (середній та нижчий за середній), **ізолюваний** (низький).

Критерії та рівні соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами

Критерії	Рівні соціальної адаптації			
	високий	середній	нижче середнього	низький
<i>світоглядний</i>	24,2	25	33,9	16,9
<i>емоційно-мотиваційний</i>	16,1	34,7	29	20,2
<i>поведінковий</i>	14,5	29	37,9	18,6
<i>середнє значення</i>	18,3	29,6	33,6	18,6

Виявлені характеристики дозволили сформувати цілісну картину сучасного стану соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору та побудувати оптимальні соціально-педагогічні умови соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору:

- забезпечення спрямованості діяльності університетських сервісних служб на вирішення проблем соціальної адаптації першокурсників з особливими освітніми потребами;

- упровадження індивідуалізованого соціально-педагогічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами у контексті діяльності координаційних центрів роботи зі студентами молодших курсів;

- сприяння самоактивізації першокурсників шляхом залучення до системної позааудиторної роботи органів студентського самоврядування;

- створення „Школи дружнього піклування” (клубу-об’єднання батьків студентів з особливими освітніми потребами та кураторів академічних груп) [1].

Список використаних джерел:

1. Волчелюк Ю.І. Соціально-педагогічні умови та особливості соціальної адаптації студентів з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору. *Науковий вісник Чернівецького університету: Педагогіка та психологія: зб. наук. пр.* Чернівці: Вид-во ЧНУ, 2014. С. 65–72.

2. Потопа К. Л. Соціально-педагогічні умови активізації адаптації студентів молодших курсів до навчання у вищих закладах освіти. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2011. Педагогічні науки, № 3 (16). С. 112–117.

3. Семак С.М. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія. *Корекційна освіта*. 2012. URL : <http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html> (дата звернення : 01.04.2019).

4. Церклевич В.С. Соціально-психологічні особливості інтеграція студентів з обмеженими функціональними можливостями у групу однокурників. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. 2009. Вип. 13. Кн. 1. С. 515–522.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Новікова Олена Анатоліївна

практичний психолог Навчально-виховного комплексу №9 м. Хмельницького, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Сучасний стан країни супроводжується суттєвими змінами у політичному та економічному житті, соціальному устрої суспільства, що потребує модернізації освіти, нового погляду на проблеми навчання і виховання, школи взагалі. На перший план виходить системна, поступова і послідовна спеціальна педагогічна робота, яка забезпечить розвиток соціальної активності дитини, виховання у ній життєздатної людини через формування життєвих компетентностей, яка буде спроможна в подальшому здійснювати практичну діяльність, ефективно існувати у соціумі.

Сучасна школа зобов'язана підготувати учня до життєдіяльності, виходячи з його індивідуальних можливостей та перспектив розвитку. Актуальною проблемою для освіти є забезпечення соціалізації учнів з інтелектуальними вадами, процес соціалізації яких проходить із значними труднощами, зумовленими обмеженими можливостями таких дітей.

Аналіз літератури показує, що у загальній педагогіці та психології вивченню проблеми соціалізації різною мірою присвячені дослідження Т. Алексеєнко, Б. Ананьєва, Г. Андрєєвої, О. Асмолова, І. Беха, Л. Виготського, Н. Голованової, І. Кона, Г. Костюка, Т. Кравченко, В. Криська, Н. Лавриченко, М. Лукашевича, С. Максименка, О. Малахової, В. Москаленко, А. Мудрика, Л. Орбан-Лембрик, Б. Паригіна, І. Рогальської, Л. Столяренко, Д. Фельдштейна, О. Хохліної та ін. У більшості з них соціалізація розглядається як взаємодія індивіда і суспільства, у процесі якої людина засвоює соціальний досвід, що дає їй можливість стати дієздатним учасником соціальних відносин.

Соціалізація особистості – це передусім ефективна адаптація в суспільстві, а потім і здатність певною мірою протистояти суспільству, перешкодам, які заважають саморозвитку, самореалізації, самовизначенню. Тобто невід'ємною складовою соціалізації особи є її адаптація.

Автори О. Баклицька, І. Кряжева, С. Максимець, А. Налчаджан стверджують, що під зазначеним видом адаптації розуміють процес пристосування індивіда до групових норм і соціальної групи до окремого індивіда. Це процес пристосування людини до умов життєдіяльності в групі. В процесі такої адаптації особа прагне досягти гармонії між зовнішніми та внутрішніми умовами. Адаптація особистості в суспільстві забезпечується функціонуванням певної системи механізмів: рефлексії, емпатії, прийому соціального зворотнього зв'язку та ін.

Дослідники П. Белкін, І. Коробейніков, А. Кузнецов розглядають соціальну адаптованість учнів як: стресостійкість, позитивне ставлення до навколишнього, задоволеність взаємостосунками у групі, прийняття себе та інших, емоційний комфорт очікування внутрішнього та зовнішнього контролю та ін. Симптомами дезадаптивної поведінки учнів вважається конфліктність, тривожність, апатію, страх, депресію, агресивність, надмірна активність, упертість, почуття власної неповноцінності, неадекватні фобії, нездатність зосередитись на роботі, невпевненість у прийнятті рішень, підвищена

збудливість, систематичні емоційні розлади, неправдивість, надмірна похмурість і незадоволеність, завищена самооцінка, постійні втечі зі школи та дому, розмова із самим собою.

Виконуючи соціальні ролі людина засвоює соціальні стандарти поведінки, вчиться оцінювати себе, здійснювати самоконтроль. Оскільки, в реальному житті, кожній людині приходится виконувати різні ролі, найбільшого значення набуває визначення і обрання саме тієї, яка дозволить найбільшим чином інтегрувати своє неповторне „Я” у певну групу і власну життєдіяльність, визначити конкретне місце в соціальній системі. При цьому особливого значення набуває виконання дитиною певних соціальних ролей при збереженні своєї індивідуальності. Ось чому становиться важливим підбір соціальної ролі для кожного учня у відповідності з можливостями її виконання та своєї самореалізації.

Автор В. Бондарь, І. Бгажнокова, Н. Коломінський, С. Конопляста, Н. Кравець, В. Синьов, О. Хохліна, Л. Шипіцина розглядали проблему соціалізації дітей з вадами розумового розвитку.

Одним із показників успішної соціалізації учнів з інтелектуальними вадами є її адекватна самооцінка, яка є основним структурним компонентом самосвідомості. Самооцінка виступає регулятором взаємовідносин дитини із зовнішнім середовищем, оскільки вона поступово усвідомлює свою „цінність” і виділяє себе як особистість у цілому. Самооцінка активно формується в підлітковому віці та суттєво впливає на весь подальший життєвий шлях особистості.

Важливим показником соціалізації на стадії індивідуалізації є усвідомлення дитиною своїх психофізичних можливостей – властивостей, що найбільшою мірою впливають на успішність діяльності (задатки, нахили, здібності). На розвиток особистості в процесі соціалізації впливають також інші її індивідуальні психологічні особливості. Індивідуальні особливості психіки – це значущі та стійкі риси, що характеризують особистість, її психічний склад (інтелектуальну, емоційну, вольову сферу, темперамент, характер). При цьому особливого значення

набувають позитивні якості дитини, тобто ті особливості її характеру і темпераменту, на які конкретно можна розраховувати й спиратися, запроваджуючи роботу щодо забезпечення соціалізації в навчальному закладі.

У зв'язку з цим доцільним є визначення основних напрямів оптимізації соціалізації учнів з інтелектуальними вадами:

- створення в навчальному закладі умов для соціального становлення дитини, її розвитку у процесі соціалізації відповідно до науково обґрунтованих підходів до педагогічного впливу на дітей і зазначеною метою;

- його змісту, методики, організаційних форм;

- етапність, послідовність, безперервність, систематичність та комплексність забезпечення соціалізації учнів;

- забезпечення соціалізації в контексті формування особистості дитини на основі виявлення і розвитку її можливостей (задатків, нахилів, здібностей), індивідуально-психологічних особливостей (насамперед позитивних якостей);

- удосконалення організації професійно-трудої підготовки учнів на основі підвищення ефективності профорієнтаційної роботи у школі та проходження професійно-трудої практики на виробництві;

- залучення батьків до узгоджених з педагогами дій щодо цілеспрямованої соціалізації дітей.

Отже, соціалізація забезпечується функціонуванням певної системи усвідомлених та неусвідомлених механізмів, а її успішність визначається основними показниками на кожній з її стадій з урахуванням особливостей та можливостей розвитку дитини на різних вікових етапах, що є особливо значущим для учнів з інтелектуальними вадами.

Список використаних джерел:

1. Глоба О. П. Регіональне реабілітаційне середовище як фактор соціалізації дітей і молоді з обмеженими психофізичними можливостями: монографія. Краматорськ : ДДМА, 2011. 348 с.

2. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (досвід особистісно-центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату) : навчально-методичний посібник. Київ : Ніка-центр, 2003. 204 с.

3. Татьяначикова І. В. Соціалізація дітей з порушеннями інтелектуального розвитку : монографія. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2014. 381 с.

4. Татьяначикова І.В. Психолого-педагогічне вивчення особливостей соціалізації учнів з інтелектуальними вадами в межах спеціального навчального закладу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (Педагогічні науки)*. 2011. №23 (234) грудень. С. 1082–113.

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК УМОВА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗВО

Островська Наталія Олександрівна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Боровенська Ірина Іванівна

*асистент кафедри соціальної роботи Навчально-наукового інституту
історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський
національний університет імені Тараса Шевченка”*

Якість навчально-виховного процесу в закладі вищої освіти інклюзивного спрямування значною мірою залежить від відчуття психологічного комфорту у стосунках з однолітками та викладачами всіх студентів інклюзивних академічних груп без виключення, що є можливим тільки за умови сформованості в них достатнього рівня інклюзивної компетентності.

Інклюзивна компетентність студентів ЗВО є запорукою розвитку особистості не тільки студентів з особливими освітніми потребами, а й їхніх одногрупників без інвалідності та викладачів. Відомий вітчизняний дослідник соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими освітніми потребами М. Чайковський у своєму дисертаційному дослідженні вперше ввів поняття інклюзивної компетентності викладачів та студентів ЗВО, ним було визначено, що абсолютна більшість дослідників розглядає інклюзивну компетентність: по-перше, як

особистісне новоутворення, що відображає найвищий рівень професійної майстерності; по-друге, вона містить у собі єдність таких різноманітних сфер особистості як потребо-мотиваційна, когнітивно-операційна, рефлексивно-оцінна; по-третє, це надзвичайно динамічне новоутворення, що є результатом безперервного розвитку [1].

Інклюзивна компетентність студентів – інтегративне особистісне утворення, що обумовлює здатність студентської молоді ефективно забезпечувати власні освітні потреби та потреби одногрупників, у тому числі студентів з особливими освітніми потребами, реалізувати потенціал для повноцінного розвитку та саморозвитку для подальшої інтеграції у суспільство.

Тобто, на відміну від інклюзивної компетентності викладачів, у студентів інклюзивна компетентність дає можливість ефективної навчальної співпраці та активного впливу на процес інклюзії студентів з особливими освітніми потребами.

Критеріями формування інклюзивної компетентності студентів в умовах закладу вищої освіти нами визначено:

- *когнітивно-емоційний* – знання про інклюзивну освіту та права осіб з особливими освітніми потребами, про поняття „толерантність” та „гандикап”; наявність емоційної стабільності, вимогливості до себе і до власної поведінки;

- *комунікативно-поведінковий* – ініціатива в контактах, толерантність у стосунках, здатність комунікативного впливу на одногрупників, уміння вирішувати конфлікти, установлювати зв'язки між цінностями спілкування та особистісним зростанням);

- *соціально-інтеграційний* – оцінювання соціального статусу молоді з особливими освітніми потребами, визначення доцільних методів соціальної допомоги іншим студентам з інвалідністю, установлення партнерських стосунків у інклюзивному освітньому просторі закладу вищої освіти, готовність до взаємодії з особами з інвалідністю поза закладом вищої освіти).

У напрямі формування інклюзивної компетентності студентів в закладі вищої освіти мають бути застосовані діяльнісні соціально-педагогічні технології, що спрямовані на підвищення ефективності формування інклюзивної

компетентності студентів (оптимізацію соціально-педагогічної діяльності всіх суб'єктів закладу вищої освіти щодо інклюзивної компетентності студентів) та покращення самодіяльності студентської молоді щодо підвищення власної обізнаності щодо інклюзії та розвитку навичок толерантної взаємодії в умовах інклюзивного освітнього простору, соціальної допомоги студентам з особливими освітніми потребами, попередження феномену гандикапу в студентському середовищі, готовності студентів з особливими освітніми потребами до інтеграції та повній реалізації у суспільстві.

Також технології формування інклюзивної компетентності студентів в закладі вищої освіти можна класифікувати як групові – які спрямовані на соціально-просвітницьку та соціально-виховну роботу з формування інклюзивної компетентності; „середовищні” технології – що сприяють оздоровленню соціального середовища, у якому знаходиться студентська молодь, покращенню техніки профілактики проявів нетолерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами – гандикап, булінг, мобінг тощо.

Таким чином, **соціально-педагогічна технологія формування інклюзивної компетентності студентів в закладі вищої освіти** – це сукупність послідовних і координованих операцій та процедур, що використовують для досягнення мети та вирішення завдань з формування інклюзивної компетентності студентів, які спрямовані на вироблення та удосконалення в молоді когнітивно-емоційного, комунікативно-поведінкового та соціально-інтеграційного компонентів інклюзивної компетентності, а також формування особистісної позиції студентської молоді щодо створення інклюзивного середовища ЗВО, у якому знаходиться студентська молодь та недопущення проявів нетолерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Чайковський М. С. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : дис. на здобуття ступ. Доктора пед. наук – 13.0005. Старобільськ, 2016. 570 с.

ІНКЛЮЗИЯ ТА ДУХОВНІСТЬ: ТОЧКИ ДОТИКУ

Швед Марія Степанівна

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та соціальної роботи Українського католицького університету

Забезпечення права людини на освіту, культуру, збереження національної ідентичності, свободу віросповідання, а також гідні умови для життєдіяльності є важливою демократичною цінністю, притаманною цивілізованому громадянському суспільству. В Україні сьогодні пріоритетного значення набуває проблема розбудови освіти на демократичних і гуманістичних засадах, за яких важливим є усвідомлення того, що всі діти і молоді люди, незалежно від стану їхнього здоров'я, психічних та фізіологічних особливостей можуть і хочуть мати рівний доступ до якісної освіти, особливо – до повноцінного людського спілкування і життя. Визнання цих важливих світоглядних аспектів є наріжним каменем становлення сучасної гуманітарної педагогіки, зокрема інклюзивної освіти, її духовно-морального трактування [2]. Традиційно в Україні соціально-педагогічний напрямок здійснювався родиною і Церквою. Соціокультурні зміни, які відбувалися в суспільстві, сприяли порушенню багатьох ціннісних підвалин, зміни свідомості, що породили проблеми соціального виховання в тій сфері, де багато століть єдиним вихователем була Церква. Важко уявити, яким був би стан життя людей з обмеженими можливостями без небайдужості духовних осіб. Одним із подвижників піклування про таких людей був митрополит Андрей Шептицький. За 44 роки перебування на митрополичому престолі неможливо знайти жодної важливої ділянки соціального, культурного, економічного, просвітницького і церковно-релігійного життя українського народу, якій він би не приділяв належної уваги. Не відмежовуючи Церкву від суспільного розвитку, важливого значення він надавав людям з особливими потребами у їхньому фізичному та особливо духовному розвитку [2]. Очевидно, що створення найбільш сприятливих умов для розвитку, психолого-педагогічна підтримка, соціальний захист осіб з обмеженими

можливостями є тими чинниками, які відображають рівень цивілізованого демократичного розвитку держави, проте показником справжньої сутності будь-якої національності є рівень гуманного і духовного ставлення до таких людей. Ці ідеї яскраво відображені у Соціальній доктрині Церкви – соціальному вченні Церкви, що є сукупністю суспільно-політичних, економічних та етичних концепцій. Суттєве місце в ній відводиться сучасному стану цивілізації, яке базується на гуманістично-духовній, а не догматичній культурі. Водночас Соціальна доктрина Церкви є точним формулюванням результатів ретельного роздумування про складні реалії людського існування у суспільстві і в міжнародному контексті, у світлі віри і церковної традиції, – і тому особливе місце відведено людям з особливими потребами [2].

Нині інклюзивну освіту можна назвати феноменом ХХ ст., оскільки вона є виявом не тільки високого рівня гуманізму людини, а й показником того, що вона перейшла від властивого їй егоцентризму до вміння жертвувати своїм часом, силою та ресурсами задля інших осіб і особливо таких, які є людьми із інклюзивного середовища. Також за своїм устроєм сучасне суспільство є синтезом розмаїття взаємодіючих між собою соціальних інститутів – історично сформованих форм організації та регулювання громадського життя людей. Саме через них відбувається засвоєння особою з особливостями психофізичного розвитку суспільних норм і правил поведінки. Особливе значення у духовному розвитку людей з особливостями психофізичного розвитку мають організації „Віра і Світло” та Центр духовної підтримки для осіб з особливими потребами та їхніх сімей „Емаус”. *„Віра і Світло”* – це міжнародний християнський рух спільнот, який об’єднує осіб із розумовою неповносправністю, їхніх батьків та молодих приятелів. Зародився Рух у 1971 році у Франції під час міжнародної прощі до Лурду, яку організували Жан Ваньє [1] та Марі Елен Матьє разом з родиною двох неповносправних братів Лоїка і Тадея Профітів. Віра і Світло” – це, насамперед, рух спільнот, у центрі яких є особи з особливими потребами і навколо яких

згуртовуються батьки і приятелі, особливо молоді люди. Рух „Віра і Світло” виник як відповідь на страждання людей неповносправних та їхніх родин, які дуже часто трактуються як позбавлені людської гідності, зазнають приниження та відкинення [1]. *Центр духовної підтримки для осіб з особливими потребами та їхніх сімей „Емаус”* був створений у 2001 році для духовної підтримки осіб з особливими потребами, їхніх родин, а також тих, хто розділяє з ними своє життя. Центр заснований і діє при Українському католицькому університеті у м. Львові. Метою центру було поширити в суспільстві ідеї визнання людини як найвищої цінності, а також бачити красу, дар та особливе покликання людей з особливими потребами, духовно підтримувати їх та їхні сім'ї, будувати стосунки взаєморозуміння, взаємодопомоги і дружби, сприяти створенню нових спільнот, зокрема „Віри і Світла”, а також продовжувати готувати ґрунт для майбутньої спільноти „Лярш” в Україні [3].

Християнска антропологія вбачає в людині завжди особистість, яка як духовна істота вільно розкриває і реалізує себе у спілкуванні, співпраці, і набуває своєї особливої невід'ємної гідності. Тому лише за умови формування нового світогляду і культури, що базуються на духовних і моральних цінностях, люди з особливостями психофізичного розвитку можуть успішно інтегруватися у суспільство з якісними умовами життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Ваньє Ж. Розбите тіло. Повернення до єднання. Львів: Свічадо, 1993. С. 5–6.
2. Михайлівський Т. Андрей Шептицький і національне відродження Галичини. *Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький*. Філадельфія : США, 1994. С. 226.
3. Швед М. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Український католицький університет, 2015. 360 с.

СЕКЦІЯ ІІІ.
ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В
УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ:
ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

ІННОВАЦІЇ У РОЗРОБЦІ АДЕКВАТНИХ МОДЕЛЕЙ
КОНКРЕТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
(на прикладі діяльності школи № 168 м. Києва)

Барна Наталія Віталіївна
доктор філософських наук, професор,
директор Інституту філології та масових комунікацій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Кравчук Наталія Іванівна
заслужений працівник освіти України, директор школи №168

Питання впровадження інклюзивної освіти стає дедалі актуальнішим. В Україні не лише скорочується кількість населення, а й погіршується стан його здоров'я. З огляду на таку ситуацію у країні та з метою організації навчально-виховного та реабілітаційного процесів для дітей з вадами розвитку, наша СЗШ № 168 м. Києва у 2005-2006 н. р. відкрила інклюзивні класи для навчання дітей з обмеженими можливостями, а саме ДЦП. Підставою цього були: розпорядження Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації „Про відкриття спеціальних класів для дітей з вадами фізичного розвитку на базі середньої загальноосвітньої школи № 168” від 31.08.06 р. №869, наказ від 11 серпня 2006 р. № 324 Управління освіти Оболонської райдержадміністрації, видані на виконання Протокольного рішення Ради у справах інвалідів при Кабінеті Міністрів України від 20 липня 2006 р. № 1, „Концепції спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі

роки і перспективу” (1996), „Концепції реабілітації дітей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями” (1998), „Концепції державного стандарту спеціальної освіти” (2004), розпорядження Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації „Про відкриття спеціальних класів для дітей з вадами фізичного розвитку на базі середньої загальноосвітньої школи № 168” від 31 серпня 2006 р. № 869, згідно до наказу №324 від 11 серпня 2006 р. управління освіти Оболонської райдержадміністрації, підтримуючи ідею інклюзивної освіти та з метою організації навчально-виховного та реабілітаційного процесів для дітей з вадами розвитку наша СЗШ №168 у 2005-2006 н. р. започаткувала інклюзивні класи для навчання дітей з обмеженими можливостями, а саме ДЦП.

Працюючи багато років в режимі інклюзивного навчального закладу педагогічний колектив школи набув значного досвіду з питань організації навчально-виховного процесу, роботи з батьками та громадськими організаціями, спільного виховання здорових учнів та школярів з фізичними вадами. Досвід школи використовувався для підготовки нормативно-правових документів з інклюзивної освіти.

Організація інклюзивної форми навчально-виховного процесу потребувала вироблення певних правил, інструкцій, традицій, штатного розпису, які з часом стають нормою роботи школи.

Школа має в структурі 24 класи. Із них – 13 інклюзивних класів, в яких спільно із здоровими учнями навчається 81 учень з особливостями розвитку (дитина-інвалід ДЦП), 114 дітей пільгових категорій (дітей-сиріт, напівсиріт, з багатодітних сімей, дітей-чорнобильських категорій. Всього: 195 дітей).

На базі школи реалізований **I проект**, який розпочатий з 1 вересня 2006 р. **„Інтегроване навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями в умовах середньої загальноосвітньої школи”**.

Науковий керівник експерименту – **Т. Пушкарьова**, начальник відділу менеджменту освіти та педагогічного досвіду Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України,

кандидат педагогічних наук. Керівник проекту – **І. Пархоменко**, заступник начальника управління освіти Оболонського управління освіти; **Н. Кравчук**, директор СЗШ №168; **Л. Шевчук**, заступник директора СЗШ №168 (на теперішній час начальник управління освіти та науки Житомирської ОДА).

На сьогодні школа працює над впровадженням слідуючих проектів:

Результати першого експерименту були разючими. Саме тому дослідницька робота була продовжена. **З 2011 р.** у школі було розпочато **II проект** на тему: **„Організація тьюторського супроводу допрофесійної підготовки та профільного навчання в інклюзивному загальноосвітньому навчальному закладі”**, яка була органічним розвитком попереднього дослідження. В рамках проекту проводиться Всеукраїнське дослідження на тему: **„Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, шляхом їх інклюзивного навчання”**. Керівник проекту – **В. Засенко**, заступник директора Інституту спеціальної педагогіки АПН України, доктор педагогічних наук.

Так як дітям з особливими освітніми потребами є необхідним володіти ІКТ в школі реалізується з 2010 року **III проект** : **„Науково-методичні основи використання ІКТ у навчально-виховному процесі в середовищі „Іучень – 1 комп'ютер” на базі шкільних нетбуків”**.

У межах науково-методичної програми школи була розроблена ефективна **модель психоло-педагогічного супроводу інклюзивної освіти**, яка базується *на наступних принципах*:

- Цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень.
- Адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки.
- Справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків.

- Задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини.

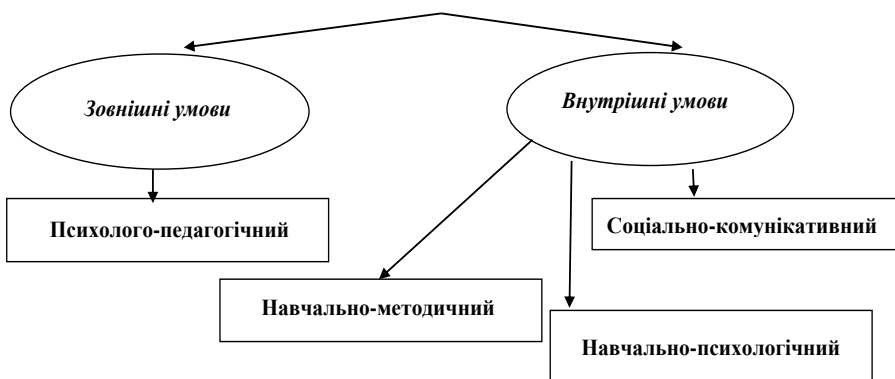
- Визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов.

- Залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей.

- Складність завдань повинна відповідати здібностям дитини.

- Рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною.

Модель цілісного гармонійного розвитку дитини в умовах інклюзивного навчання

Модель цілісного гармонійного розвитку дитини в умовах інклюзивного навчання складається з шести рівнів. Перші три – психолого-педагогічний, понятійно-термінологічний та правовий, характеризують зовнішні умови інтеграції. Внутрішні умови інтеграції визначають соціально-комунікативний, навчально-методичний і навчально-психологічний.

Зовнішні умови інклюзивного навчання:

Психолого-педагогічний рівень передбачає створення необхідних умов, аби дитина з особливостями розвитку не почувалася ізольованою серед здорових однолітків. Перш за все – це спеціально пристосовані шкільні приміщення, зокрема, усунення архітектурних перешкод, створення відповідного

навчального середовища, яке б сприяло встановленню контактів між дітьми як на уроках, так і в позаурочний час.

Внутрішні умови інклюзивного навчання:

Забезпечуючи внутрішні умови інклюзивного навчання ми використовуємо: соціально-комунікативний, навчально-методичний, навчально-психологічний рівні, які є визначальними в навчально-виховному процесі дітей з особливими потребами.

Характеристики моделі:

- Толерантність та емпатія у колективі.
- Взаємодопомога та підтримка.
- Командний підхід.
- Професіоналізм та постійний розвиток спеціалістів.
- Взаємодія різних ланок: дитина – вчитель – батьки.
- Пошук нових технологій у роботі вітчизняних та зарубіжних колег.
- Гармонійний розвиток дитини: взаємозв'язок когнітивної, емоційної-вольової та особистісної сфер.

Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця вчителів, відповідних фахівців, батьків та учнів. Усі спеціалісти з проблем розвитку дітей є важливими помічниками та партнерами вчителів.

В 16 школі створена своєрідна мережа підтримки. Всі працівники та адміністрація школи, хто працює з дитиною з особливими освітніми потребами, допомагають один одному, обмінюються знаннями, намагаються максимально використовувати місцеві ресурси для досягнення головної мети – реалізації дитиною її потенційних можливостей та підготовки її до незалежного життя.

Працівники 168 школи – це група людей, у яких є спільна мета, які співпрацюють, щоб досягти більшого, ніж кожен із них здатен досягти самотужки.

Характерні риси командної роботи з дитиною, яка має особливі потреби:

- Рішення стосовно методів роботи з дитиною приймаються колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результати.

- Батьки є рівноправними членами команди.

- Всі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими.

- Знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації навчального плану роботи з дитиною.

- Життя в суспільстві.

Завдяки даній моделі школа досягла значних результатів. Діти з особливими потребами успішно засвоюють програму загальноосвітньої школи, що доводять результати державної підсумкової атестації, яка проводиться в четвертих класах; беруть участь в спортивних змаганнях. Учні нашої школи є призерами з таких видів спорту, як плавання, легка атлетика, гребля. За час навчання у 20% учнів з особливими потребами покращився стан здоров'я. Діти успішно інтегруються в навколишній світ, беруть участь в різних конкурсах, проектах.

Таким чином, розроблена модель цілісного та гармонійного розвитку дитини базується на вірі в її необмежені можливості, здатності отримати належну освіту, соціалізуватись та стати повноцінним членом нашого суспільства.

Інтегрування дітей з інвалідністю в загальноосвітній простір України як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти відповідає пріоритетам державної політики, що окреслені в Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI ст. і полягають в: особистісній орієнтації освіти; створенні рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти; забезпеченні варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей, впровадження інноваційних підходів та форм у сучасну українську школу. Інноваційний розвиток школи-це процес, який включає дві основні стадії(які послідовно змінюють одна одну): перша, це розробка і впровадження освітніх інновацій, які мають забезпечувати якісні зміни, розвиток навчального закладу; друга, функціонування, передбачає критичне осмислення, освоєння і застосування досягнутих інноваційних результатів, сприяє виникненню, обговоренню і

накопиченню ідей, задумів, цілей, необхідних для розроблення і впровадження нових освітніх інновацій.

На думку сучасних вчених, освіта – це соціальний феномен, що виконує низку таких соціокультурних функцій, як: оптимальний та інтенсивний спосіб входження людини в світ науки та культури, в результаті якого людина засвоює культурні цінності; процес втілення культурно оформлених образів поведінки та діяльності; формування суспільного та духовного життя людини, що забезпечує формування духовності в людині, її світогляду, ціннісних орієнтацій та моральних принципів; середовище спілкування та залучення до світових цінностей, досягнень науки і техніки; соціальний інститут, через який передаються та втілюються базові культурні цінності та цілі розвитку суспільства; активний прискорювач культурних змін і перетворень в суспільному житті і в окремій людині, прискорювач процесу розвитку та становлення людини як особистості, суб'єкта та індивідуальності. Таким чином, саме освіта здатна підготувати учнів до толерантної поведінки, яка передбачатиме відмову від насилля та домінування, прагнення взаємодіяти на основі взаємної згоди та поваги, а також сформуванню у учнів толерантну свідомість. Інтегрована освіта – реальність нашого часу!

Список використаних джерел:

1. Асистент учителя в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник / Н.М. Дятленко, та ін. ; під заг.ред. М.Ф. Войцехівського. Київ : ТОВ Видавничий дім „Плеяди”, 2015. 172 с.
2. Будяк Л.В. Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі. Черкаси. 2010 40 с.
3. Гриценко Л.І. Психологічна служба та психолого-медико-психологічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 року) / Гриценко Л.І. та ін. Київ : „Ніка – Центр”. 2005. 30 с.
4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / за ред. : В.І. Бондаря, В.В. Засенка. Київ 2004. 152 с.
5. Данієлс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів. Львів : Товариство „Надія”, 2000. 256 с.
6. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-методичний збірник. Київ : ФОП Придатченко П.М., 2007. 336 с.

7. Колупаєва А.А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ : „АТОПОЛ”. 2011. 273 с.

8. Науково-методичний центр інклюзивної освіти. URL : <http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua/>

ДО ПИТАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гундерук Людмила Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент

директор ГО „Психологічне благополуччя особистості”

В умовах інклюзивного освітнього простору актуальним залишається питання єдності навчання і виховання як цілісного поняття освіти, яке є інтегральним педагогічним механізмом соціального розвитку індивіда. Саме через цей механізм суспільство реалізує прилучення його до здобутків власного виробництва, науки та культури з метою їх подальшого відтворювання й розвитку.

Єдність навчання і виховання базується на теоретичних поняттях „виховне і розвивальне навчання”. Зміст цих понять знімає протиставлення процесів навчання і виховання, яке ще іноді зустрічається у педагогічному процесі. Лише при їх єдності і взаємопроникненні складається психологічна основа всебічного розвитку особистості.

На сьогоднішній день достатньо наукових досліджень за конкретними питаннями психології особистості. Однак, залишається актуальним завдання, з одного боку, вивчати і перевіряти психологічні умови і механізми цілеспрямованого формування визначених якостей особистості, з іншого – уміти це здійснювати при комплексному підході до формування особистості.

Працюючи в цьому напрямку, психологи зустрічаються з труднощами при створенні адекватних методів, без яких не можна виділити власне дослідницькі аспекти психології

виховання. Комплексний підхід до виховання передбачає взаємозв'язок і взаємоперехід різних форм життєдіяльності особистості. Тому існують труднощі у дослідженні їх внутрішнього взаємозв'язку, коли елементи однієї діяльності стають компонентами іншої.

Поняття про психічне, як присвоєння індивідом історично сформованих здібностей і способів поведінки, в наш час ще не є вихідною категорією для багатьох досліджень в області вікової і педагогічної психології. Тому відбувається розділення педагогічного процесу на навчання і виховання, коли виявляються розрізненими основні характеристики діяльності: мораль та інтелект, почуття і теоретичне пізнання. Це добре розумів Л. Виготський, який писав: „Відрив інтелектуальної сторони нашої свідомості від афективної, вольової сторони являє собою одну із основних і докорінних помилок традиційної психології” [1].

Спроба формувати мислення у відриві від афективної, вольової, потребово-мотиваційної сторони психіки, як показано у роботах Л. Виготського, є свого роду абстракція, яка допускається лише на ранніх етапах розвитку психологічного пізнання і вимагає подальшого переборення. Це стосується і спроби описати потребово-мотиваційну сторону діяльності поза дослідженнями інтелектуальних операцій, що призводить до феноменологічної картини, або спонукає допускати „дорозумні”, „досвідомі” форми людської активності (інстинкти тощо).

Джерела моралі, детермінанти людської поведінки кореняться у соціальній дійсності. Тут потрібно, насамперед, враховувати, що етична сфера являє собою визначений вид діяльності, яку повинен засвоїти індивід. Ця сфера, як особливе явище людської культури, виконує у суспільстві визначені функції і завдання. Об'єктивні особливості етичної сфери являють визначені вимоги до психологічних утворень, які лежать в основі етичної поведінки окремих людей і є ніби індивідуальним його механізмом.

Пізнавальна діяльність спрямована на засвоєння індивідом людської культури. Людська культура, по-іншому, соціальний

досвід, – це система діяльностей, накопичена людством. Вона складається із декількох видів – виробничого, художнього, морального, правового. Засвоєння цих видів змісту і забезпечує можливість виконання індивідом усіх соціальних функцій. Для рівноцінного засвоєння цих елементів культури, зокрема, для формування моральної і правової свідомості, особистість за допомогою навчальної діяльності включається у систему суспільних відносин, у колективну діяльність. Оскільки моральні цінності і соціальні норми лежать в основі лише колективної діяльності людей, в якій виділені самостійні дії, то важливо враховувати той факт, що виникнення у діяльності самостійних дій є прямим наслідком розвитку суспільних стосунків. В своїй генезі дія початково пов'язана із ставленням індивіда до інших людей, до учасників спільної діяльності.

Слабкий виховний вплив навчання іноді приховується у особливостях організації і функціонування навчальної діяльності. Вона частіше всього розглядається як інтелектуально-пізнавальна активність. Звідси і витікає зміст її мети – дати підростаючому поколінню необхідні для життя наукові знання і уміння. Навчальна діяльність штучно виокремлюється із системи інших видів діяльності і при цьому не враховуються її зв'язки з іншим видами діяльності. В результаті навчально-виховні можливості самої пізнавальної діяльності знижуються. Тому необхідно виходити із того, що навчальна діяльність – це момент цілісного життя людини в період її розвитку. Взаємозв'язок всіх сторін цього життя – закономірність розвитку людини, яка служить психологічною основою єдності і нерозривності її навчання і розвитку.

Здійснення виховних впливів вимагає урахування особливостей і характеру різних видів діяльності, в яких перебуває особистість. Психологічні закономірності підпорядкування і зміни окремих видів людської діяльності в процесі розвитку необхідно розглядати як основу успішного вирішення завдання щодо повноцінного формування особистості.

Особливим чином організована пізнавальна діяльність – основна умова цілеспрямованого формування особистості. Це

стосується, насамперед, формування теоретичного мислення і світогляду, уміння навчатися, оволодіння здатністю вільно оперувати теоретичними знаннями, формування свідомості і особистості в цілому.

Навчальна діяльність – це особлива, розгорнута форма спілкування у системі „учитель – учень”, у процесі якої засвоюється людська культура. Така організація провідного типу навчальної діяльності відкриває можливість цілеспрямованого впливу на особистість, на формування потребово-мотиваційної сфери і системи мотивів особистості. Саме при такому розгляді навчальної діяльності можна говорити про справжній її виховний вплив. Іншими словами, потрібно формувати життєдіяльність особистості, тобто здійснювати управління ієрархічною системою діяльності протягом кожного її життєвого періоду.

Одним із серйозних недоліків навчального процесу є набування знань, які включаються ними в систему дій, що задається у формі теоретичних знань. Але ж саме виховний вплив засвоєні знання набувають в зв'язку із здійсненням різних видів діяльності (саме їх дуже часто не вистачає). У цьому ракурсі знання входять у життя як органічна частина, а не як зовнішня умова в тісному взаємозв'язку з їх навчанням. Тому увага вчителя, викладача повинна бути спрямована на пошук тих видів навчальної роботи, які формують суспільно необхідні властивості особистості.

Навчання як процес набуття знань виховує, цього не можна заперечувати. Але для того, щоб знання виховували, потрібно виховувати ставлення до самих знань. У цьому суть свідомого навчання [3].

В оволодінні навчальними предметами, як і у оволодінні будь-якими знаннями, надзвичайно важливо є те, яке місце займають здобуті знання в людини. У навчальному процесі необхідно моделювати, створювати суспільні стосунки, в які б включалися учні, студенти. Адже особистість є суб'єктом усіх суспільних стосунків. Зрозуміло, що ці стосунки передбачають спільну кооперативну діяльність. Саме у ній, як вже було зазначено, можливо становлення у кожного із учасників

ставлення безпосереднього предмету дії до мотиву діяльності, тобто утворення особистісного смислу.

Співробітництво і кооперація передбачають здійснення обміном діяльності [3]. Це – обмін між усіма учасниками навчального процесу. Хоча такий обмін складає необхідну умову здійснення будь-якої діяльності людини, це завдання у психології тільки починає вирішуватися. Проведені експериментальні дослідження дозволяють зробити висновок, що обмін діяльністю у розвинутій формі можливий лише при засвоєнні теоретичних понять. Оскільки емпірично узагальнені способи дій орієнтовані на властивості наявної ситуації дії, поза цією ситуацією вони позбавлені якого-небудь змісту і не можуть бути репрезентовані і відтворені.

При обміні емпірично узагальненими способами дії має місце скоріше асоціація діяльностей того, хто навчає і того, хто навчається, аніж їх кооперація. Однак, лише при умові кооперативної діяльності дії індивіда набувають нового змісту – спочатку об'єктивного, а потім суб'єктивного. Таким чином, емпіричний зміст накладає обмеження на обмін діяльністю.

Які ж форми суспільних стосунків у навчальному процесі? Це – різноманітні навчально-практичні ситуації, які повинні певним чином моделювати, відтворювати який-небудь момент майбутньої діяльності.

Отже, які ж основні особистісні властивості формує навчальна діяльність?

1. Це, насамперед, соціальна зрілість, яка включає переборення соціальної інфантильності, потребу у віддачі себе суспільству, іншій людині. За яких умов це можливо? Якщо учень чи студент уявляє собі, у яку сферу суспільної практики він може активно включитися із отриманими знаннями, то це і мотивує учіння і у відомій мірі формує його соціальну зрілість. Така якість формується у згаданих вище навчально-практичних ситуаціях, які моделюють реальну продуктивну діяльність.

2. У навчальній діяльності виховуються такі особистісні властивості як відповідальність один перед одним, особистісна відповідальність кожного за свою ділянку спільної роботи. Ці

якості важливі для участі у трудовій і суспільній діяльності. Вони успішно формуються у спільній діяльності, в якій також виховується готовність до взаємодопомоги. При співробітництві у спільній роботі формується вміння приймати ту чи іншу точку зору, свідомо оцінювати свою діяльність з точки зору іншого, тобто формується критичне мислення.

В процесі пізнавальної діяльності відбувається також засвоєння визначених правил поведінки, які теж виступають одним із компонентів у структурі моральності людини.

Таким чином, своїм змістом і формою організації навчання і виховує, тобто формує визначені властивості і риси особистості.

Акцентуючи увагу на внутрішніх виховних засадах пізнавальної діяльності, потрібно брати до уваги те, що процес виховання поширюється на весь соціум – спілкування з батьками, іншими людьми тощо. Характер цих стосунків залежить від успішного чи неуспішного виконання навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л. С. Полн. собр. соч. : В 6 т. Москва, Просвещение, 1980. 584 с.
2. Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / за ред. А. А. Колупасової. Київ : Видавнича група „А.С.К.”, 2012. 287 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, Просвещение, 1977. 482 с.
4. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / за заг. Ред. Колупасової А. А. Київ : Видавнича група „А.С.К.”, 2012. 124 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Корчинська Антоніна Павлівна

*директор Центру комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю
внаслідок інтелектуальних порушень „Родинний затишок”*

Сандуляк В'ячеслав В'ячеславович

*практичний психолог Центру комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю
внаслідок інтелектуальних порушень „Родинний затишок”*

В Україні модель інклюзивної освіти почала набувати значення переважно за ініціативи громадських організацій. На сьогодні в ряді обласних центрів нашої держави діють відповідні заклади. В місті Хмельницькому один із перших в Україні створений Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень „Родинний затишок”. В Центрі все спрямовано на те, щоб батьки отримали широкий спектр послуг, де перебувають їхні діти.

Передумовами інтеграції осіб з особливими потребами в активне життя суспільства є: рівний доступ до суспільства для всіх людей, у тому числі з обмеженими можливостями, на основі однакових громадянських прав, свобод, привілеїв.

Доля основної більшості осіб з інвалідністю складається так, що вони не можуть вести повноцінний спосіб життя, оскільки в суспільстві ще існують соціальні і фізичні бар'єри, які перешкоджають їх інтеграції.

В Україні ще немає спеціалізованої державної програми для розумово відсталих осіб. Саме Стандартні правила ООН щодо урівняння можливостей осіб з інвалідністю можуть слугувати при створенні такої програми, причому акцент робиться на необхідності впровадження реабілітаційних послуг для всіх груп, які мають певні вади. Така програма має бути побудована на принципах повної участі та рівності з урахуванням справжніх особистісних потреб для осіб з інвалідністю. Впевнені, що наш Центр стане прикладом для інших інноваційних Центрів в цій галузі – соціальної роботи з розумово відсталими людьми. Одним з соціальних ефектів є підвищення кваліфікації соціальних

працівників – розвиток неформального ставлення до своїх обов'язків, відданості справі, що, безсумнівно, буде сприяти позитивним змінам в сфері соціального захисту найуразливіших верств населення України.

Одним із шляхів вирішення проблеми – це створення інноваційних моделей по наданню соціальних послуг молоді з інвалідністю, у т.ч. створення трудових майстерень.

Трудові майстерні для осіб з інвалідністю з інтелектуальною недостатністю стає додатковим елементом до послуг, альтернативних інтернатним закладам – як по якості надання соціально-реабілітаційних послуг, так і по економічній цінності, фінансування яких на даний момент обходиться у вісім разів дешевше, ніж інтернати. Такі соціальні послуги сприяють оздоровленню сімейних відношень, стає менше розлучень, та більше порозумінь в сім'ях. Можливість денного перебування, а також можливість залишити особу з інвалідністю в разі необхідності, на певний термін, дасть можливість працювати самотнім матерям (грошова допомога особі з інвалідністю мізерна), приділяти більше уваги здоровим дітям, а також матерям, які приреченні на самовигорання, допоможе їм вийти з ізоляції, замкнутості та жити повноцінним життям, працювати, спілкуватися з людьми, перебороти бар'єр провинності за народження неповносправної дитини. Сім'ї отримають додаткові консультації, у т.ч. з соціально-правової тематики. На вулицях буде менше „безхатьчків”, адже інколи дорослі неповносправні люди знаходять себе саме на вулиці серед тих, хто вміє ними керувати, коли в сім'ї залишається одна мати, яка заробляє на хліб, а доглянути за дорослою особою з інвалідністю немає кому. Створення трудових майстерень є тим стимулом в житті неповносправних осіб, де вони можуть себе самореалізувати.

За підтримки Українського фонду соціальних інвестицій в м. Хмельницькому вдалося створити Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень „Родинний затишок”, завданням якого є:

- надання психологічної допомоги особам з інвалідністю віком від 18 років;
- організація ритму життя, мешкання, індивідуального фізичного комфорту;
- виявлення і розвиток творчого потенціалу, організація дозвілля;
- навчання практичних навичок самообслуговування;
- групи активності (денного перебування);
- групи спілкування та групи за інтересами.

Вже стало гарною традицією у Центрі реабілітації „Родинний затишок” проводити круглі столи на тематику: „Суспільство та люди з порушеннями інтелекту : життя поруч”.

Саме для того аби показати суспільству, що поруч зі здоровими інтелектуально людьми, живуть люди, які відрізняються від них (може візуально, а може лише при розмові з ними можна зрозуміти про їхню особливість у розвитку), але так само як і здорові люди, вони мають свої потреби і хочуть бути щасливими. Так, саме хочуть бути щасливими в своєму колі оточення, без осуду, без насмішок і саме в закладах такого типу, як Центр реабілітації „Родинний затишок”.

Так, дійсно, цей заклад – аналог психо-неврологічних інтернатів, але тут найбільший реабілітаційний ефект люди з вадами інтелекту отримують від тієї атмосфери, що панує в цих стінах. І крім занять з трудової адаптації та денної зайнятості, головним у роботі – є віднайти ту тонку грань, ниточку, через яку фахівець може керувати поведінкою, емоціями та психічним станом наших підопічних. Якщо фахівець знайшов до клієнта підхід – все вдасться, якщо ні, а такий варіант також можливий, тоді шляхи фахівця і Центру розходяться, адже не кожна людина зможе працювати з такою важкою категорією осіб з інвалідністю.

В Центрі реабілітації „Родинний затишок” працює досвідчений психолог, який користується психодіагностичною інформацією для співставлення її з теоретичними даними про закономірності вікового розвитку і складає програму корекційної роботи з конкретною особою або групою осіб з інвалідністю. Психолог постійно збагачує свої знання в галузі професійної

діяльності, береться за розв'язання тільки тих завдань, які належать до сфери його компетенції. У разі неспроможності виконати завдання, психолог звертається за підтримкою, налагоджує контакти з професіоналами, що можуть надати очікувану допомогу.

Центр реабілітації „Родинний затишок” гарно співпрацює з педагогами та студентами Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”, Хмельницькою гуманітарно-педагогічною академією, Національним Університетом. Наша плідна багаторічна співпраця – також велика праця, яка надихає творити добро.

Список використаних джерел:

1.Інтеграція дітей з освітніми проблемами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*, 2009.

2.Нижник О. Допомога дітям з особливими потребами : *Психолог. Бібліотека*. Київ : Главник, 2004.

СПІВПРАЦЯ СПЕЦІАЛІСТІВ КОМАНДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗЗСО

Маланчій Валентина Олександрівна

заступник директора з навчально-виховної роботи

Спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 8 м. Хмельницького

Створення єдиного освітнього простору в Україні – сучасна тенденція його оновлення з урахуванням світового досвіду, реалій сьогодення, які відповідають потребам суспільства і передбачають єднання зусиль фахівців загальної та спеціальної освіти. Стрімке поширення ідей інклюзії, їх поступове визнання громадськістю дає змогу ширше залучати дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл і потребує від усіх учасників

освітнього процесу суттєвого перегляду традиційних поглядів щодо мети, функцій, організації роботи закладу освіти.

Однією з умов, необхідних для забезпечення ефективного інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП), є психолого-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами командою фахівців.

Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному закладі – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум [4].

Психолого-педагогічний супровід - це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку [1, с. 20].

Особливістю психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзії є індивідуальний підхід до вирішення завдань особистісного розвитку, навчання і виховання дитини. Результативність психолого-педагогічного супроводу залежить від координованості дій усіх фахівців [4, с. 69].

Американські науковці Зигмонд та Магера виокремлюють три **цілі співробітництва**, які ведуть до встановлення міцних робочих стосунків та поліпшення досягнень учнів з особливими потребами:

1. Використання різноманітних методів викладання, що відповідають особливим потребам учня.

2. Надання необхідної підтримки учням з особливими потребами під час навчання у загальноосвітніх класах.

3. Поліпшення навчальних досягнень учнів з особливими потребами [3, с. 98].

Команда супроводу виконує наступні завдання:

- комплексне медико-психолого-педагогічне вивчення дитини з особливостями психофізичного розвитку; збір інформації про особливості розвитку дитини;

- створення належних умов для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище;
- різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення здоров'я дітей;
- корекційно спрямоване виховання школяра як культурної і моральної людини;
- надання у процесі навчання і виховання комплексної психолого-медико-педагогічної допомоги дитині з урахуванням стану її здоров'я, особливостей психофізичного розвитку;
- розроблення індивідуальної програми розвитку для кожної дитини з особливими освітніми потребами та моніторинг її виконання з метою коригування та визначення динаміки розвитку дитини; моніторинг динаміки результатів навчальної, виховної і корекційно-розвиткової роботи;
- консультування родини з питань виховання і розвитку дитини з особливими освітніми потребами;
- надання батькам необхідної психологічної допомоги;
- надання методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання;
- професійна взаємодія фахівців [4, с. 71];
- створення позитивного соціального середовища для інклюзії через підготовку учнів з типовим розвитком та їхніх батьків до взаємодії з дітьми, що потребують корекції психофізичного розвитку; проведення інформаційно-просвітницької роботи у закладі освіти [2].

До складу Команди супроводу дитини з ООП у закладі загальної середньої освіти входять:

- *постійні учасники*: директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП), вчитель-реабілітолог та батьки) дитини з ООП тощо;

- залучені фахівці: медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо [2].

Перебування дитини з особливими освітніми потребами в закладі без психолого-педагогічного супроводу є стихійною або формальною інклюзією, яка приносить лише шкоду і гальмує процес реального впровадження справжнього інклюзивного навчання.

Батьки – важлива частина команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Для досягнення якнайкращого результату соціалізації та навчання дитини надзвичайно важливо сформулювати позитивні стосунки між членами цієї команди.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України № 609 від 08.06.2018 року. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>

3. Сфімова С. М., Корольок С. В. Лідерство та інклюзивна освіта : навч.-метод. посіб. ; за заг. ред. Колупасвої А. А. Київ : ТОВ „Видавничий дім „Плеяди”, 2012. 164 с.

4. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНОГО СТАТУСУ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сало Ірина Олександрівна

асистент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи Львівського національного університету імені Івана Франка

На сьогодні в Україні відбувається реформування спеціальної освіти й формування нових стратегій навчання незрячих та слабозорих осіб у загальноосвітніх закладах. Реалії сьогодення показують, що донедавна навчання слабозорих дітей в Україні здійснювалося переважно у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах в умовах спілкування з такими ж дітьми, що в подальшому ускладнює їх інтеграцію у суспільство. Соціально-психологічні наслідки порушень зору виявляються найбільш виразно саме тоді, коли діти із порушеннями зору потрапляють у змішаний колектив інклюзивного освітнього простору, де навчаються сліпі та зрячі учні разом. У цих нових умовах виникають ускладнення у спілкуванні, діти стають замкнутими, уникають спілкування зі зрячими однолітками, орієнтуються на свій внутрішній світ, часто займають „позицію ізоляції” [3, с. 335].

Актуальність нашого дослідження визначається важливістю, яку має для сучасного суспільства проблема формування соціально-особистісного статусу підлітків з порушеннями зору, це пов'язано із складністю психологічної ситуації, в якій вона реалізується. Підлітковий вік – особливий, суперечливий період переходу від дитинства до дорослості, період пошуку себе в різних рольових випробуваннях, визначення свого статусу в групі. Соціально-особистісний статус людини, на думку багатьох авторів (А. Коваленко, А. Петровський, К. Платонов, Т. Сенько та ін.), обумовлений ставленням до неї інших людей, які, з одного боку, визнають її права, а з іншого – очікують і вимагають виконання певних функцій, реалізації певних форм поведінки. Становлення статусу – дуже складний процес, як зазначають О. Киричук,

Я. Коломинський, Х. Лійметс, Р. Урінг та ін. дослідники, обумовлюється взаємодією низки об'єктивних і суб'єктивних факторів. Становище особистості у групі фіксується у понятті „соціально-особистісний статус”. Це поняття, яке включає характеристики об'єктивного становища дитини в системі міжособистісних взаємин (ставлення до неї з боку ровесників, обумовлене, перш за все, відповідністю її якостей і рольової поведінки груповим нормам та вимогам) і суб'єктивне відображення особистістю свого об'єктивного становища в групі. У той же час низка питань становлення соціально-особистісного статусу зокрема підлітків, залишилася недостатньо з'ясованою. Зокрема, соціально-особистісний статус, який вивчався переважно в контексті міжособистісних взаємин особистості, ніколи не виступав спеціальним об'єктом дослідження. Недостатньо розглядалося питання комплексного впливу суб'єктивних та об'єктивних чинників на соціально-особистісний статус, недостатньо уваги приділялося вивченню ефективних шляхів забезпечення позитивного соціально-особистісного статусу підлітків з порушеннями зору, що і обумовило вибір теми нашого дослідження.

Наукові праці провідних вчених В. Синьова, Є. Синьової, М. Ярмаченко, В. Кобильченка, І. Сасіної, Т. Гребенюк, Ю. Тімакової та ін. у галузі тифлопсихології та спеціальної педагогіки, при вивченні специфіки міжособистісних стосунків та емоційних особливостей спілкування осіб з порушеннями зору у підлітковому та дорослому віці, показують, що виявлені авторами особливості досліджуваних феноменів є наслідком порушень, які виникли в більш ранньому віці [2].

На важливість соціального статусу у процесі становлення особистості вказував І. Моргуліс. На думку вченого сліпі відчувають ускладнення у адекватному визначенні свого місця у колективі, багатьом сліпим властиві прояви конфліктності, завищена самооцінка та зверхнє ставлення до оточуючих, в результаті чого сліпа людина важко підтримує контакти з оточуючими. Соціально-психологічний статус сліпих у класному колективі досліджував В. Кобильченко. У підлітковому віці у

дітей з порушеннями зору формується так звана „внутрішня картина дефекту” (ВКД) як самоусвідомлення проблем у забезпеченні власної життєдіяльності і установка на інвалідність, яка в свою чергу лежить в основі формування життєвої позиції особистості. Автор зазначає, що порушення зору негативно відбиваються на формуванні досвіду спілкування. Водночас у випадку наявності залишків зору підвищується соціальна перцепція, зокрема образу об’єкта спілкування [1].

Дані, здобуті Є. Синьовою, В. Кобильченком, та ін. при вивченні специфіки міжособистісних стосунків та емоційних особливостей спілкування осіб з порушеннями зору у підлітковому та дорослому віці, дозволяють дійти до висновку, що соціальний статус займає важливе місце в процесі становлення особистості і саме підлітковий вік стає сенситивним для засвоєння форм і норм спілкування, які інтеріоризуючись переходять у досвід дитини, тому саме підлітковий вік вимагає особливої психолого-педагогічної уваги [2, с. 133].

Важливою умовою ефективності освітнього інтегрування є спільна робота фахівців мультидисциплінарної команди, яка спрямована на оптимізацію міжособистісної взаємодії та взаєморозуміння, прийняття своєрідності особистості з порушеннями зору, формування згуртованості класу, підвищення соціально-особистісного статусу підлітків з порушеннями зору, формування його адекватної самооцінки в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Кобильченко В.В. Оптимізація спілкування учнів 5-8 класів шкіл для сліпих : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03; АПН України Київ, 1994. 24 с.
2. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : моногр. Кив : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. С. 127–155.
3. Синьова Є. П. Тифлопсихологія : підручник. Київ : Знання, 2008. С. 323–357.

ФАКТОРИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ

Сердюк Людмила Захарівна

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України,
завідувач кафедри психології Інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Зростання стресогенності в сучасному суспільстві формує замовлення на дослідження, спрямовані на виявлення факторів позитивного функціонування людини, розвитку її особистісного потенціалу, визначеності життєвих цілей, перспектив, цінностей та автономії, сприяють актуалізації та розкриттю внутрішніх ресурсів, що забезпечують самостійність вибору та допомагають протидіяти негативному впливу середовища.

Прагнення до позитивного функціонування та відчуття благополуччя є однією з основних рушійних сил особистісного зростання і важливою умовою якості життя особистості, тому проблема його набуття і підтримки є предметом численних психологічних досліджень.

Теоретичну базу для розуміння феномена психологічного благополуччя та його значення в самореалізації особистості закладено дослідженнями К. Ріфф [2], С. Любомирського та ін. [1], роботи яких присвячені вивченню суб'єктивного благополуччя особистості, що включає в себе поняття щастя, задоволеність життям, позитивна емоційність, психологічне здоров'я, стійкість духу тощо.

Узагальнюючи розмаїття підходів у розумінні психологічного благополуччя особистості, можна виділити *два основні*: гедоністичний та евдемонічний. Згідно першого психологічне благополуччя є станом людини, що виникає через задоволення потреб у різних сферах життя; згідно другого – це результат розкриття свого творчого потенціалу, функціонування на оптимальному рівні або реалізації своєї природи.

Отже, психологічне благополуччя особистості можна

визначити як інтегральний показник ступеня спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також ступеня реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям.

Наше дослідження полягало у виявленні факторів психологічного благополуччя і здійснювалось за участю студентів ЗВО, для успішного оволодіння якими вибраної спеціальності психологічне благополуччя відіграє величезну роль.

У дослідженні взяли участь 120 студентів закладів вищої освіти м. Києва. Встановлено, що психологічне благополуччя студентів має складну та багатогранну особистісну детермінацію, важливе значення в якій належить, факторам особистісної автономії, самовираження, реалізації своєї природи, розкриття свого творчого потенціалу, цілеспрямованості, позитивним взаєминам з оточуючими та самоефективності.

Виявлено, що в прогностичній моделі показника психологічного благополуччя, предикаторами, що мають найбільший вплив на нього є показники „залученість”, „прийняття агресії”, „самоповага” та „очікуване ставлення інших”.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що психологічне благополуччя особистості є необхідною умовою становлення суб'єкта і є невід'ємною стороною формування мотивації самореалізації та самодетермінації особистості.

Сприяння психологічному благополуччю особистості полягає в актуалізації її внутрішніх ресурсів, що криються в осмисленні резервів повноцінної реалізації в теперішньому та можливості розвитку своїх самодетермінаційних здібностей в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Lyubomirsky, S. Pursuing happiness : The architecture of sustainable change / S. Lyubomirsky, K.M. Sheldon & D. Schkade. *Review of General Psychology*, 2005. Vol.9. P. 111–131.

2. Ryff, C.D. The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*. 1998. Vol. 9. P. 719–727.

СЕКЦІЯ ІV. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ, МАТЕРІАЛЬНО- ТЕХНІЧНЕ Й ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ТА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТ НАСЕЛЕННЯ

Бастричев Володимир Семенович

кандидат військових наук, професор, професор кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

У будь-якій країні завжди є найвразливіші соціальні групи, які потребують підвищеної уваги з боку суспільства та держави. Практика розвинених країн свідчить, що захист соціально вразливого населення повинен бути пріоритетним напрямком соціальної політики держави [6, с. 44]. Соціально вразливі верстви населення – це особи з інвалідністю або соціальні групи, що мають більшу за інших ймовірність зазнати соціальних збитків від дії економічних, екологічних, техногенних та інших чинників сучасного життя.

До соціально-вразливих категорій населення, що потребують першочергової допомоги з боку держави, відносяться: пенсіонери, інваліди, сім'ї з дітьми, діти-сиріти, молодь, безробітні, постраждалі від Чорнобильської катастрофи, малозабезпечене населення, та ін. [7, с.26]. В сучасній обстановці категорію соціально-вразливих верст населення поповнили переселенці зі сходу країни та окупованого Криму, інваліди АТО та ООС.

Традиційно склалися три напрямки діяльності органів соціального захисту населення, зокрема: соціальна допомога

(надання старим людям пільг і переваг, допомоги); соціальне обслуговування; організація пенсійного забезпечення.

Механізм соціального захисту реалізується на державному і регіональному (міському) рівнях.

Державний рівень соціального захисту забезпечує гарантоване надання законодавчо-встановлених пенсій, послуг і пільг у відповідності із грошовими і соціальними нормативами.

На регіональному рівні із врахуванням місцевих умов і можливостей вирішуються питання додаткового підвищення рівня забезпечення соціально-вразливих категорій населення. Розглянемо питання пенсійного забезпечення ветеранів війни.

Результати аналізу стану пенсійного забезпечення показує, що на превеликий жаль, сьогодні мільйони людей похилого віку, які все життя багато працювали, отримують пенсію, яка навіть не покриває найнагальніших потреб. На превеликий жаль, сьогодні при визначенні розміру пенсій відсутня будь-яка справедливість – вони часто не залежать від того, де і скільки людина працювала. Отже, пенсійна система працює сьогодні так, що без відповідних змін за 5-10 років може скластись ситуація, коли держава не зможе гарантувати пенсійних виплат.

Розмір пенсії залишається неадекватним трудовим внескам застрахованих, тому і матеріальне забезпечення значної частини пенсіонерів в країні визнано низьким. В зв'язку з цим постає нагальна проблема пошуку нових шляхів реформування пенсійної реформи для досягнення необхідного рівня пенсійних виплат і соціальних послуг наших громадян.

За словами В. Гройсмана із цим неможливо миритись, і саме тому Уряд розробив пропозиції до пенсійної реформи, основною метою яких є відновлення справедливості відносно пенсіонерів – і на сьогодні, і на майбутнє.

Основна ідея запропонованої реформи – проста: якщо людина чесно працювала все життя, вона має гарантовано отримувати гідну пенсію. Людина праці не може отримувати таких же виплат, як і той, хто протягом життя не турбувався про забезпечення власної старості.

Крім того, пан Гройсман подав надію що Кабінет міністрів України в рамках проведення пенсійної реформи розраховує значно скоротити дефіцит бюджету Пенсійного фонду, а до 2024 р. вийти на повністю бездефіцитний бюджет.

З метою поліпшення пенсійного забезпечення населення України, починаючи з 2011 по 2018 рр. Верховною радою було прийнято ряд законодавчих актів, а Кабінетом Міністрів України ряд Постанов направлених на прискорення впровадження положень реформи, „осучаснення” пенсійного забезпечення людей похилого віку. В той же час, кардинально рівень життя пенсіонерів не покращився, а даже навпаки. Так, розмір середньої пенсії в Україні на сьогодні складає близько 65-70 дол. США на місяць, що трохи вище міжнародної межі бідності, яка складає 1,90 доларів США на день (57 дол. на міс.). Отже оптимального фінансового механізму система пенсійного забезпечення ще не отримала і перебуває у процесі постійного реформування.

Зазначимо, що політика соціально-економічного розвитку України спрямована на забезпечення стійкого підвищення рівня життя населення, вимагає поглиблення досліджень і розробки ефективних кроків щодо підвищення ефекту пенсійної реформи. Проте остаточного вигляду система соціального захисту ще не отримала і перебуває у процесі постійного реформування.

Можна виділити такі основні проблеми пенсійної системи України:

- доходи та видатки Пенсійного фонду України незбалансовані;
- незадовільний стан демографічної ситуації в Україні;
- низький рівень пенсій більшості осіб, які досягли пенсійного віку;
- високій розмір пенсійних внесків призводить до „тінізації” виплат працівникам але недостатній для покриття пенсійних видатків.

Інваліди Другої Світової війни (Великої вітчизняної війни) мають право вибору Закону, відповідно до якого обчислюють розмір їхніх пенсій. Залежно від розміру пенсії

інваліди вибирають найвигідніший розрахунок, тобто: або згідно Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”; або згідно Закону України „Про пенсійне забезпечення, звільнених військової служби, та деяких інших осіб”.

Особам, які є прирівняними до інвалідів війни, та учасникам бойових дій пенсії (крім військослужбовців звільнених в запас) призначаються лише за Законом України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”.

Для Хмельницької області питання пенсійного забезпечення є складним та неоднозначним так як пенсіонери складають більше як 30% від загального населення області рис. 1.

Рис. 1. Розподіл населення у Хмельницькій області за категорія станом на 01.11.2018 р.

В той же час, розподіл соціально-вразливих категорій населення, а саме серед пенсіонерів області за станом 01.11.2018 р. складає таку картину рис 2. Тобто загальна кількість пенсіонерів даної категорії складає 128 293 чоловік або 31,7% від загальної кількості пенсіонерів або 10% від населення області.

Рис. 2. Розподіл пенсіонерів, а саме соціально-вразливих категорій населення області за станом 01. 11 2018 р.

В Указі Президента України №99/2019 від 3 квітня „**Про відзначення у 2019 році Дня пам'яті та примирення, Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні та 75-ї річниці вигнання нацистів з України**” визначено здійснення заходів щодо поліпшення умов життєзабезпечення ветеранів війни, насамперед інвалідів війни, учасників бойових дій, сімей загиблих у Другій світовій війні.

В той же час, середній розмір пенсій для ветеранів війни складає від 67 – 220 доларів США. Враховуючи похилий вік пенсіонерів, їх поганий стан здоров'я, необхідність лікування та великі розміри комунальних тарифів вказані розміри пенсій є мізерними Рис. 3.

Зазначимо, що сучасний стан соціально-економічного розвитку країни, розвитку пенсійного забезпечення вимагає запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, є об'єктивно непростим, тому потрібно визначити комплекс заходів щодо його втілення. В даній статті ми не розглядаємо другий та третій рівні пенсійного забезпечення тому що вони не притаманні для ветеранів війни, інвалідів, вдов ветеранів війни та ін.

Рис.3. Структура ветеранів війни та середній розмір пенсій по Хмельницькій області

Отже для поліпшення пенсійного забезпечення для вказаної категорії громадян необхідно удосконалювати солідарну пенсійну систему.

Край незадовільний стан пенсійної системи України вимагає проведення комплексних заходів. Кожен окремих захід або незначні зміни не можуть зменшити або ліквідувати великий дефіцит Пенсійного фонду та одночасно створивши можливості для адекватного розміру пенсій. Реформа повинна поєднувати різні підходи, зосередивши увагу на зменшення видатків пенсійного фонду, в основному за прийняття більш жорстких умов виходу на пенсію та скорочення різного роду привілеїв для дострокового виходу на пенсію.

Трансформувати зростання економіки у підвищення якості життя українців – головне завдання, яке стоїть перед Україною. Щоб Україна відродилася – і в кожній родині був достаток.

Список використаних джерел:

1. Дробот Я. В. Напрямки реформування пенсійної системи в Україні. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal> (дата звернення : 01.04.2019).

2. Загорєєва О. Ю Проблеми та напрямки реформування пенсійної системи України. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/1/187.pdf> (дата звернення : 01.04.2019).

3. Реформування пенсійної системи України. URL : [file:///C:/Users/Asus/Downloads/042517-reforming-ukraine-pension-system%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/042517-reforming-ukraine-pension-system%20(3).pdf) (дата звернення : 01.04.2019).

4. Мельничук В. Пенсійна реформа: спроба №4. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/07/11/626962/> (дата звернення : 01.04.2019).

5. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України. URL : earch.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T226200.html (дата звернення : 01.04.2019).

ЩОДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Галко Олександр Михайлович

старший викладач кафедри права

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Право на освіту є одним з фундаментальних прав, прописаних у Всесвітній декларації про права людини, а також у різних міжнародних і національних конвенціях і законодавчих актах. На нинішньому етапі розвитку освіти особливого значення набуває інклюзивне навчання, як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з інвалідністю шляхом організації їх навчання у звичайних, а не спеціалізованих навчальних закладах з урахуванням їх потреб та індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності.

Щодо нормативно-правового регулювання інклюзивного навчання в закладах освіти, то в Україні, перш за все, воно базується на закріпленні в ст. 21 Конституції України принципу рівності усіх людей у своїх правах, ст. 23 – права кожного на вільний розвиток своєї особистості, ст. 24 – недопустимості будь – яких привілеїв чи обмежень в залежності від яких би то не було

ознак, а також в ст. 53 – права кожного на здобуття освіти від дошкільної до вищої за різними формами навчання [1].

Основи інклюзивного навчання закладено в Законі України „Про освіту”, який визначає інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Водночас закріплено і термін інклюзивне освітнє середовище, що являє собою сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [2].

Стосовно забезпечення усім без виключення рівного права на освіту, то наша держава зобов’язується створювати умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти [2].

Також важливий в цьому плані і Закон України „Про охорону дитинства” який конкретизує заборону дискримінації дітей – інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, а також передбачає державне сприяння створенню їм необхідних умов, нарівні з іншими громадянами та можливостей отримати базову, професійно-технічну та вищу освіту [3].

Однак аналізуючи наведені положення, можна побачити суттєву різницю між задекларованими Конституцією України нормами щодо „рівності людей у правах” та „недопустимості будь – яких обмежень в залежності від яких би то не було ознак”, а також нормами Закону України „Про охорону дитинства”, що містять певні обмеження цього права, закладені у його ст. 27, а саме ті, що „для дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, які не можуть навчатися в загальних навчальних закладах, створюються спеціальні заклади” [1, 3]. Тобто, знову ж таки, мають місце певні законодавчі колізії, що не дають змоги досить чітко врегулювати проблеми, пов’язані

з інклюзивним навчанням в закладах освіти, або ж взагалі загальне законодавство не відводить їм уваги, покладаючись на спеціальне законодавство по захисту прав людей з особливими потребами.

Так серед чинних законів, присвячених саме їх захисту, слід відзначити Закони України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21.03.1991 р., „Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю” від 16.11.2000 р., „Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні” від 06.10.2005р.

Слід відмітити і те, що 6 березня 2010 р. (у зв'язку із прийняттям Закону України „Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї” від 16 грудня 2009 р.) Україна приєдналася до Конвенції про права інвалідів – першої міжнародної угоди, що зобов'язує захищати права інвалідів. Конвенція містить 50 ст., спрямованих на захист і заохочення прав інвалідів, ліквідацію дискримінації стосовно них, серед яких, безперечно, чільне місце посідає і ст. 24, яка зобов'язує держав – учасниць забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя [4, 5].

На її виконання було прийнято Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про загальну середню освіту” від 6 липня 2010 р., яким було започатковано закріплення на законодавчому рівні інклюзивної освіти в системі загальної середньої освіти.

І, нарешті, як квінтесенція усього цього масиву нормотворчості стало прийняття 05.06.2014 р. Закону України „Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання”, яким передбачено створення у складі дошкільних навчальних закладів спеціальних та інклюзивних груп для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами, а в системі загальної середньої освіти – спеціальних і інклюзивних класів загальноосвітніх навчальних закладів [6].

Таким чином, прогресивність та спрямованість гуманістичних тенденцій, а також міжнародні угоди вимагають

більш якісного правового регулювання означених відносин на національному законодавчому рівні, що, зокрема, знаходить свій прояв у прийнятті нового та необхідності подальшого удосконалення існуючого законодавства щодо інклюзивного навчання.

Усе це є позитивними кроками, однак залишається сподіватись, що і вища освіта інклюзивного спрямування не залишиться без належного правового врегулювання і найближчим часом з'являться нові закони і у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
4. Україна приєдналася до Конвенції про права інвалідів // Пенсійний кур'єр. 2010. № 7 (353) 12 лютого URL : www.courier-pfu.com.ua
5. Конвенція про права інвалідів ПС „*Інфодиск : Законодавство України*” верс. 8.0. (995_g71).
6. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Постанова Верховної Ради України № 869-VII від 11 березня 2014 року. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/869-18>.

БІБЛІОТЕКА ЯК ЦЕНТР ОСВІТИ КОРИСТУВАЧІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Головчук Лариса Леонтіївна

викладач кафедри інформаційної справи та економічних дисциплін

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Протягом останніх років за рекомендаціями ЮНЕСКО у багатьох країнах світу було змінено модель навчання осіб з інвалідністю із „сегрегативної” на „інклюзивну”, що передбачає

організацію спільного навчання інвалідів та осіб без інвалідності у освітніх навчальних закладах шляхом створення необхідних умов для такого навчання (індивідуалізації та адаптації навчальних планів (програм) до потреб і можливостей осіб з інвалідністю, пристосування основного та додаткового навчального обладнання, забезпечення архітектурної доступності до навчального закладу тощо).

Питання щодо необхідності переходу до інклюзивного навчання осіб з інвалідністю у вітчизняній системі освіти знайшло своє відображення у положеннях Національної доктрини розвитку освіти.

Не залишилися осторонь цієї проблеми і бібліотеки ВНЗ. Глобальна інформатизація суспільства, входження бібліотечної справи в індустрію інформації, комплексне впровадження у бібліотеках інформаційних технологій, активізація використання новітніх комп'ютерно-алгоритмічних засобів сприяють підвищенню інформаційного потенціалу бібліотек як вагомих та значущих соціальних інститутів суспільства. У сучасних умовах усе більшої актуальності набуває розроблення нових інформаційних технологій, які сприяли б якісному обслуговуванню в бібліотеках осіб з інвалідністю. Від ефективності та швидкості їхнього впровадження, трансформаційних процесів діяльності бібліотек залежить їхнє чільне місце та роль у майбутньому інформаційному суспільстві.

Сучасне суспільство усвідомило необхідність створення безбар'єрного доступу користувачів з інвалідністю до інформації. Поодинокі бібліотечні інститути розпочали активне формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, орієнтованих на різні категорії користувачів.

На даному етапі пріоритетними напрямками роботи книгозбірень з особами з інвалідністю стали: соціальний, інформаційний, психологічний, дозвіллевий, професійно-реабілітаційний.

Бібліотека – установа унікальна. Вона допомагає здобувати знання, лікувати душі, підвищувати професіоналізм, розвивати

інтелект, розширювати кругозір, збагачуватися духовно. Вона не знає обмежень вікових або соціальних.

Книгозбірня підіймає настрої, реалізує душевні пориви, допомагає працювати та любити, сподіватися та перемагати, одним словом – жити.

Існування бібліотек, які відповідають сучасним вимогам, і увага до людей з інвалідністю – це ознака цивілізованого суспільства. Дуже часто це люди творчі, які прагнуть уваги, хочуть бути почутими. Головне для них – спілкування, саморозвиток, навчання і саме цю можливість надають бібліотеки. Головною метою яких є підвищення обізнаності та освіченості людей з інвалідністю, допомогти їм подолати інформаційну замкненість, сприяти їх реабілітації та інтеграції до громадянського суспільства.

На думку доцента Львівської політехніки Н. Кунанець, завдання бібліотек – залучити людей з різними типами нозологій у процеси загального традиційного бібліотечного обслуговування. Основними складовими нового формату бібліотечного сервісу повинні стати:

- забезпечення користувачів з інвалідністю вільними, безбар'єрними та безперешкодними можливостями отримувати інформацію у будь-якій бібліотеці і в доступних для сприйняття ними форматах;

- забезпечення необхідної диференціації під час формування бібліотечних фондів, спрямованої на подолання комунікаційних бар'єрів;

- індивідуальний підхід під час обслуговування кожного користувача з інвалідністю;

- використання інноваційних методологій, новітнього спеціального програмово-алгоритмічного забезпечення, комп'ютерно-технологічних засобів, спеціальних інформаційних технологій [3].

Основними кроками практичної реалізації цих завдань можуть стати такі:

- організація підготовки бібліотечних кадрів для роботи з користувачами з інвалідністю різних категорій;

- встановлення партнерських зв'язків з державними органами та громадськими організаціями, які опікуються даною категорією громадян;

- вивчення інформаційних потреб особливих користувачів;

- організація зовнішнього доступу до бібліотеки за допомогою спеціальних архітектурних рішень: пандусів, поручнів, спеціальних дверей, звукових сигналів і т. д.;

- організація внутрішнього комфортного простору бібліотеки, що передбачає вільний доступ до фондів бібліотеки, самостійний пошук інформації за допомогою довідково - бібліографічного апарату бібліотеки, отримання інформації в доступних для згаданих осіб форматах тощо;

- придбання спеціального та адаптація вже наявного технічного обладнання, облаштування спеціальних комп'ютеризованих робочих місць користувачів;

- організація формування фондів, заснована на усуненні інформаційних бар'єрів між споживачем інформації з обмеженнями життєдіяльності та документом;

- організація спеціальних бібліотечних послуг для осіб з інвалідністю різних категорій;

- моніторинг та запровадження передового досвіду організації обслуговування особливих категорій користувачів.

- підготовка оглядів публікацій з досвіду роботи, використання різних професійних заходів для поширення відповідної інформації.

При всій складності вирішення завдань по соціальному захисту людей з інвалідністю, залучення до книги, до бібліотеки є безперечною умовою їх повноцінної соціальної реабілітації. Бібліотеки повинні робити все можливе для того, щоб ресурси їх книгозбірень стали доступнішими для таких категорій користувачів.

Таким чином, необхідно розширювати можливості для навчання осіб з інвалідністю і готувати їх до роботи у сучасних умовах інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бацман О.С. До питання адаптації студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики*. 2010. №44. С. 22–28.
2. Курас І. Інформатизація та бібліотеки України. *Бібліотечний вісник*. 1999. №6. С. 11.
3. Маранчак Р. С., Василенко О. М. Інклюзивна освіта як одна з умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”*. Київ, 2013. С. 128–132.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Грищенко Ганна Анатоліївна

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики

Національної академії державного управління при Президентові України

продовж останніх років під впливом світових та європейських тенденцій питання упровадження та розвитку інклюзивного навчання в Україні набуло неабиякої актуальності, результатом чого є ґрунтовні зміни в чинному законодавстві.

Питання забезпечення права на загальнодоступність освіти на всіх ланках, рівні умови її здобуття без будь-якої дискримінації у тому числі за інклюзивною моделлю визначено у міжнародних таких актах: Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Конвенції ООН про права дитини, Конвенції ООН про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права, Всесвітній декларації про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей тощо.

Україна, ратифікувавши Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю (у 2009 році), на міжнародному рівні взяла на себе зобов'язання реалізувати право на освіту дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). З цього моменту розпочалися ґрунтовні зміни у вітчизняному законодавстві, спрямовані на

створення умов для реалізації права кожної дитини з ООП на здобуття якісної освіти, у тому числі за інклюзивною моделлю. Зокрема, вперше в Законі України „Про освіту” від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [3] особливу увагу приділено інклюзивній освіті, що відобразилося у таких аспектах:

- визначено понятійний апарат у сфері інклюзивної освіти, що створює єдині підходи до його розуміння та застосування;

- задекларована обов’язковість створення інклюзивної групи/класу в найбільш доступних та наближених до місця проживання особи з особливими освітніми потребами (далі - ООП), а також обов’язковість створення всіх необхідних для її організації умов (у т.ч. забезпечення допоміжними засобами для навчання та надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг);

- передбачено утворення інклюзивно-ресурсних центрів з метою реалізації права на освіту особам з ООП;

- окреслена обов’язковість відповідності будівель, споруд та приміщень закладів освіти принципам доступності, універсального дизайну та/або розумного пристосування;

- засновано забезпечення інших державних гарантій вихованцям/учням інклюзивних груп/класів тощо.

Законодавство у сфері дошкільної освіти також зазнало певних змін в частині упровадження організації інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО), зокрема:

- визначена правомірність створення інклюзивних груп у ЗДО [4];

- окреслено вимоги до відкриття та комплектування інклюзивних груп у ЗДО, розроблено порядок прийому до них дітей з ООП, тривалість їх перебування у таких групах [7] тощо;

- надання додаткових соціальних гарантій педагогам інклюзивної групи ЗДО, як таким, що працюють з особливою категорією дітей [5; 6];

- створення нової штатної одиниці „асистент вихователя інклюзивної групи закладу дошкільної освіти” [5; 8].

Перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні та шляхи її реалізації зазначено в Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні [1].

Крім того, МОН України розроблено та розміщено на офіційному сайті для громадського обговорення проект постанови Кабінету Міністрів України „Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти”. Передбачається, що зазначений документ забезпечить правову основу для організації діяльності інклюзивних груп у ЗДО та визначить особливості освітнього процесу, деталізує умови відкриття таких груп з метою забезпечення реалізації конституційних прав дітей з ООП на доступність здобуття якісної дошкільної освіти тощо.

Але, зазначені вище документи не вирішують всіх наявних проблем, що виникають під час організації інклюзивного навчання. Зокрема, не зважаючи на те, що інклюзія в ЗДО упроваджується в Україні з 2014 р., досі не здійснюється статистичний облік кількості асистентів вихователів, які працюють в інклюзивних групах ЗДО. До того ж відсутня якісна ґрунтовна професійна підготовка та перепідготовка педагогів інклюзивних груп ЗДО.

Отже, проведений аналіз актуальних змін у законодавчих і нормативно-правових документах засвідчив, що одним із пріоритетів сучасної державної освітньої політики України є розвиток інклюзивної освіти та навчання дітей з ООП. Завдяки цьому щороку зростає кількість дітей з ООП, які отримують можливість навчатися в інклюзивних групах ЗДО. Незважаючи на недосконалість нормативно-правових актів, запроваджені зміни здатні забезпечити прогресивний розвиток інклюзивного навчання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні: наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 року №912. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogonavchannya>

2. Про дошкільну освіту : закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III. URL :<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.

3. Про освіту : закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>

4. Про внесення змін до Положення про дошкільний навчальний заклад: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 530 URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF>.

5. Про внесення зміни у додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 : постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 526. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/526-2016-%D0%BF>.

6. Про внесення зміни у додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298: постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2015 р. № 479. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/479-2015-%D0%BF>.

7. Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп: спільний наказ МОН України та МОЗ України від 06.02.2015 № 104/52 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15>.

8. Типові штатні нормативи дошкільних навчальних закладів: наказ Міністерства освіти і науки України від 04.11.2010 № 1055 (із змінами) URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1157-10>.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Мозолюк-Боднар Людмила Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Основою правової політики держави України щодо соціального захисту інвалідів є визнання рівності прав інвалідів на повноцінне життя в суспільстві та створення державами реальних умов для реабілітації та соціальної інтеграції інвалідів. Якщо раніше їх основу становили здебільшого мотиви милосердя до інвалідів, то нині – стан дотримання їх прав. Обов'язком держави і суспільства є забезпечення належного соціального захисту і підтримки, соціальної інтеграції, створення рівних

можливостей для самореалізації, повноцінного життя, здобуття освіти і працевлаштування, долучення інвалідів до духовного, культурного, спортивного життя [1].

Слід зазначити, що від радянських часів в українському суспільстві лишився поганий спадок: громадськість вважала, що про інвалідів турбується держава, але держава була не в змозі забезпечити належний рівень соціального захисту. Політика щодо інвалідів була переважно пасивною – матеріальна підтримка, державні пенсії, можливість працювати на спеціалізованих підприємствах організацій інвалідів. Особи з обмеженими можливостями були позбавлені доступу до багатьох соціальних благ нарівні зі здоровими людьми. Інваліди й досі стикаються зі зневагою, забобонами і страхами, які впродовж історії людства стримували соціальний розвиток цієї категорії членів суспільства та ізолювали їх від нього [2].

Україна як правова демократична держава розвиває соціальну, економічну та правову політику щодо осіб з фізичними або розумовими вадами. Рівень здоров'я нації – це один з основних показників розвитку суспільства та держави. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає здоров'я як „стан повного фізичного, духовного (психологічного) і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і інвалідність”. Разом з тим існує безпосередній зв'язок між соціально-економічним станом суспільства, розвитком держави та здоров'ям населення. Загальновідомою істиною є те, що здорове суспільство здатне побудувати „здорову державу”. Тому, важливим завданням сучасної держави має бути створення всіх необхідних умов для формування здорової нації та відновлення здоров'я у громадян, які цього потребують.

Згідно зі ст. 4 Закону України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” діяльність держави щодо інвалідів виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав та можливостей на рівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті [3]. Соціальний захист інвалідів з боку держави полягає у наданні грошової

допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій і зв'язку до особливостей інвалідів.

Основними напрямками соціальної політики стосовно інвалідів є: 1) профілактика інвалідності як система державних заходів з попередження інвалідності; 2) медико-соціальна експертиза, що базується на нових визначеннях інвалідності; 3) реабілітація інвалідів, спрямована на поновлення здоров'я і особистого статусу інваліда, професійних і соціальних зв'язків; 4) соціальне обслуговування інвалідів, що передбачає вдосконалення і розвиток нових форм допомоги і видів послуг; 5) створення безбар'єрного середовища, що забезпечує нормальну життєдіяльність інвалідам у різних сферах перебування [4].

Отже, правова політика в сфері реалізації соціального захисту інвалідів базується на таких принципах, як: 1) принцип верховенства закону, який полягає у тому, що регулювання соціального захисту інвалідів здійснюється законодавством України; 2) принцип юридичної рівності й недискримінації суть якого полягає у рівності перед законом усіх інвалідів, крім випадків, коли їх обмеження передбачене законодавством України щодо їх дієздатності; у забороні будь-яких дій, результатом яких є обмеження прав і дискримінація інвалідів, крім випадків, коли обмеження прав передбачено чинним законодавством; недопустимості обмеження дієздатності інваліда без судового рішення; 3) принцип захисту інтересів інвалідів полягає у тому, що Україна як держава: забезпечує рівні з усіма іншими громадянами можливості інвалідам у реалізації громадянських, економічних, політичних та інших прав і свобод, передбачених чинним законодавством; створює умови для надання інвалідам адресної грошової допомоги та можливості для проходження індивідуального санаторно-курортного лікування; забезпечує інвалідів необхідними засобами орієнтації та сприйняття інформації, протезування, пересування, в тому

числі транспортними засобами; частково компенсує витрати інвалідів на ремонт транспортних засобів; створює необхідні умови для працевлаштування інвалідів, їх освіти, професійної підготовки та соціально-трудової реабілітації.

Отже, в сучасний період розвитку України існують проблеми із забезпеченням повноцінного життя людей з обмеженими можливостями та фізичними вадами та не проведена модернізація існуючої системи соціального захисту інвалідів. Правова політика України щодо соціального захисту інвалідів має ґрунтуватися на дотриманні усіх соціальних стандартів та враховувати цінності кожної особистості, рівності прав та можливостей, надання підтримки незалежно від психофізичного, соціального статусу та релігійних переконань тощо.

Список використаних джерел:

1. Кравченко М. В. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. – URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kmvziu.pdf>
2. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід / С. Богданов ; наук. ред. О. М. Палій. Київ : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. 93 с.
3. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12
4. Про становище інвалідів в Україні : Національна доповідь / Мінпраці України, Держ. установа „Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. Відносин”. Київ, 2008. 200 с.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ ТРУДОВИХ ПРАВ

Мороз Ігор Іванович

*кандидат політичних наук, доцент кафедри права
Хмельницького інституту соціальних технологій*

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Сьогодні статистика свідчить, що в Україні кожен 18-й громадянин – особа з інвалідністю, тобто людина, яка потребує

допомоги та підтримки від держави не лише в грошовому еквіваленті, а й особливого планування житла, облаштування під'їздів, громадського транспорту, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення, сприяння у здобутті освіти, професійних знань, працевлаштування, медичних і культурних послуг [1].

Правове поле хоча й містить багато позитивних кроків на шляху вирішення численних проблем осіб з інвалідністю, але є переважно декларативним, не забезпеченим матеріальними ресурсами та механізмами управлінського впровадження. Отже, існуюча система соціального захисту осіб з інвалідністю потребує суттєвих змін і доповнень, модернізації.

На погляд автора дослідження, сучасна система соціального захисту осіб з інвалідністю охоплює не лише державну соціальну допомогу та пенсійне забезпечення, систему пільг і компенсацій та соціально-побутове обслуговування, але й включає охорону здоров'я, освіту та зайнятість осіб з інвалідністю, а також соціальну і професійну реабілітацію та соціальну інтеграцію в суспільство. Соціальний захист осіб з інвалідністю включає не лише матеріальні питання, а й весь спектр проблем і потреб людського життя. Ця теза зумовлена тим, що в сучасному суспільстві будь-яка людина потребує розширеного соціального захисту, який полягає не тільки в фінансово-матеріальній підтримці, а й у створенні різнобічних умов для повноцінного функціонування і розвитку особи, максимальної реалізації її потреб та інтересів [2, с. 39].

Таким чином, політика соціального захисту осіб з інвалідністю має включати нові концептуальні підходи, що охоплюють соціально-економічні, політико-правові, організаційно-управлінські, науково-методологічні, морально-етичні та інформаційні аспекти.

Сучасна державна політика соціального захисту осіб з інвалідністю включає в себе низку заходів, зокрема створення умов для інтеграції осіб з інвалідністю до активного суспільного життя; підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні осіб з

інвалідністю; створення безперешкодного середовища для осіб з інвалідністю; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій осіб з інвалідністю у розв'язанні проблем осіб з інвалідністю тощо.

Постійна позитивна динаміка зростання пенсійних і соціальних виплат особам з інвалідністю є недостатньою для їх соціального захисту, адже особи з обмеженими можливостями продовжують залишатися найменш забезпеченими категоріями населення в Україні. Такий стан свідчить про необхідність не тільки підвищення соціальних виплат особам з інвалідністю, але й про зміну технології їх розрахунку та надання. Наприклад, варто замінити соціальні пільги на компенсаційні виплати за невикористані пільги.

Окремо слід спинитися на проблемі працевлаштування осіб з інвалідністю. Практика показує, що залучення громадян з інвалідністю до сфери праці важливе як для них самих, так і для держави, оскільки підвищується життєвий рівень осіб з інвалідністю, збільшується їх платоспроможність, а також можливість самореалізації. Політика держави полягає в максимальній активізації потенційних сил осіб з обмеженими можливостями у контексті професійної, трудової реабілітації та працевлаштування.

Сьогодні невирішеними в нашій державі залишається ще багато проблемних питань, серед яких особливе значення мають наступні: першочергове значення після реформування системи матеріальної допомоги та соціальних послуг має для осіб з інвалідністю відповідне житло. Їм надано переважне право на поліпшення житлових умов у порядку, передбаченому чинним законодавством. Житлові приміщення повинні бути обладнані спеціальними засобами та пристосуваннями, відповідно до індивідуальної програми реабілітації, а також телефонним зв'язком. При відсутності цих норм може проводитись заміна житлової площі. Як відомо, черга на житло розтягується на десятиліття і нині держава практично не надає пільгове житло [1].

Проблема забезпечення осіб з інвалідністю автомобільним

транспорт, як і житлом перейшла з часів Радянського Союзу. Нині 156 тис. осіб з інвалідністю стоять у черзі на авто, що за можливостями їх надання розтягується майже на 30 років [2, с. 41]. У цьому зв'язку варто поширити по всій Україні муніципальні програми з надання безкоштовних транспортних послуг особам з інвалідністю, які можуть замовити спецавтомобіль для відвідання поліклініки чи іншої структури. Така практика добре зарекомендувала себе в окремих регіонах країни.

Актуальним питанням є облаштування міського і приміського транспорту для перевезення осіб з інвалідністю та виділення для їхніх автомобілів місць на автомобільних стоянках. Місцеві органи влади мають вжити відповідних заходів для оснащення автобусних, тролейбусних і трамвайних маршрутів принаймні одним транспортним засобом для перевезення людей з обмеженими фізичними можливостями. Необхідно також здійснювати закупівлю залізничних пасажирських вагонів, максимально пристосованих для перевезення цієї категорії осіб. Потребує організації служба супроводження осіб з інвалідністю в аеропортах та вокзалах, забезпечення безперебійної роботи ліфтів та інших технічних засобів, призначених для осіб з інвалідністю у візках та інших мало-мобільних груп населення [1].

Таким чином, можна визначити, що сучасний стан державної політики, щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю, можна констатувати як критичний, та такий, що давно є застарілим, а тому потребує докорінних змін для вирішення поставлених перед державою завдань в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Державна доповідь про становище інвалідів та основи державної політики щодо розв'язання проблем громадян з особливими потребами. URL: www.lir.lg.ua (дата звернення: 02.04.2019 р.).
2. Комарова Н.М. Інвалідність як соціальна проблема сучасного українського суспільства. *Український соціум*. 2003. №1(2). С. 38-45.

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ТА ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ „ПРО ОСВІТУ”

Пасічник Ярослав Сергійович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), лише 20% народжених дітей умовно вважається здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або знаходяться в стані між здоров'ям і хворобою. Визнання прав такої дитини, її інтересів, потреб, надання допомоги у процесі соціалізації та вибору професійної діяльності є дуже важливим на сучасному етапі розвитку освіти. Тому важливого значення набуває інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей із порушеннями психофізичного розвитку з їх здоровими однолітками [1].

Європейське агентство зі спеціальної та інклюзивної освіти визначає інклюзію в освіті в якості одного з основних прав людини та основою для більш справедливого і рівноправного суспільства [2, с. 5].

Закон України „Про освіту” (далі – Закон) [3] від 05.09.2017 р. вперше на законодавчому рівні нашої держави закріплює та врегульовує поняття інклюзивного навчання та інклюзивного навчального середовища.

У цьому Законі терміни інклюзивне навчання вживається у такому значенні – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників; а інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Також Законом передбачено, що розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами, є однією із засад державної політики у сфері освіти та принципом освітньої діяльності.

Безпосередньо інклюзивному навчанню присвячена стаття 20 Закону, за змістом якої передбачається, що:

– заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків така група або клас утворюється в обов'язковому порядку;

– заклади освіти зі спеціальними та інклюзивними групами і класами створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей;

– особи з порушеннями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку і сенсорними порушеннями забезпечуються у закладах освіти допоміжними засобами для навчання;

– особам з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Психолого-педагогічні послуги – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – це комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Ще одним важливим положенням даної статті є те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри з метою забезпечення реалізації права на освіту та психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами (комплексну систему заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачену індивідуальною програмою розвитку).

Будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами. Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд, приміщень закладів освіти здійснюються з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування (частини шоста та сьома статті 20).

Відповідно до статті 25 Закону засновник закладу освіти або уповноважена ним особа забезпечує створення у закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування.

Прикінцеві та перехідні положення Закону передбачають створення обласних (міських – у містах Києві та Севастополі) ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти, а також районних, міських (районних у містах) інклюзивно-ресурсних центрів, у тому числі в об'єднаних територіальних громадах, шляхом реорганізації існуючої мережі психолого-медико-педагогічних консультацій.

Таким чином, спрямування зусиль нашої держави на більш ефективне регулювання, впровадження і забезпечення інклюзивної освіти сприятиме гармонійному розвитку особистості незалежно від її стану здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Інклюзивна освіта / Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. URL: http://ispukr.org.ua/?page_id=331#.XLFQ1djVJaS
2. Measuring Inclusive Education / eds. C. Forlin, T. Loreman. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2014. 328 p.

3. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. *Офіційний вісник України від 06.10.2017. № 78. С. 7.*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ПРОСТІР НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Якименко Андрій Анатолійович

викладач кафедри права

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Поліпшення якості освіти для студентів з особливими освітніми потребами є одним з пріоритетних завдань для Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, вищих навчальних закладів. Інтегроване та інклюзивне навчання задовольняє чи не найважливішу соціальну потребу – спілкування. На сьогодні пріоритетними стають дослідження правового регулювання інклюзивного навчання та інтеграції студентів з особливими потребами у освітнє середовище, адже люди з інвалідністю мають отримувати необхідну підтримку в процесі набуття освіти, організації їх трудової діяльності та суспільному житті. Це являється актуальною юридичною, педагогічною та науково-практичною проблемою.

Сьогодні в нашій країні немає єдиної офіційної термінології для характеристики дітей з особливими освітніми потребами. В основних законах про освіту зустрічаються такі терміни, як „діти, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку” та „особи, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатись у вищих навчальних закладах” [1].

Останніми десятиліттями у більшості країн Західної, а потім, як наслідок, і Центральної Європи, відбулися докорінні зміни у законодавстві та практичному втіленні спеціальної освіти [2].

Конституція України (стаття 53) гарантує всім громадянам право на освіту [3]. Згідно зі статтею 10 Закону України „Про

основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” фінансування заходів щодо соціального захисту інвалідів і дітей-інвалідів здійснюється Фондом соціального захисту інвалідів, а також органами місцевого самоврядування за місцевими програмами соціального захисту окремих категорій населення за рахунок коштів місцевих бюджетів [4].

Відповідно до статті 5 Закону України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” державна політика України у сфері реабілітації інвалідів забезпечує координованість системи реабілітації щодо завчасно, безперервно та комплексно відновлювальних заходів і методик, а також доступність технічних та інших засобів реабілітації і виробів медичного призначення, реабілітаційних послуг, відповідність їхнього змісту, рівня та обсягу фізичним, розумовим, психічним можливостям і стану здоров'я, дитини-інваліда [5].

Існують різні **типи інтеграції**:

Географічна та місцева інтеграція. Особи з особливими освітніми потребами навчаються у спеціальних навчальних закладах. Зазвичай, за таких умов особи зазначеної категорії перебувають окремо від здорових, навіть у позааудиторній та позаурочній навчально-виховній роботі.

Соціальна інтеграція. Особи з особливими освітніми потребами разом із здоровими беруть участь у освітній діяльності, проте вони не разом, а навчаються у спеціальних класах, академічних групах навчальних закладів.

Функціональна інтеграція. Особи з особливими освітніми потребами навчаються в одному класі чи академічній групі із здоровими. Існує два типи такої інтеграції: часткова і повна. За умови часткової інтеграції особи з особливими потребами навчаються в окремому спеціальному класі чи академічній групі або відділенні і відвідують разом зі здоровими лише окремі заняття. За повної інтеграції – проводять увесь час у класах чи академічних групах.

Спонтанна або неконтрольована (стихійна) інтеграція має місце тоді, коли особи з особливими освітніми потребами

відвідують загальноосвітні класи чи академічні групи без отримання спеціально організованої допомоги [6].

Виходячи із необхідності законодавчого закріплення різних типів інтеграції у навчальному закладі освіти, в умовах сучасного розвитку національної спеціальної освіти в Україні, необхідно активізувати пошук способів і засобів удосконалення професійно-педагогічної підготовки викладачів до роботи із студентами, що мають особливості психофізичного розвитку.

Однак, останнім часом поняття „інтеграція” у багатьох випадках замінюється терміном „інклюзія”, який має більш розширений контекст. Інтеграція відображає саме спробу залучити учнів, студентів з особливими освітніми потребами до навчальних закладів, а інклюзія передбачає пристосування навчальних закладів та їхньої загальної освітньої філософії до потреб усіх учнів, студентів – як обдарованих осіб, так і тих, які мають особливі освітні потреби.

Аналізуючи чинне законодавство, слід наголосити на необхідності запровадження державного стандарту у навчальних закладах. Проте, його запровадження неможливе через відсутність відповідної нормативно-правової бази, адже сучасні тенденції та інноваційні технології не передбачені законодавством України у галузі освіти. У зв'язку з цим не мають правового статусу інтегроване, інклюзивне навчання, не визначені нормативно-правові засади організації в системі освіти, недостатньо розробок сучасного підручничкового, наочно-методичного забезпечення та фінансування для його друку тощо.

Таким чином, проблемні аспекти нормативно-правового регулювання різних типів інтеграції осіб з особливими потребами в освітнє середовище слід врегулювати шляхом нормативно-правового забезпечення питань здобуття освіти особами, які потребують корекції розвитку, у тому числі особами з інвалідністю, у колективі ровесників, внесення змін до законодавства в галузі освіти з метою створення правового поля для запровадження інтегрованого навчання у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел:

1. Дмитриев А.А. О некоторых проблемах интегрированного обучения детей с особыми образовательными потребностями. *Дефектология*. 2013. №4. С. 5.
2. Вакарчук І. О. „Інтегроване та інклюзивне навчання задовольняє чи не найважливішу соціальну потребу дитини – спілкування”. URL : www.mon.gov.ua.
3. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 26.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. ст. 141.
4. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991 р. № 21. ст. 252.
5. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2-3. ст. 36.
6. Інклюзивна освіта: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Колупаєва А. А. та ін. ; за заг. ред. Даниленко Л. І., Київ : 2014. С. 38.

СЕКЦІЯ V. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНТЕГРОВАНОМУ ТА ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

КОМПОНЕНТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Левицька Людмила Вікторівна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Широке впровадження ідеї інтеграції і інклюзії в загальноосвітні навчальні заклади в значній мірі залежить від формування інклюзивної компетентності вчителів та викладачів. І. Хафізуліна розглядає інклюзивну компетентність як складову професійної компетентності педагога, як інтегративне особистісне новоутворення, що обумовлює: а) здібність вчителів здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні навчальні потреби учнівської молоді; б) забезпечення можливості навчання людей які мають проблеми здоров'я у загальноосвітніх навчальних закладах; в) створення умов для їх розвитку та саморозкриття [1].

В якості критеріїв сформованості інклюзивної компетентності вчителів та викладачів виступають: мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний компоненти. Мотиваційний компонент передбачає сформованість мотивів, адекватних меті та задачам інклюзивного навчання; когнітивний – наявність системи знань і досвіду які необхідні для здійснення інклюзивного навчання; операційний – наявність засвоєних способів і досвіду рішення конкретних професійних задач в процесі інклюзивного навчання;

рефлексивний – наявність здатності викладача до рефлексії в пізнавальній і професійній діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Розглянемо **мотиваційний компонент** інклюзивної компетентності викладачів ЗВО який передбачає: сформованість позитивної мотивації до педагогічної діяльності в умовах інклюзивного навчання; готовність до неперервної самоосвіти; наявність системи знань і досвіду пізнавальної діяльності необхідних для здійснення інклюзивного навчання; наявність засвоєних способів і досвіду рішення конкретних професійних задач в процесі інклюзивного навчання; здатність до рефлексії в професійній діяльності в умовах здійснення інклюзивного навчання; самостійність і творчість у виконанні професійних завдань; розвинену адекватну професійну самооцінку.

Розглянемо **когнітивний компонент** інклюзивної компетентності викладачів ЗВО який передбачає засвоєння викладачами наступних необхідних знань: особливості хвороби та її вплив на психологічні якості студента з особливими потребами; основні закономірності психічного розвитку студентів з особливими потребами, що знаходились в умовах соціальної депривації і ізольованості; соціальні, сенсорні, фізичні, навчальні потреби студентів які мають проблеми здоров'я; індивідуально-психологічні особливості студентів з особливими потребами; особливості різних типів ставлення до хвороби, а саме: аногнозичного (легковажне відношення до хвороби), ергопатичного (втеча від хвороби в роботу), неврастенічного (нетерпимість, спалахи роздратування), паранояльного (надмірна підозрілість до лікарів, вимога щоб винні були наказані), сенситивного, егоцентричного, тривожного, іпохондричного (страх невиліковності хвороби), меланхолічного, апатичного, дисфоричного (озлоблене ставлення до хвороби); особливості навчального процесу в інклюзивних групах навчання; особливості планування навчальної, виховної і корекційної роботи в інклюзивних групах навчання; зміст і методика соціально-педагогічної діяльності в інклюзивних групах навчання; стратегії і тактики педагогічної взаємодії із

студентами з особливими потребами; основні правила спілкування в інклюзивних групах навчання; головні принципи і стратегії командної роботи; принципи та методи співробітництва з батьками та іншими фахівцями; соціально-педагогічні ресурси сім'ї студента з особливими потребами; засоби профілактики та розв'язання конфліктів; стратегії профілактики професійного виснаження.

Розглянемо **операційний компонент** інклюзивної компетентності викладачів ВНЗ який передбачає засвоєння викладачами наступних необхідних умінь: здійснювати адаптацію навчального матеріалу до особливих освітніх потреб; зберігати наступність в діаді „інклюзивне навчання – подальша успішна діяльність”; застосовувати превентивні заходи щодо своєчасної ліквідації вторинних відхилень викликаних ізоляційною і сегрегаційною (відокремленою) ситуацією розвитку; організовувати дружню атмосферу в інклюзивних групах навчання, де всі студенти мають можливість задовольнити свої навчальні потреби і не опинитися в ситуації соціальної деривації; використовувати комплексну систему оцінок результатів досягнутих студентами; створювати ситуації в яких студент з особливими потребами міг ідентифікувати себе з звичайними однокласниками (наприклад, мінятися ролевими функціями і тимчасово апробувати на собі нову соціальну роль); надавати соціальну, психологічну, педагогічну підтримку студенту з особливими потребами; будувати довірливі інтеракції з студентами інклюзивної групи навчання; створювати на заняттях ситуації взаємної підтримки у між особовій взаємодії „студент з особливими потребами – звичайний студент”; забезпечувати умови психологічної, соціальної активності студентів з особливими потребами; виявляти ближні і віддалені академічні і соціальні перспективи студентів з особливими потребами; здійснювати контакти з сім'єю; виявляти сильні якості студентів з особливими потребами, їх соціально-педагогічні недоліки і стратегічні резерви для відновлення повноцінної інтеріоризації академічного базису і соціального функціонування; використовувати відповідний у даний момент

часу педагогічний стиль взаємодії з студентами; гнучко реагувати на сенсорні, фізичні, соціальні, навчальні потреби студентів з особливими потребами.

Розглянемо **рефлексивний компонент** інклюзивної компетентності викладачів ЗВО який передбачає засвоєння викладачами наступних необхідних умінь: виявляти короткострокові і довгострокові академічні і соціальні перспективи студентів з особливими потребами; виявляти сильні якості студентів з особливими потребами, їх соціально-педагогічні недоліки і стратегічні резерви для відновлення повноцінної інтеріоризації академічного базису і соціального функціонування; використовувати відповідний у даний момент часу педагогічний стиль взаємодії з студентами; підбирати способи педагогічної взаємодії з студентами котрі мають проблеми здоров'я враховуючи їх потреби; враховувати ставлення студентів до себе та предмету в процесі міжособистісної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Хафизулина И. Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. канд. пед. н. 13.00.08. Астрахань. 2008. 22 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ФАХІВЦЯ ДО РОБОТИ З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНТЕГРОВАНОМУ ТА ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Сікорська Леся Борисівна

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи

Львівського національного університету імені Івана Франка

Інтегрованому та інклюзивному освітньому простору притаманні певні характеристики й особливості, обумовлені специфікою як педагогічної роботи, необхідність постійного

вдосконалення та самовдосконалення, приведення рівня професійної компетентності до сучасних вимог, так і спеціальними знаннями про осіб з особливими потребами та їх ненормативний розвиток. У ряді досліджень було показано, що досягнення бажаної продуктивності діяльності відбувається, у великій мірі, за рахунок психологічної готовності особистості до професійних завдань.

У наукових дослідженнях психологічна готовність розглядається як інтегральне особистісне утворення. В науковій літературі вона має різні назви: загальна готовність (А. Деркач, А. Ісаєв, Є. Романова); довготривала готовність (М. Дьяченко, Л. Кандибович, М. Левітов); підготовленість (В. Крутецький, М. Левченко, С. Максименко, О. Мороз, А. Пуні, Т. Щербан та ін.). Готовність розглядається цими науковцями в безпосередньому зв'язку з формуванням, розвитком і вдосконаленням психічних процесів, станів, якостей особистості, необхідних для успішного виконання діяльності.

Саме поняття „психологічна готовність до діяльності” було введено вченими М. Дьяченко та Л. Кандибовичем, які під цим станом розуміють налаштування і активізацію можливостей особистості для успішних дій в даний момент; внутрішню налаштованість особистості на належну поведінку; регулятора та передумову ефективної і творчої діяльності, де найбільш важливими її факторами, вони вважають мотивацію, підготовку, самообілізацію знань, настанову на діяльність, властивості особистості, задоволеність працею [1]. На думку В. Крутецького, готовність є синтезом особливостей особистості, які визначають її здатність до діяльності, серед яких можна виділити: активне, позитивне ставлення до діяльності, здатність займатися нею; ряд характерологічних рис і стійкі інтелектуальні почуття; наявність під час діяльності сприятливих для її виконання психічних станів; певний фонд знань, вмінь, навичок у відповідній галузі; певні психологічні особливості в сенсорній і розумових сферах, що відповідають вимогам даної діяльності [4]. В. Сластьонін стверджує, що психологічна готовність включає також емоційну стійкість, що забезпечує витримку і самовитримку; професійно-

педагогічне мислення, яке дозволяє проникати в причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, аналізувати свою діяльність, відшукувати наукове пояснення успіхів і невдач, передбачити результати роботи [9].

Є. Романова розглядає готовність до професійної діяльності на двох рівнях: загальну генералізовану особистісну готовність та „спеціальну” професійну готовність і трактує це поняття як своєрідний синтез психологічних феноменів та понять на різних рівнях становлення професіонала [7]. За М. Левченком психологічна готовність включає в себе: а) ідейно-політичну спрямованість; б) потребу у певній спеціальній діяльності і спеціальних знаннях, інтерес, любов до них; в) внутрішнє прийняття вимог діяльності; г) усвідомлення відповідності своїх особистих якостей вимогам діяльності; д) усвідомлена мотивація особистих прагнень до даної спеціальності. У свою чергу, підготовленість включає в себе: а) глибоке знання наук, певний рівень розвитку; б) підготовленість у певній сфері знань; в) обізнаність у професійній діяльності, знання вимог спеціальності до особистих якостей і здібностей; г) уміння вчитися; д) морально-психологічну підготовленість [5].

На думку Л. Кондрашової, професійна готовність передбачає високий рівень виконання професійних дій, яких не можливий без певного рівня сформованості морально-психологічної готовності випускників вищої школи. Вона вважає, що без певного рівня розвитку морально-психологічної готовності неможливо досягти якісних змін в професійній готовності спеціаліста, забезпечити творче виконання ним своїх професійних функцій і обов'язків [3]. О. Комар, вважає, що готовність студента до професійно-педагогічної діяльності – це важлива інтегрована якість і стійка особистісна характеристика майбутнього вчителя, що виявляється у його здатності здійснювати ефективну педагогічну діяльність і є результатом процесу професійної підготовки вчителів у ЗВО [2, с. 149].

В роботах В. Моляко дається класифікація рівнів готовності: високий (самостійність у постановці і розв'язанні нових задач, адекватність оцінки і самооцінки професійно

важливих якостей, здатність до ефективного вирішення задач в умовах дефіциту часу і т.д.); середній (середній рівень вияву наведених якостей); низький (невміння самостійно ставити і розв'язувати трудні задачі, неадекватна оцінка і самооцінка професійно важливих особливостей) [6].

Усі вищенаведені розуміння психологічної готовності можна застосувати і до фахівця інтегрованого та інклюзивного освітнього простору, однак проведений аналіз досліджень засвідчив необхідність подальших розробок щодо формування фахівця даного профілю та розвитку його психологічної готовності, оскільки існуючі напрацювання стосуються психологічної готовності до опанування педагогічної професії загалом.

Список використаних джерел:

1.Дьяченко М.И., Кандилович Л.А. Психологическая проблема готовности к деятельности. Минск: БГУ, 1976.

2.Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Умань, 2011. 512 с.

3.Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ. „Вища школа”. 1987.

4.Крутецкий В.А. Психология : учебник для учащихся пед. училищ. Москва : Просвещение, 1980. 352 с.

5.Левченко М.В. Некоторые особенности общения студентов в учебных группах. *Личность в системе общественных отношений* : тезисы научного сообщества советских психологов к VI Всесоюзному съезду Общества психологов СССР. Москва, 1983. 4.4. С. 751–753.

6.Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ : Знання. 1989. 48 с.

7.Романова Е. С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы. URL : http://www.koob.ru/pomanova_e_c/99_popul_prof

8.Сікорська Л. Б. Особливості психологічної готовності до професійної діяльності фахівців інклюзивного простору в контексті модернізації системи підготовки кадрів для забезпечення права на освіту усіх дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Тенденції розвитку інклюзивної освіти в Україні: комплексний підхід* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції 28 лютого - 1 березня 2017 р. Львів. С. 47 – 51.

9.Сластѣнин В.А. Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. зав. / под ред. В.А. Сластѣнина. Москва : Издательский центр „Академия”, 2002. 576 с.

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК УСПІШНИЙ ФАКТОР ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Шульжінська Валентина Олександрівна

перекладач української жестової мови

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Освіта є найвагомішою і найбільш проблемною сферою у житті дітей з особливими освітніми потребами (далі – з ООП). Вона виступає ніби індикатором кола інших проблем, адже, як лакмусовий папірець, виявляє такі проблеми, як: доступність архітектурних споруд, транспортування дітей з ООП, їхня комунікаційна обмеженість, матеріальне забезпечення, працевлаштування у майбутньому. У зв'язку зі змінами в освіті змінюється і вимоги до навчальних закладів. Зокрема, з'явилося таке поняття як „інклюзивний заклад”. У посібнику „Інклюзивна школа: особливості організації та управління” воно визначається так: „інклюзивний заклад” – це заклад освіти, який забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання; використовує існуючі в громаді ресурси; залучає батьків; співпрацює з фахівцями для надання послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей; створює позитивний мікроклімат у шкільному середовищі.

Саме в цьому напрямку особлива роль належить інституту післядипломної педагогічної освіти, оскільки головною метою системи післядипломної освіти є: підвищення фахової кваліфікації педагогів; ознайомлення освітянського загалу з новітніми досягненнями методики навчання і виховання;

поглиблення і розширення соціально-економічних знань учителів усіх предметів.

Процес формування професійної готовності вчителя до інклюзивного навчання – процес складний і багатоплановий, який відбувається протягом усього життя вчителя та розв’язується за допомогою школи, методичної служби, психологічного супроводу. Варто наголосити, що без позитивного ставлення педагога до дитини з ООП будь-які спроби залучення її до загальноосвітнього навчального простору приречені на невдачу.

Дослідники С. Альохіна, М. Алексеєва, Є. Агафонова готовність педагога до роботи з дітьми з ООП розглядають через два показники:

- 1) професійна готовність;
- 2) психологічна готовність.

Структура професійної готовності має такі складові: інформаційна готовність; володіння педагогічними технологіями; знання основ психології та корекційної педагогіки; знання індивідуальних відмінностей дитини; готовність педагогів моделювати урок і використовувати варіативність у процесі навчання; знання індивідуальних особливостей дітей з різними порушеннями у розвитку; готовність до професійної взаємодії і навчання.

Структура психологічної готовності: емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку (прийняття – відторгнення); готовність залучати дітей з різними типами порушень до діяльності на уроці; задоволеність власною педагогічною діяльністю [1, с. 85-86].

Учитель має сконцентрувати свою увагу на тому, щоб допомога і підтримка не перевищувала необхідну, інакше дитина стане залежною від цієї підтримки.

Список використаних джерел:

1. Алехина С. В., Алексеєва М. Н., Агафонова Е. Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. *Психологическая наука и образование*. 2011. № 1. С. 83–91.

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Чайковський Михайло Євгенович

доктор педагогічних наук, професор, директор

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”

Однією із форм навчання студентів з інвалідністю є нова, але визнана в багатьох країнах світу, інклюзивна форма освіти, яка забезпечує право кожної молодої людини навчатися у вищому навчальному закладі із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. Але існує проблема підготовленості кваліфікованих, компетентних педагогічних кадрів, які б мали змогу надавати якісні освітні послуги студентам з інвалідністю, враховуючи специфіку їхніх психофізичних обмежень.

Тому питання підготовки кадрів з надання освітніх послуг людям з інвалідністю та необхідність розробки технології формування інклюзивної компетентності викладачів як суб'єктів соціально-педагогічної роботи зі студентами набуває досить важливого значення.

Для організації та координації процесу формування інклюзивної компетентності всього науково-викладацького колективу нами було створено Центр соціальної інклюзії. Виходячи з того, що об'єктами формування інклюзивної компетентності виступають різноманітні категорії науково-педагогічних працівників та співробітників університету, їхня інклюзивна освіта за своєю формою повинна стати підвищенням професійної кваліфікації, своєрідним елементом послідовної педагогічної освіти зі всіма характерними для неї особливостями курсової підготовки, міжкурсової самостійної роботи, консультацій та самоосвіти.

З іншого боку, враховуючи специфіку змісту навчання, яка обумовлена необхідністю формування інклюзивної компетентності у всіх суб'єктів інклюзивної світи в різному обсязі, з акцентом на різні її структурні компоненти, організація

педагогічної підготовки викладачів будувалася на основі розробленої нами технології науково-методичного супроводу.

Наше трактування науково-методичного супроводу як відносно нової педагогічної категорії [1, с. 26] є наступним: це професійна педагогічна взаємодія суб'єктів інклюзивної освітньої діяльності, необхідними умовам якої є добровільність та партнерство; визначальними ознаками – особистісний і професійний розвиток всіх учасників навчально-виховного процесу; а результатом – якісно новий рівень сформованості інклюзивної компетентності.

Технологію науково-методичного супроводу ми розглядаємо в широкому соціальному, професійному та педагогічному контекстах. Вона дозволяє долучити до експериментальної діяльності широке коло спеціалістів, забезпечити формальну безперервність процесу формування інклюзивної компетентності викладачів та співробітників університету.

Беручи за основу думку Т. Сорочан, нами було визначено основи використання технології науково-методичного супроводу в практиці роботи Центру соціальної інклюзії: демократичність – можливість урахування різних підходів, точок зору, колегіальність у прийнятті певного рішення; ситуація вибору – створення декількох варіантів програм, моделей діяльності, методик, які будуть забезпечувати передумови для свідомого вибору; самореалізація – розкриття особистісного потенціалу кожного учасника інклюзивного педагогічного процесу; співтворчість – спільна діяльність суб'єктів, які прагнуть досягти нових кількісних і якісних результатів; синергетичність – нелінійність, нестабільність як процесуальні характеристики та самоорганізація системи науково-методичного супроводу [1, с. 27].

Технологія науково-методичного супроводу обґрунтовує наші теоретичні уявлення про побудову та реалізацію технології формування інклюзивної компетентності викладачів вищої школи, яка формується нами як впорядкована сукупність дій, операцій та процедур, які створюють інтеграційну єдність форм і методів

навчання соціально-педагогічної роботи зі студентами з інвалідністю, що інструментально забезпечують досягнення прогнозованого результату в професійно-педагогічній взаємодії зі студентами і які побудовані як науково-методичний супровід професійно-особистісного росту всіх суб'єктів інклюзивної освіти.

Виходячи із вищезазначеного формулювання педагогічної технології, розглянемо ряд умов реалізації педагогічних технологій: цільова установка на розвиток професійно-особистісного потенціалу суб'єктів інклюзивної освіти; мотиваційне забезпечення; формування метапрофесійних новоутворень; надання навчального матеріалу у вигляді системи пізнавальних практичних задач і ситуацій; педагогічна фасилітація; інтеграційна єдність форм і методів навчання.

Самі технології формування інклюзивної компетентності викладачів були нами класифіковані на дві групи. Перша група технологій відображала сукупність операцій і процедур, які характеризують особливості організації та проведення лекцій і семінарських занять з викладачами. Друга група педагогічних технологій містила в собі сучасні інтерактивні технології навчання, які максимально забезпечують активний характер взаємодії учасників навчального процесу на основі співпраці та співтворчості. Саме ці технології склали практичне підґрунтя навчанню та підвищенню кваліфікації викладачів та співробітників університету. До них ми відносимо методи навчального діалогу: дискусії, диспути, „мозковий штурм”; рольові та ділові ігри як оптимальні способи моделювання професійної діяльності зі студентами; метод навчальних проєктів і кейс-метод. Кожен з них має свою специфіку, що відображує як зміст соціально-педагогічної роботи зі студентами, яку здійснюють викладачі, так і високий рівень загальнопедагогічної підготовки тих, хто навчається.

Список використаних джерел:

1.Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. ... док. пед. наук : спец. 13.00.04. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2005. 43 с.

СЕКЦІЯ VI.
СУЧАСНІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА МЕТОДИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З
ІНВАЛІДНІСТЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ

МІСЦЕ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ В
ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Адирхаєв Сослан Георгійович

*доктор педагогічних наук, доцент,
директор Інституту соціальних технологій,
професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії та фізичного виховання
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Адирхаєва Людмила Вікторівна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної терапії, ерготерапії та фізичного виховання
Інституту соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”*

Інтеграція України в європейські структури потребує нових підходів до вирішення проблем людини з інвалідністю та порушенням здоров'я. Досвід зарубіжних країн свідчить, що головним напрямом підтримки таких людей є створення доступного та сприятливого середовища для існування, можливостей навчання в закладах вищої освіти та ефективної реабілітації для професійної діяльності і подальшого життя. Відсутність рухового досвіду, інертність характеру і поведінки, відсутність волі, невпевненість в успіху, відсутність сімейних традицій, відсутність спеціального знання, необхідної інформації, спеціальної літератури, програм та рекомендацій, відсутність місця для занять та ін. – ці проблеми ще існують у студентів з інвалідністю і порушенням здоров'я, але фізичне

виховання і спортивна діяльність представляють собою унікальні форми інтеграції, які не існують в жодному виді діяльності людини з проблемами здоров'я.

Виходячи з цього, ми не лише намагалися знайти, а й пропонуємо нову технологію фізичного виховання студентів з інвалідністю в ЗВО. Ми ретельно вивчили та теоретично обґрунтували дані спеціальної літератури та досвід відомих фахівців з досліджуваної проблеми, а також втілили технологію навчання руховим діям й підвищення рухової активності студентів з різними нозологіями впродовж всього періоду навчання у ЗВО. Розглянуто особливості відношення до занять фізичного виховання студентської молоді з обмеженими можливостями здоров'я в інтегрованому студентському середовищі, де створено спеціальна система умов, спрямованих на підтримку, завдяки чому для всіх студентів інтегрованого освітнього середовища відкриваються нові можливості особистісного зростання, збільшується доступність до цінностей фізичної культури та здатність до більш глибокого осмислення сутності буття в цілому

Розглянуто концептуальні засади фізичного виховання студентів з інвалідністю, які розкривають зміст фізичного виховання, його ідеологічні, організаційні, науково-методичні та програмно-нормативні основи. Дотримання концептуальних засад дає змогу виконати стратегічну мету фізичного виховання студентів з порушенням здоров'я: поліпшення фізичного і психічного здоров'я, усвідомленої потреби в руховій активності, розвитку інтересу і звички до самостійних занять фізичним вихованням та спортивною діяльністю, набуття фізкультурної освіти, знань і умінь здорового способу життя. Доведено ефективність фізичних вправ, що визначається впливом: особливостей самих вправ, їх складністю, новизною, емоційністю, навантаженням, а також індивідуальними особливостями студентів з обмеженими можливостями здоров'я: віком, статтю, оперативним станом здоров'я, станом рухових можливостей, обмежених дефектом, супроводжуваними захворюваннями та вторинними порушеннями, станом

збережених функцій (рухових, сенсорних, інтелектуальних), руховим досвідом, здатністю до навчання та контактам, з врахуванням зовнішніх умов, таких, як психологічний клімат на заняттях фізичного виховання, забезпеченість місць занять технічним обладнанням та інвентарем, що забезпечує особистий комфорт студентів, тобто інклюзивний простір ЗВО. В дослідженнях ми довели ефективність спортивного стилю життя, втілення спортивних технологій у навчальний процес з фізичного виховання, що спрямований на підтримку індивідуального розвитку студента, надання йому необхідного простору для прийняття рішень, вибору змісту та поведінки. Спортивний стиль життя стимулює молодь для самовдосконалення, самовираження та надає можливість розкрити себе у будь-якій діяльності. Наголосимо, що практично не існує видів захворювань (виняток – гострі стадії хвороби), при яких засоби й методи фізичного виховання не виявилися б корисними. Ефект залежить від правильного відбору вправ, визначення необхідної інтенсивності й дозування їх виконання, інтервалів відпочинку та інших факторів.

Розроблено й адаптовано в інклюзивне середовище Університету „Україна” Навчальну програму „Фізичне виховання” студентів з інвалідністю і порушенням здоров’я, яка вирішує комплекс освітніх, розвиваючих та виховних завдань, має оздоровчу спрямованість, побудована на сучасних науково-обґрунтованих підходах до фізичного виховання у ЗВО, вирішує проблему індивідуалізації навчального процесу та диференційованої організації занять з урахуванням нозології, стану здоров’я, фізичної підготовленості та фізкультурно-спортивних інтересів студентів, має можливість для змін, корекції відповідно до потреб часу, нових наукових даних, адаптувати технології спортивного тренування до особливостей контингенту, специфіки завдань та змісту фізичного виховання студентів з різними нозологіями.

Інклюзивне навчання студентів з інвалідністю та порушенням здоров’я дозволяє вирішити проблему гуманізації та демократизації педагогічних відносин, максимально врахувати

фізкультурно-спортивні інтереси студентів і при цьому виконати вимоги Державного стандарту освіти, посилити освітню спрямованість занять з метою переходу до фізкультурної самоосвіти, врахувати різний рівень готовності студентів з різними вадами до занять, створити гнучку систему оцінки за всіма розділами Навчальної програми, що стимулює рухову активність студентів з обмеженими можливостями здоров'я.

Для студентської молоді з різними нозологіями не існує нормативних вимог. І хоча людина не несе відповідальності за фізичну ваду, але тим не менш, несе повну відповідальність за свою позицію стосовно неї і за своє рішення дотримуватись переконань, які ведуть або до самовдосконалення, або до важкого самознецінення. Студенти з інвалідністю та порушенням здоров'я мають вибір і, відповідно, несуть особисту відповідальність за створення конструктивного чи деструктивного стилю життя. Місце фізичного виховання і спорту в інклюзивному середовищі закладів вищої освіти

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ

Думанська Тетяна Анатоліївна

*практичний психолог Кам'янець-Подільська спеціальна школа-інтернат
I-III ступенів Хмельницької обласної ради*

У сучасних соціально-політичних та економічних умовах першочерговим завданням системи освіти є формування здорової особистості, яка володіє ключових компетентностями, до яких належать і компетентності щодо здорового способу життя. Становлення культури здоров'я особистості, а саме – здатність отримувати знання про здоров'я, готовність їх реалізовувати у своєму житті набувають все більшої значущості Проблема зміцнення здоров'я дітей і молоді є однією з актуальних проблем сьогодення. Як вказують сучасні дослідження, здоров'я людини

обумовлене на 50% її способом життя. Саме формування у учнів навичок здорового способу життя та безпечної поведінки в поєднанні високою духовністю є одним із завдань сучасної школи. Формуючи культуру здоров'я підростаючого покоління, ми можемо забезпечити збереження і зміцнення здоров'я через більш ширше впровадження прийомів і засобів народної педагогіки.

Питанням вивчення здорового способу займались життя С. Омельченко, Л. Сущенко, М. Амосов, Г. Царегородцев, Ю. Лісіцин, Д. Изуткін В. Бобрицька, Ю. Бойчук, М. Гончаренко, В. Горашук, В. Оржеховська.

Використання здоров'язбережувальних технологій у системі освіти висвітлено в роботах Т. Андрющенко, В. Безпалько, М. Безруких, О. Богініч, Т. Бойченко, Ю. Бойчук, Т. Бичкова, О. Ващенко, Л. Волошина, О. Гнізділова, Г. Голубева, О. Гончаренко, Н. Денисенко, В. Деркунська, І. Єрохіна, В. Єфімова, С. Іванова, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, Л. Лохвицька, А. Мітяєва, Л. Омельченко, А. Ошкіна, А. Сівцова, М. Смірнов, В. Петров, С. Петрюк, Л. Тіхомірова, І. Чупаху та ін.

Використанню педагогами народних джерел у вихованні присвячено роботи К. Ушинського, О. Духновича, С. Русової, В. Сухомлинського, Є. Покровського, М. Стельмаховича, В. Харченко, В. Пікінера, Ю. Лавріненка, О. Воропая, Л. Білецького, З. Кузеля, С. Килимника, Т. Самотулки, В. Старкова Є. Приступи, О. Слімаковського, М. Лук'яненко, А. Цьося. Проблема вивчення використання народних традицій здоров'язбереження стосується окремих аспектів здоров'я або тих чи інших методів народної педагогіки.

Ми у своїй роботі під здоров'язбережувальними технологіями розуміємо комплекс засобів і заходів, спрямованих на зміцнення психофізичного та психологічного здоров'я. Термін „здоров'язберігаючі (здоров'язбережувальні) технології” застосовується для позначення сукупності напрямів діяльності по формуванню, збереженню та зміцненню здоров'я: створення сприятливих умов навчання дитини у школі; оптимальна організація навчального процесу та повноцінний руховий режим.

Реалізуюючи здоров'язберігаючі функції освітнього середовища ми можемо говорити про формування в учнів відповідального ставлення до здоров'я, в тому числі, засобами народних традицій. Використовуючи народну педагогіку ми реалізуємо наряду з ідеями національного виховання і прагнення до компетентісного підходу з питань здоров'язбереження.

Науковці поруч з пошуком нових методів збереження і зміцнення здоров'я звертаються до перевірених часом народних традицій. Основою народної педагогіки є здоровий спосіб життя, який базується на відповідних принципах і світогляді українського народу. Здоров'язбережувальні традиції українського народу охоплюють всі сфери суспільних відносин: працю і побут, суспільне життя і культуру, поведінку людей, духовні цінності, виховання дітей. Здоров'язбережувальна національна традиція – це система ідеалів, досвіду, знань, установок, принципів, проявів поведінки, сукупність поглядів, звичок, способів діяльності, які направлені на збереження та зміцнення здоров'я кожної особистості та суспільства в цілому. Розуміючи здоров'язберігаючу технологію як сукупність педагогічних, психологічних та медичних заходів, спрямованих на захист забезпечення здоров'я, формування ціннісного відношення до нього, ми можемо створювати здоров'язбережувальне освітнє середовище засобами народної педагогіки, що включає в себе управлінські, організаційні і навчальні умови, які спрямовані на формування, зміцнення та збереження фізичного, психічного, соціального й духовного здоров'я та адаптацію дітей з особливими потребами.

Для становлення повноцінної людини в сім'ї велика увага приділялася здоров'ю, фізичному вихованню. Ми можемо виявити значний вплив народних ігор на виховання „фізичного здоров'я і духовно стійкої особистості дитини”.

До народних оздоровчих арттерапевтичних методик ми можемо віднести: народну казку, пісню, народний танець та музику (музикотерапію).

Ми можемо використовувати і знання з народної медицини, флору і фауну для оздоровлення. Вихователь у сучасній школі

має різні напрями у виховній роботі і одночасно має формувати особистість комплексно. В своїй практиці ми широко використовуємо українські народні традиції для здоров'язбереження сучасного школяра.

Застосовуючи комплекс народних здоров'язбережувальних традицій не тільки на уроках основ здоров'я, фізичної культури, а й після уроків, ми тим самим забезпечимо демократизацію та гуманізацію навчального процесу. Здоровий спосіб життя і його реалізація залежать від суб'єктивних чинників: свідомості, загальної культури людини, саме тому ми його можемо цілеспрямовано формувати. Робота з формування здорового способу життя повинна починатися з дитячого віку, оскільки саме в цей період формуються основи рухової і розумової діяльності, раціональної організації режиму дня, харчування, загартовування, формується свідомість, ставлення до себе, світу, ставлення до способу життя. Українські народні традиції відіграють важливу роль у збереженні та зміцненні здоров'я сучасної людини, обумовлюють усі складові здоров'я і підкреслюють їх взаємозв'язок.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Пономарьова Віра Миколаївна

кандидат педагогічних наук, викладач КВНЗ „Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка”

Серед першочергових завдань соціального педагога в роботі з дітьми з обмеженими можливостями є не лише надання соціально-педагогічної та психологічної підтримки, але й розвиток самостійності дитини, формування в неї умінь і навичок, що сприятимуть розвитку її активності, ініціативності, здатності вирішувати важливі життєві питання без сторонньої допомоги. Важливим аспектом у даному контексті є створення

здоров'язберігаючого середовища та впровадження здоров'язберігаючих технологій, завдяки яким дитина матиме змогу успішно засвоїти основні принципи безпечної поведінки, сформуванати бережне ставлення до власного здоров'я, розвинути в собі компенсаторні здібності.

Слід зауважити, що поняття „здоров'я” включає не лише відсутність захворювань та фізичних дефектів, але й передбачає стан повного фізичного, духовного й соціального благополуччя особистості. Дослідники визначають, що структура здоров'я людини складається з наступних компонентів:

– фізичне (соматичне здоров'я) – природний стан організму, що забезпечує нормальне функціонування усіх органів і систем у межах фізіологічних норм;

– біологічне здоров'я – біологічні якості особистості (працездатність, тривалість життя, репродуктивна здатність);

– соціальне здоров'я – характеристика людини у взаємодії із суспільством (активність, толерантність, конгруентність);

– духовне здоров'я – постійне прагнення до самовдосконалення, здатність до духовного збагачення особистості;

– психічне здоров'я – злагоджена робота усіх психічних функцій, регуляція поведінки;

– психологічне здоров'я – динамічний стан суб'єктивного внутрішнього благополуччя особистості, до якого вона прагне на будь-якому етапі свого розвитку, що дозволяє їй вільно актуалізувати свої можливості, робить людину самодостатньою [1].

Здоров'язбереження представляє собою педагогічний процес, спрямований на збереження, розвиток і зміцнення здоров'я дітей, формування в них мотивації на дотримання здорового способу життя, свідомого, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих [2]. Поняття “здоров'язбережувальна компетентність” характеризує властивості людини, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я [3, с. 87]. Дітям потрібно дати знання про здоров'я, сформуванати в них ціннісне

ставлення до здоров'я (власного й оточуючих), створити умови для вироблення життєвих навичок, що сприяють покращенню здоров'я. Вищезазначене складає основу здоров'язбережувальної компетентності, яка забезпечить у подальшому здоровий спосіб життя [4, с. 125].

Сформувати здоров'язбережувальну компетентність дітей з особливими потребами можна у ході індивідуальних та групових занять, зокрема із залученням їх до участі в різних тематичних тренінгах, ігрових заходах, відвідування центрів ранньої соціальної реабілітації. Особливу увагу слід звернути на формування навичок самообслуговування, дотримання особистої гігієни та навчання раціональному плануванню розпорядку дня. Не менш важливим є організація правильного харчування та заняття лікувальною фізичною культурою.

Успішність цього процесу багато в чому залежить від позитивної налаштованості та старань сім'ї, в якій виховується дитина з обмеженими можливостями. Якщо батьки прикладають максимум зусиль, щоб створити вдома сприятливу психоемоційну атмосферу, заохочують дитину до розвитку самостійності, власним прикладом демонструють здоровий спосіб життя, то процес формування її здоров'язбережувальної компетентності буде проходити без ускладнень. Завданням соціального педагога у такій ситуації стане, здебільшого, координація дій батьків та їх підтримка. У випадку ж, коли сім'я займає пасивну позицію й не приділяє належної уваги здоров'ю дитини, зусилля фахівця слід спрямувати, в першу чергу, на роботу щодо зміни такого ставлення та налагодження взаємовідносин між членами родини і, крім того, підвищену увагу приділити індивідуальним заняттям з дитиною.

Сформоване відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих дозволить дитині з обмеженими можливостями у майбутньому стати самостійним, активним членом суспільства, дасть змогу реалізувати свої здібності у професійній або творчій діяльності, забезпечить успішність процесу розвитку й соціалізації особистості.

Список використаних джерел:

1. Тимофієва М. П., Двіжона О. В. Психологія здоров'я : навч. посіб. Чернівці : Книги – XXI, 2009. 296 с.

2. Носко М. О., Гаркуша С. В., Воєділова О. М. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні : монографія. Київ : СПД Чалчинська Н. В., 2014. 300 с.

3. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : „К.І.С.”, 2004. 12 с.

4. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 7. С. 123–127.